

DOM *in* SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XIX.

1906.

Štev. 8.

VSEBINA.

	Stran
Fr. S. Finžgar: Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. (Dalje)	449
Ivan Lah: Gospod Ravbar. Pesem. (Dalje)	460
Silv. Škerbinec: Promet, trgovina in obrt v Iliriji. Trgovsko-zgodovinska črtica	466
Griša: Kaj mi šepčete...	469
Griša: Beli labud se je dvignil...	469
Lea Fatur: Vilemir. Romantiška povest izza turških bojev. (Dalje)	470
Anton Medved: Roži	479
Dr. Jan. Plečnik: O kačjem strupu	480
Roman Romanov: Cvetova dva	483
Jos. Lavtižar: Onstran Baltiškega morja. Popotni zapiski. (Dalje)	484
Griša: Hej, zalili ste mi rože...	492
Griša: Pred sv. Florijanom	492
Griša: Tiho plavajo...	492
Dr. E. Lampe: Nedelja v Hyde-Parku. Socialna studija	493
J. K. Rodbinski priimki iz rastlinskih imen	500
Književnost	501
To in ono	504

SLIKE.

Bled z nove železnice. Fot. Fr. Pavlin. — Železniški most v Vintgarju. Fot. Franc Pavlin. — Tegetthoff, zmagavec pri Visu. — Pristanišče na Visu. — Tegetthoffova rojstna hiša v Mariboru. — Bohinjsko jezero. — Z železnice Jesenice-Gorica-Trst: Most čez Sočo pri Kanalu. — Sv. Lucija ob Soči. — V Štengah. — Most čez Idrijco pri Sv. Luciji. — Severni vhod v bohinjski predor v Bohinjski Bistrici. — Južna stran bohinjskega predora v Podbrdu. Fotogr. Franc Pavlin. — Z železnice Jesenice-Gorica-Trst: Ob Soči. — Dr. J. Stadler. — Ivan Bilc. — Z železnice Jesenice-Gorica-Trst: Mostič pred Opčinskim predorom. — J. Myslbek. — Z železnice Jesenice-Gorica-Trst: Kolodvor Trst-Sv. Andrej.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „Marijanišče“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v „Marijanišču“.

BLED Z NOVE ŽELEZNICE.

FOT. FR. PAVLIN.

FR. S. FINŽGAR:

POD SVOBODNIM SOLNCEM.

POVEST DAVNIH DEDOV.

XV.

(DALJE.)

Iz njegove glave bi se rodila druga Minerva. Šele dva meseca — pa taki uspehi!“

Tako je modroval sivoglavi Kasander — Iztokov učitelj —, ko se je že ob luninem svitu vračal preko vrtov mimo Epafroditove vile.

„Kakor bi v kamen zarezal, kar mu povem. Vse se ga prime za večno. Da ne bi bil rojen v grmu od barbarske volkulje, ampak pri Akropoli kje, bi bil drugi Aristotel ali pa Aleksander. Naimadia, bi bil!“

Iztok je pa hodil sedaj po tihi terasi, ob kateri je cvetel jasmin. Pod mehкими sandalami je šumel zeleni pesek, katerega je pripeljal brod iz Lakonije. Majhni kristalčki so se svetili v mesečini in steza se je zdela kakor posuta s kresnicami. Enakomerno so se glasili njegovi koraki, v ritmu je izgovarjal polglasno grške besede, vzklike po-

veljnikov, ukaze, s katerimi je veleval stotniji. Ko je ponovil drugič, ponovil tretjič, je obstal, potegnil meček in ga vihtel v bliskovitih črtah po zraku. Napadal je, odbijal udarce, umikal se in zopet naskakoval. Ko se je utrudil, je sedel na kamenito klop pri štropotajočem vodometu.

Mesečina. — Vse krog njega je dihlo skrivnostni vonj. Vodni curek je trepetal in koprnel kvišku, se nižal in se zopet zaprašil proti nebu, pa omagoval in v tisoč kapljicah utonil v svetlem tolmunu, kjer je trepetalo zlato lice lunine ploskve. Od morja je valovila tiha, vlažna gorkota, kakor bi ga v vonjavi kopeli gladile mehke roke. Postajalo mu je vroče, tesno. Odpel si je zapone na oklepu, naslonil glavo v dlan in se zamislil v tiho noč.

Tukaj le je sedel tisti večer, ko se je vrnil z Epafroditom z dvora. Polnoč so pre-

vozile zvezde — in njegovo oko ni zaželelo po spancu. Pred njim so gorele modre oči Irenine. Kamor se je obrnil — povsod njene oči. Iz morja so zrle nanj, z vsake zvezde so se mu smehljale in s cvetočih vejic nad njim so šepetale v šumenju listja in cedrinih vrhov njene sladke besede.

„Junak si, Iztoče! Stotnik carske vojske!... Naj te spremlja sreča!“

In poslej se je prenovila dvakrat luna, zjahal je najbolj ognjevite konje, polomil dokaj sulic, mnogo mečev skrhal, naučil se brati in pisati — pozabil je skoro na očeta Svaruna, spomnil se je mimogrede Ljubnice — ni utegnil. Ali Ireninih oči in njenih besedi ne more pozabiti. Ko koraka sredi ulic na vežbališče, ali kadar jezdi ponosen v pozlačenem oklepu najbolj divjega žrebca in ga objemajo z oken in s ceste po ljubezni koprneči pogledi, tedaj išče zastoj — njenih oči. Zdi se mu, da je že videl vsake oči, kar jih je v Bizancu, da se je vprašajoče ozrl vanje in žalosten odmaknil pogled. Zakaj tiste luči ni v nobenih, tiste mehke in ljubezni polne, kakor bi v Ireninih očeh ležala vsa lepa njegova domovina, kakor bi iz njenega glasa odmevali vsi spevi slovenskih logov. Kadarkoli je jezdil mimo carske palače, vselaj so trkale njegove oči proseče na zaslonjena okna in prosile: „Irena, samo en pogled, eno besedo z domačih tal — samo eno — — —“ Pa ni se ganilo gluho okno, mrtve stene neizmerne palače so molčale.

In kakor vselej, kadar se je na večer zatapljal v take sanje, tako se jih je tudi nocoj navsezadnje prestrašil.

Vzravnal se je na klopi, potegnil po čelu, otresel nejevoljno z roko in zamrmral.

„Irena? Kaj mi je v glavi? Irena — dvorjanka — to se pravi kurtizana. — Čemu bi se trafil zanjo? Aha, da ostanem tu, da prelivam kri za tirana in da se za ves trud, za izdajalski trud enkrat ogrejem v njenem objemu... Ne — pri Svetovitu, ne izneverim se! Sedaj se mi skrivaš, Irena, skrivaš, ker veš, da me mučiš. In v krogu družic in tistih bledih gospodov, tistih palatinskih častnikov,

ki bi bežali v vojni pred tolpo starih žensk — tam se roga z drugimi vred meni — barbaru, in govori s smehom o meni... Pri Perunu, govorili boste o Iztoku s solzami v očeh!“

Iztok je planil kvišku in iztegnil pest proti nebu.

„Pri besih, kaj proklinjaš in prisegaš, dečko?“

Pred Iztokom se je pojavil naenkrat Radovan.

„Oj, očka! Ne spiš? Polnoč je!“

„Kdaj spim, zakaj ne spim, kako spim: za vse to se ti nisi doslej kdovekaj brigal. Odgovori, kar te praša Radovan!“

„Ej, pa si slabe volje, Radovane!“

„Zopet izbeguješ! Povej, čemu se jadiš in suješ s pestmi proti luni, kakor otrok, ki maha s šibo proti nebu, da bi zvezde klatil.“

„Misel, neumna misel mi je šinila v glavo!“

„Šinila, samo šinila! Seveda, pa ti sedi v glavi trdno, kakor klop na kravjem vratu. Zakaj lažeš?“

Radovan se je razhudil in razkoračil pred Iztokom. Mladi stotnik se je od srca nasmejal razjezanemu starcu.

„Kako se ti poda, če se ljutiš! Sedi k meni!“

„Ne sedem, če ne poveš!“

„Vse ti povem, samo bodi dober in ne jezi se.“

„Taki ste, vi mladeniči! Ponoči lezem za teboj in te čuvam, v dolgih nočeh premišljujem in lovim tvojo sapo in tvoje sanje. Iztok, kaj misliš, da ne vem? Epafrudit, sam Epafrudit mi je razodel, ker sem ga prašal. Vidiš, tujec, krščenec, ti mi pa ne poveš!“

Iztok se je zavzel.

„Kaj bi ti pravil Epafrudit? Kaj neki?“

„Iztok, sin Svarunov, mar te nisem čul neštetokrat ponoči, ko si jecljal in vzdihoval: ‚Irena, Irena‘. Ne enkrat, stokrat! Misliš, da take sanje kanejo v glavo mlademu človeku, kakor piškav oreh z drevesa? In ker si ti molčal, sem se lotil Epafrudita.“

— Za vraga! je rekel krčevito, — za vraga, zmotilo ga je!

„Pa mi je povedal, kako te je obgovorila tista z dvora in ti zavdala s pogledom. In mož je pristavil: Posvari ga, očka! Ves Bizanc ve, da Ireno ljubi Azbad. Zato te svarim. Bodi vsaj toliko pameten kot je pametna žival. Če žival zadene strelica, zbeži, da ne prifrči druga. Tebe je tudi ranila pušica — zato ne tišči k tistemu, ki strelja, ampak beži. Razumel?“

„Torej Azbad, praviš, da ljubi Ireno?“

Radovan je pretkano zapazil nemir na Iztokovem licu. Skrival ga je, pa ga ni zakril. Komaj je dobro povetil pest, ko je prisegal pri Perunu, da je ne mara, da je Irena ničvrednica, da bi bila ljubezen do nje — nevera do doma. Ali v srcu se mu je rogal mogočen glas in mu klical: Laž, laž! Vendar jo ljubiš! In sedaj, da jo ljubi Azbad, tisti njegov vrhovni poveljnik, ki ga še ni pogledal prijazno, ki nalaga najtežje na njegove rame — tisti, ki je imenoval Hilbudija pred carjem, da bi tekmece vpropastil — Iztoku se je nenadoma zdanilo. Koliko stvari ni razumel, koliko vozlov se je zamotalo krog njega! Sedaj pa en udarec: Azbad ljubi Ireno — in vse je bilo jasno. Zato še ne sme na stražo v carjevo palačo? Zato še ni dosti izvežban, da bi vodil stotnijo, kadar gre carica Teodora iz dvora! In on je verjel in se zato uril ponoči in podnevu — — — No, čakaj, jutri je napovedana velika vojaška vaja vpričo carja in carice...

Radovan je motril Iztokovo lice, na katerem so podrhtavale mišice. Zaskrbelo je starca in zelo se je bal. Začel je mehko in proseče:

„Iztok, moj sinko, ti veš, da te ljubim, kakor te more ljubiti edino še tvoj oče Svarun. Zato slušaj prošnjo sivega starca, ki ti želi dobro: Poskusil si vojno življenje, kakor blisk sučeš meč — tamle izza palme sem te opazoval — pišeš, kakor učenjak — daj, vrniva se preko Donave. Poguba preti Slovenom doma brez tebe, in tebi poguba tukaj brez doma. Vrniva se, sinko!“

„Ne morem, ne smem, očka!“

Iztok je odgovoril razburjen.

„Ne moreš, ne smeš — — —“

Obmolknil je Radovan in vzdihnil. Vodometa je šumel, njegovi kristali so tonili v tolmunu — oba sta zrla v skakljajoče lučce in nihče ni mogel takoj govoriti.

„Ne morem, očka, sedaj celo ne, ker vem, da mi dela Azbad krivico. Počakati moram, da pokažem očitno, kaj zmore Sloven. Ne bo govoril na dvoru: Iztok je barbar, neroden vojak, ni za rabo, divjak je. Tega ne — to mi je sramota, ki je ne strpim.“

„Pred tisoči si dokazal v hipodromu, kaj si in kake krvi. Čemu še dokazov? Verjeli bodo Azbadu — ne tebi. On te pogubi!“

„Čuva me Svetovit — in čuva Perun. Devet Svarunovih sinov je padlo v boju z Bizantinci. Bogovi se osvetijo.“

„Naj so resnične tvoje besede!“

„Ne smem domov, sem rekel. Ne smem, ker so še daleč moji cilji. Kaj mi koristi, če znam nekoliko vojevati! Treba mi je izvedeti ukan, načrtov, treba je dobiti orožja, da ga prinesem domov. Glej, sedaj služim zlate statere. Epafroditu jih dajem — on pa trguje z njimi, in množi se zlato!“

„In še tretjič ne smeš domov, ker si človek in nimaš modrosti. Ranjen si — zato naj nazaj in bliže tja — k Ireni, odkoder leté pušice! Da bi imel ti godčevo srce! Sinko, tudi Radovan je ljubil, veliko lepih deklic je gledalo po njem. Ali pevec udari ob strune, zajame pesem iz lepih oči — pa se napoti dalje, pozabi in živi svoboden. Samo strune vedó o tihi ljubezni iz šumnega Bizanca, od Baltiškega morja in od prostranih dobav, ker samo vanje vdahne vedno nova ljubezen novo življenje... Iztok, ti nisi pevec, zato je zastonj moja beseda...“

Starec se je razžalostil, upognil hrbet in skril obraz v dlani.

„Očka, tebi se toži po domu! Pojdi čez Donavo, pozdravi mi očeta in povej, zakaj ni sina domov. Ponosen bo name Svarun, in čakanje, polno upanja, bo sladilo njegove dni!“

„Po domu se mi toži? Oj ne! Kje je pevec doma? Povsod in nikjer. Zato se mi ne toži po domu. Toda moje uho hrepeni

po meketanju čred, moje oči bi se rade napasle zelenih gozdov. Sit sem Bizanca, sit, moj sinko, do grla. Zato tudi pojdem. Takoj jutri!”

Radovan se je vzravnal. Vsa raztoženost je izginila z lica, in glasno je zapel popotno pesem.

„Pri Šeteku, da sem se skoro razcmeril, Bedak! Nocoj se posloviva, Iztok! Daleč so tvoji cilji. Dosežeš jih, če te ne ubije ženska. Če se ti ljubi igrati z njo, naj je ona igrača, ne ti. Radovan te ne pozabi. Ob letu se vrne in ti prinese novic z doma. Sedajle naenkrat čutim, da bi bil kmalu zadremal v Bizancu, odkar me pita Epafrodit. Tudi njega ne pozabim in ne njegovega vina. Pojdi, poln vrč naju čaka. Pijva v slovo!”

Napotila sta se po terasi proti hiši.

„In ko sem se odebelil z bizantinsko maščobo, se je skrčil moj pogum. Ponoči sem mislil o Tunjušu in sem se ga celo bal, kravjerepnika. Nič se ga ne bojim. Če se srečam z njim, ga ukanim, da pomni, kdaj se je srečaval z Radovanom. Pesjan!”

„Ne boj se ga! V tvoji peti je večja modrost, nego v Hunovi glavi. Ko prideš do gradišča, poizvedi, če je res zasejal razdor med Slovence! Hodi od roda do roda, svari in prosi — pomiruj, povej jim o sleparju Tunjušu — bizantinskem hlapcu, plačanem izdajavcu! Če bi se pa dvignila vojska, pridi in mi povej! Tedaj se vrne Svarunov sin med brate.”

„Kakor sem rekel, ob letu se Radovan vrne, naj je vojna, naj je mir. Samo če ne obnemaga sredi polja njegova stara noga in ga ne objame hladna Morana.”

„Morana ti prizanese!”

Prišla sta v sobo, kjer je gorela luč v posrebrnjenem čolničku, ki je visel izpod stropa. Radovan je privzdignil velik, lončen, podolgast vrč in natočil pisani kupi.

„Bibe in multos annos et victor sis semper!” nazdravil mu je starec po starorimski šegi, ki se je ohranila še v Bizancu, in ponosen je bil, ko ga Iztok ni razumel...

Ko sta slovesno pila v slovo, ko je Radovan z modrimi nauki učil Iztoka, je stal

zakrit v senco akanta na carskem vrtu Azbad. Sam je prišel nadzirat straže v palačo. Ali to je bila samo pretveza. Dobro plačan evnuh je prinesel popoldne njegovo pismo in ga vtihotapil v spalnico Irene. Odkar je bil zmagan od Iztoka v areni, odkar je vzkliknil pred carjem, da je Iztok izmed vrst bojevnikov zoper Hilbudija, ni še Irena govorila z njim. Kadar se ji je bližal, je zbežala; kadar ji je pošepetal v dvorni družbi vročo prisego ljubezni, je ni slišala in se je ozrla proč. Azbad je blaznil in bledel v divji strasti. Zato je sklenil, da jo povabi ponoči na vrt. Carjevi obsežni gaji ob šumeči Proponti so v mračnih sencah ob lepih pomladnih nočeh skrivali tajne skrivnosti, ki so se spletale čez dan na forih, v razkošnih kopelih, pri razsipnih obedih — in nadaljevale v tihih nočeh. Nobena vrata niso bila tako zaprta in zastražena, da jih ne bi otvoril zlati ključ mehkužnega patricija, kadar je šel za slò.

Azbad je čakal dolge ure. Stoinstokrat je preštel okna in iskal luči, ki bi mu bila znanilka: Dvignila se je, prihaja. Ni se posvetilo okno, ni pričakal Irene. Polnoč je prošla, zvezde na vzhodu so postajale redkejše — — —

— Zaničuje me! je pomislil Azbad. — Zaničuje edina, oboževana, ljubljena do blaznosti! — Njegova duša je bila potrta, da bi se zjokal. Ali sam ni vedel, jeli ranjena njegova ljubezen ali njegov napuh. Da bi se mu ustavljala ženska! On, ki je magister equitum, za katerim hrepeni pol Bizanca, katerega je poljubljala Teodora sama v razkošni noči po bogatem pirovanju! Njega zaničuje Irena, napol barbarka! Vse njegovo hrepenenje, vsa blazna strast se je prelila v togoto. Z zobmi je škrtal, stiskal pest in se rotil pri Belzebubu, da jo stre, uniči in poniža. Pozabil je v razburjenosti, da je v skrivališču. Z nogo je udaril ob tla, da je trčil mečev ročnik po oklepu. Ustrašil se je ropota, srce je plulo v viharinih valovih, prisluškal je in se skrival v gosto senco.

Naenkrat se mu je zazdelo, da se je izza tolmunčka mimo visokih lotosov premaknila

temna senca. Po Azbadu je vzkoprnela vsaka žilica. Roko je pritisnil na srce, za katero je bil oklep pretesen, v blazni muki. Oči je napenjal, pridržaval sapo, prisluškal z ner-voznim naporom, da bi zaslišal tenko iglico, ki bi padla z libanonske cedre, ki se je dvi-gala kvišku sredi zelene trate. Po kratkem časku se mu je zdelo, da je zašumel pesek. Kakor bi se drobne mravljice vsule po mozgu, tako ga je spreletelo. Zopet mir in tihota. Prepričan je bil, da se je varal. Srce se je umirjalo, roka je zdrsnila s prsi in krčevito stisnila ročaj meča. Takrat se pa nenadoma odtrga skrivnostna senca in splôve brez-slišno kakor duh za gozdiček cipres. Azbadu so se razširili ustnice in na njih je umrla beseda : Irena ! Ni upal vzklikniti. Zahrepenel je za njo, da je dvignil nogo in hotel preko pisane grede proti cipresam. Toda premagal se je. Zbral je vso duševno silo, z roko si pomel oči, prigovarjal si je, da je to samo razgreta domišljija. Pomiril se je počasi skoro dodobra, dasi ni za trenotek okrenil pogleda od cipres.

Na vzhodu izza Črnega morja se je na horizontu posvetila rdečkastonežna proga. Vstajala je rana zora. Od morja je dahnil hladen veter in mu oblažil razbeljeno čelo. Krog ustnic mu je zaigral ironičen smeh. Kakor bi se sramoval samega sebe! Tak nemir, razburjenost za prazen fantom! Čemu se je dal preslepiti strasti, da je pisal Ireni pismo, kjer ji prisega ljubezen, leži pred njenimi nogami in jo prosi, naj mu dovoli, da poljubi vsaj pesek, katerega se dotakne njena noga! Zakaj je to učinil? Sedaj je ona kje za oknom in ga zasmehuje. Jutri pokaže pergament najboljši prijateljici — v par dneh izve ves dvor — kako ga je zmagala Irena. Zbadali ga bodo, pomežikovali si med seboj, in Teodora ga bo z zločestim sarkazmom pomilovala.

Bil je pobit, strt in žalosten, da se je zasmilil samemu sebi. Obrnil se je, da gre odtod.

Naenkrat se pa zopet dvigne senca izmed cipres in odhiti po stezi, kakor bi šla proti Azbadu.

Osupel, srečen in omamljen hiti proti njej. „Irena“, je vzklikalo srce, „Irena“ je prihajalo na ustnice, dokler ni glasno zaklical njenega imena. Še petnajst korakov je bila od njega.

Senca se ustavi, Azbad pospeši korake in vnovič izreče s tresočim glasom: „Irena!“

Tedaj zadoni zvonek glas:

„Čestitam, magister equitum!“

Azbad je vztrepetal na celém životu.

Senca je pa izginila — izza košate mirte se je oglasil škodoželjni smeh, da se je razleglo po vrtu.

Poveljnik palatinske legije je prebledel, kri se mu je strdila po žilah. Zakaj dobro je izpoznal glas — Teodore ...

Visoko gori v palači je potrkala zlata zarja z rožnatimi prstki na Irenino okno. Jutranji žarki so zagledali na mizi razprt psalter, iz katerega so se svetile črke 69. psalma, razgrnjenega v poznem večeru pred ikono Krista Pantokratorja:

O Bog, pridi mi na pomoč; Gospod,
hiti mi pomagat — — —

Zavrnejo naj se in sram jih bodi, kateri
mi hudo želé . . .

Iztok ni tisto noč skoro nič zaspal. Do zore mu je modroval Radovan, v katerem se je zbudila z vso silo nemirna narava pevca popotnika. Zahrepenel je naprej, kakor oblak pod nebom, moral je proč iz Bizanca, in če bi vedel, da gre naravnost pod Tunjušev meč, šel bi in se ne bi mudil ure več.

Ko si je nadel Iztok bojno opravo,* da gre za svita na vežbališče, ga je objel starec, in po sivi bradi sta pritekli solzi resnične ljubezni.

Radovan je šel še po slovo k Epafroditu. Ni čakal dolgo pri vratih. Zakaj Grk je delal in računal ob jutranjem hladu. Zadržal se je.

„Ne hodi! Ni ti sile pod mojo streho!“

„Moram, gospod, godec mora križem sveta. Sin naj ostane, ker ni moj sin...“

„Ni tvoj sin?“

Epafrodit mu je segel hitro v besedo.

„Ni moj sin — pravim — ni, zato ker je bolj za meč, nego za strune. Kako sem ga rodil? Iz strune — meč! Zato naj ostane pri meču, oče pa gre in z njim gre pesem. In tebe, o dobrota velečastna, prosi oče, da ga čuvaš, svariš in kaznuješ, če treba. Sedaj je tvoj, dokler ne pridem ponj! Za dobroto naj pa bogovi ščitijo tvoje ladje in zlato naj se ti množi v skrinjah kakor skvašeno testo!“

„Kako boš potoval?“

„Kakor potujem že petdeset let — po cestah in stezah, po gorah in dolinah, med volkovi in tatovi — sit in lačen, pijan in žejen — vedno vesel in vedno brezskrben. Drugačna je pot godčeva kakor pa trgovčeva.“

„In če ti ponudim voz do Adrianopola, bi se peljal?“

„Ni nápak na vozu, ne rečem. Ali voz gre in se ne ustavi. Veseli ljudje so ob cesti, voz gre mimo njih, kličejo godca: Prijatelj bodi naš, udari na plunko — voz gre dalje. Ali da te ne razžalim ob tej uri, se tudi peljem do Adrianopola, kakor želi tvoja veličastna dobrota!“

„Melhior ima opravka in še danes odide v Adrianopol. Torej prisedeš. Tam se priporoči trgovcem, morda te pospremi kdo preko Hema. In na, da ne potuješ prazen!“

V Radovanovo nedrije je izginil možnjček zlatov.

„Kakor sem rekel, ne razžalim te in se popeljem z Melhiorom. Ali vrnem se, k tebi se vrnem in k sinu, moje srce bo jokalo za teboj, in moja plunka bo opevala tvoje dobrote med Sloveni. Bogovi naj te zibljejo v zlatih neškah! Sreča na te, Epafrodit, zdravje jasno tebi in tvojim!“

Pred vratmi je posegel Radovan v nedrije in potežkal možnjček.

„Ni potrebno tole za godca, ali koristno je vendar.“ Na dvoru se je srečal z Melhiorom, ki je v popotni opravi dajal povelja.

„Melhior, s teboj grem, tako je ukazal velemogočni gospod. Ali si pomislil, da utegne biti vročina na cesti? Ko bi naložil kak vrč, saj ne uteži.“

„Dobro, dobro! Vesela družba! Radovan bo pel in godel, Melhior pa poskrbi, da ne bo suho tvoje grlo.“

„Bogovi, kaj sem vam storil, da me tako ljubite?“ Tako je vzkliknil Radovan, ko je z mladostnimi koraki hitel po plunko.

XVI.

Solnce se je razlilo po Proponti, ribiške ladje so se gugale v pristanišču, galebi so jadorno leteli čez Bospor. Tedaj so naenkrat onemela kladiva pri stavbi svete Zofije. Sto nadzornikov je zaklicalo stokratstoterim zidarjem.

Visoko na predrznem zidu se je pojavila dolga, suha postava. Preprosta praznjena halja je v gubah krila sloko telo. Preko ledij jo je tesno stiskal jermen, glava je bila ovita v volneno ruto, desnica se je opirala ob palico. Bil je despot Justinijan, ki je prišel nadzirat stavbo cerkve — Agija Zofija. Edini spremljevalec mu je bil Pavel Silenciarij, tajni svetnik in dvorni pesnik. Za njim sta stala Antemij in Izidor Milečan, mojstra te največje in najslavnejše stavbe tedanjega sveta. Celo noč ni Upravda zatisnil očesa. Pred njim je razgrnil državni blagajnik ogromne pergamente, na katerih so zevali z groznimi žreli računi za cerkev svete Zofije. Res se je dvigal zid že blizu do kupole, ali državna blagajna je bila izčrpana do dna. Osemstodvainpetdeset centov zlata je že požrla stavba, ki jo je zidal Justinijan na videz božji Modrosti v čast, v resnici je pa iskal samo sebe in svoje slave. Vse province so ječale pod bremenom davka — in Upravda še ni odnehal. Sam, zaprt v pisarni, je koval in snoval načrte, kje bi se dobilo denarja. In v jutro so že šli brzoseli v vsa mesta tekači po Bizancu in raznašali ukaz novega davka. Vsem uradnikom je bila odtegnjena plača do polovice. Državna blagajna se je opomogla, toda uradniki so hoteli živeti in zato so se kot pijavke zagrizli razni prefekti, oskrbniki, prokuratorji in mitničarji v bedno maso ljudstva ter izžemali iz nje zadnje kaplje, da so tisoči obupali, popustili selišča in utekli k bar-

barom ali pa osnovali lačne tolovajske zbore. Ali divus Justinianus, osnovatelj kodeksa pravice, se ni menil — njegovo častihlepje je bilo brez dna kakor morje.

Ko je tekla torej v dežel postava, ki so jo tisoči sprejemali s kletvami, katera je segala ljudstvu do mozga, je stal despot v revni halji vrhu zida in gledal spreved menihov, diakonov in presbiterjev s patriarhom na čelu, ki so nosili preko Konstantinovega fora v zlatih kapsulah svetinje, da so jih vzdali med opeko po celem zidu. Duh kadila se je dvigal, psalmi so doneli v slavo božjo, a dim timiana se je valil k nogam despota, nebo je zrlo jezo na njegovo daritev — bila je daritev Kajnova . . .

Kadar je despojna Teodora videla mračno lice tistega, ki jo je dvignil iz arene na prestol, se je umaknila. Mnogokrat mu je bila duhovita svetovalka in često mu je z nedosežnim bistroumjem pomogla iz stiske in zadrege. Ali ona — večna lahkoživka, ni bila prijateljica popisanih pergamentov, dolgih ur, polnih skrbi in muke. Pustila je despota, da je bdel po cele tedne — ona pa je živela življenje in svobodo.

Ko se je Teodora tistega jutra vrnila z vrtov, kjer je zasačila Azbada, je bila razigrane volje. Vohunstvo in spletkarstvo so bile njena največja zabava. Celo državni špijoni so bili pod njenim vodstvom, in ni se bala, zagrnjena v revno obleko, ponoči na ulico vohunit in spletkarit.

Ko so jo nesli napol dremajočo v dehteči nosilnici uzorni evnuhi iz kopeli, ni legla po zajtrku kakor navadno, ampak razmišljala je, kako bi dražila Azbada in Ireno.

Ni slonela dolgo na perzijskem otomanu, kjer so pahljale saitske sužnje lahne sapice na njeno glavo. Tlesnila je z nežnimi rokami, obdale so jo dvorne komornice, in po preteku ene ure je šla Teodora z malim spremstvom z Ireno skozi vrte k morju. Zganila so se vesla pod mišičastimi rokami grških mornarjev, in lepa ladja je kmalu zavila iz Marmarskega morja v tihe valčke Zlatega roga. Kmalu so izginile močnejše stavbe, nizke hišice so se pojavile,

dokler ni srečala broda le še posamezna ribiška koča. Hladen veter je pihljal od Tracije, šumeli so vrhovi vitkih pinij, beli mandeljni so dišali, po skalah je plezal bršljan, veselo so ponihavali srčasti listi. Prepluli so nad pol dolžine Hrizokerata, mimo Teodozijevega zidu je švignila ladja in bili so na bojnem polju — Campus Martius — zunaj mesta, kjer so bile vojašnice in vežbališča gardskih čet in palatinske vojske. Slišali so žvenket orožja, votle udarce na škite, brenket tetiv in sičanje streljalic. Velika vojna vaja.

Teodora je velela pritisniti k bregu. Izkrcale so se dvorjanice in šle za despojno v cvetoči gaj starih oleandrov in lavra.

Na trato, kjer je bilo vse posuto s primulami, so sužnji razgrnili preproge, in despojna je legla s kretnjo razposajene pastirice v hladno senco in z vso slastjo uživala sveži vonj, ki je nasičeval vzduh. Ponosna je bila, nedotakljiva, kadar je venčal diadem njeno glavo, kadar je objemal škrlat njeno telo. Ali vse dvorne ceremonije, ves oholi napuh, zlati nimb in drhteči poljubi dostojanstvenikov na njene z biseri posute šolnčke niso izpremenili krvi, katere se je napila ob materinih prsih po spelunkah hipodroma. Dvignilo se je včasih s silo urejeno potepuško življenje, in tedaj se je oproščena vseh ozirov, svobodna vseh ceremonij, brez diadema in brez purpura predala trenutku.

Teodora je odposlala evnuha k četam in pozvala k sebi magistra equitum — Azbada.

Preden se je še vrnil bežeči poslanec, so zapeketala kopita — petdeset korakov pred gozdičem je razjahal poveljnik in se bližal šotorišču dvorjanic.

Irena je sedela poleg despojne in ji z mehкими prstki gladila bujne lase.

„Despojna, Azbad prihaja!“

V razkošni letargiji je odprla Teodora napol košate veke in se nasmehnila.

„Naj pride!“

Bližal se je počasi, vojaških korakov. Izpod čelade so mu drsele kaplje potu. Nesrečna noč, trdosrčnost Irene in carčin smeh

ga je užalil, da se je gnal na vežbališču kakor besen in da so čete in častniki stekali in omagovali od napora.

Irena je zardela in v trenutku zopet pobledelela. Srce ji je plulo v čudnem strahu. Vedela je dobro, kako grozno se srdi Azbad, ker je zavržla njegovo prošnjo, zmečkala pismo in ga raztrgala na kosce. Samo enkrat je dvignila oči v njegovo lice. Ali srečala je tako strašen pogled, v katerem je gorela strast, hrepenenje, ljubezen in osveta, da se je obrnila proč in pošepetala despojni:

„Azbad čaka!“

„Proskinesis!“ je izpregovorila glasno in iztegnila drobno nogo, da je pogledal izpod uvezene stole ametist, vdolan na zapono šolnčka.

Azbad je pokleknil, dotaknil se s čelom zelene trave, potem pa s suhimi ustnicami poljubil kamen na Teodorini nogi.

„Hlapec trepeti v brezdanjem spoštovanju pred sveto despojno in čaka povelja!“

Teodora ni trenila z glavo, da bi pogledala Azbada. Skozi napol priprte vejice je gledala temna zenica na Irenin obraz in kakor ujeda čakala plena. — Po kratkem molku izpregovori:

„Privedla sem ti Ireno, da te kaznuje, ker te je zaman čakala nocojšnjo noč, nezvesti!“

Samo za spoznanje so se razprle Teodori goste resice na trepavnicah, po licu ji je šinila demonska radost. Dvoje src je zatrepetalo pred njenim pogledom: eno kakor golobica pod strupenim nožem, drugo kakor Martov pes Fobos, ko trga železno verigo. Azbad je ugriznil ustnico, da je krvavela, Irena je brezslušno vzdihnila v duši: Kriste eleison! Še slutila ni, da je carica zalotila Azbada na vrtu. Prepričana je bila, da tiči vmes plačano izdajstvo evnuha, ki je za dvojno zlato služil Azbadu in Teodori. Poveljnik palatinske legije pa bi bil najraje izdril meč in prebodel k zemlji to srce, ki je vrisalo in se paslo na mukah. Ali moral je ponižno kloniti glavo.

„Kristus Pantokrator naj plača neizmerno dobrotljivost velike despojne!“

Irena se je pa nagnila bledega lica k Teodori. Tresočje ustnice so prosile kakor črviček v prahu:

„Prizanesi, despojna, prizanesi mojemu srcu!“

„Privedi. magister equitum, semkaj dve centuriji in igray nam vojne igre. Eno naj vodi Iztok, drugi poveljuj sam, da se napase Irenino oko ob tebi in da despojna vidi napredek barbarskega stotnika. Toda pomni, da nas ni tukaj! Naprej!“

Zatopel topot kopit je izginil v pesku in travi. Irena se je sklonila k Teodori, prijela njeno roko in jo poljubljala, — iz oči so ji kapale solze.

„Milost, velika despojna, milost vsemogočna carica! Zakaj me mučiš?“

In zopet je zagorel na Teodorinem obrazu žarek demonske radosti. Ali vendar je vzdihnila. Kakor drobna lučka se ji je posvetilo nekaj skozi nedogledno temo, in spoznala je v lučki sebe, ko je bila še nekdanj kakor Irena. Dvignila je roko, usmiljenje se je budilo, pobožala je trpeče Irenino lice in rekla:

„Dete, saj vendar ne zabraniš, da se poigra despojna!“

In prevzelo je Teodoro z nepremagljivim hrepenenjem, dvignila se je, objela tesno Irenino glavo ter jo strastno poljubljala na rosne oči, kakor bi demon hotel izpiti to jasno luč iz neskajene duše, ali pa, kakor bi hotela Teodora vsrkati vase, kar je izgubila sama v kalnih valovih življenja.

Ko so dvorjanice videle, kako ljubkuje Teodora Ireno, se je vzbudila v njih dušah na dvoru gojena, negovana in do najbahatejšega cvetja razpelojena zavist. Irena je bila doslej od njih često prezirana, dasi jih je po vzorni lepoti prekašala, in bi bilo že edino to zadostni vzrok, da bi jo vrstnice sovražile in spletkarile zoper njo. Ker pa Irena ni nobeni hodila na pot in ni tekmovala zoper nje pri dvornih gizdalinskih častnikih in patricijih, so ji nadele ime „dvorni menih“ in niso spletkarile zoper njo. Teodora sama se je norčevala iz nje pri obedih, na večernih izprehodih in jo rada popraševala, če je že iztuhkala, katerega vladarja pomeni apoka-

ŽELEZNIŠKI MOST V VINTGARJU.

FOT. FR. PAVLIN.

liptična številka 666. Ali današnji carični poljubi so zanetili ogenj v njih srcih in v trenutku so mislile vse samo eno misel: Da bi jo izgrizle z dvora.

Teodora se je kakor zmučena od lepih spominov naslonila ob komolec in molčala. Nihče se ni upal izpregovoriti. Bele roke dvorjanic so trgale marjetice in drobile rumena očesca drobnih cvetk med tenkimi prsti. Zgodilo se je nekaj, kar je leglo z neprijetno težo na vsa srca in molk bi postal mučen in predolg, da se ni zaslišal hrup prihajajočih manipelov, ki so stopali s krepkimi, paradnimi koraki — gradu certo — na vežbališče. Teodora se je hipoma dvignila s preproge in se napotila skozi gozdček oleandrov do roba gaja, odkoder se je videlo na prostrani Campus. Azbad je odbral najboljše, stare in mlade vojake, privzel za vsako stotnijo po osmero konjice, vzporedil po vrsti hastate, triarije, pilane in principes — da je pokazal carici dve polni legiji v malem.

Zvonki glas Azbadov je donel rezko in kratko kakor udarci. Vojaki so se gibal na povelja točno in urno, kakor eno samo, celotno, pokorno telo. Ko so obhodili v raznih kretnjah — gradu pleno — vežbališče, tvorili nad glavami s škiti streho — želvo — udarili v teku z nastavljenimi škiti, kakor bi naskočili sovražnika, umikali se korak za korakom, na glas roga razprhnili se in udarili sovražniku v bok — je odredil Azbad, da prično s posebnimi vajami: Nastavili so cilje, vrstili so se pračarji, lokostrelci, pilani, naskakovali s sulicami in s kopji. Teodora se je čisto zamaknila v vojake in ni izpregovorila in se ni ganila s svilenega stolčka, ki se je gugal na verižicah, izrezljanih z veliko umetnostjo iz slonove kosti. Dasi je bila nizkega rodu, je plula po njej vendarle kri pristne potomkinje mogočnih Rimljanov, katerim je bila bojna igra največja zabava in vrhunec slovitosti. Sama je kot otrok preživela cele dneve na spini v hipodromu in se naslajala ob vajah borilcev in tekmecev,

Čete so se že strudile in Azbad je velel odmor.

Tedaj se je Teodora dvignila, na njenem čelu se je pojavila senca.

Da bi pred despojno hlapci počivali! — Napad! je skoro kriknila, in brzonogi evnuh je sporočil povelje Azbadu.

Legiji — en miniatüre — sta se ločili vsaka na drug konec prostranega polja. Iztok je veleval orjaškim Gotom, med katerimi je bilo kakih dvajset Slovenov. Njegov blesteči šlem in srebrni oklep je bliščal v solncu. Irena ga je šele sedaj izpoznala, ki ga je željno iskalo njeno oko med četami že prej. Teodora je pozabila nanj, ker se je preveč zatopila v bojne vaje. Ali sedaj je stopil mladi barbar, vitek in krasen v bojni opravi na čelo stotnije. V pravilni grščini in z nekoliko tujim naglasom je zaklical povelje.

„Iztok!“ je izpregovorila glasno carica in se ozrla začujena na Ireno.

Irena je zardela. Čutila je, da so ji pordele lica in sama sebe se je prestrašila in se vznevoljila.

Čemu se razburjam, je pomislila. Despojni je pa zablesketalo oko. Z nedosežno, žensko psihologijo je pogledala Ireni v dušo. V hipu je bil gotov naklep.

„Azbad s konja in na čelo drugi stotnji!“

Zopet je hitel evnuh do magistra equitum.

„Naj se poskusita, da bo večja zabava, tvoja ljubimca, Irena!“

Irena je Teodoro proseče pogledala in sramežljivo povabila oči.

„Menišek dvorni, kako si lep, kadar te je sram!“ In carica se je veselo nasmejala.

Falangi sta se zganili. Nad glavami so štrleli majhni kiji, ki so jih rabili pri vajah namesto mečev. Škit ob škitu — kakor zid! Ko je Iztok uzrl nasprotno falango, ki jo je vodil Azbad, je vzplamtelo v njem častihlepje.

„Enkrat sem te že prekosil, v hipodromu. Še danes te bom. — Naprej, v tek!“

Zemlja je zabobnela pod nogami orjaških Gotov, falanga se je zagnala kakor izstreljen klin, — Iztok na čelu — proti Azbadovi četi. Ali Azbad je bil okreten in vrl poveljnik. S kratkimi, opreznimi koraki je

vodil svojce, še za trenotek ga ni zbegal težki naval. Čakal je, da se približa Iztok, in ko je bilo med njima razdalje le še nekaj korakov, je vzkriknil Azbad, vsa njegova četa je odskočila in se umaknila naskoku, da udari od strani za pleča sovražniku. Toda prepozno je bilo. Taisto je nameraval Iztok. Četi sta zadeli druga ob drugo. S hruščem so telebili škiti ob škite, nad glavami je zabesnel ropot kijev, silni naval Gotov pod Iztokom je prodril Azbadovo četo — ki se je umaknila odbita na levo in desno.

Irenine oči so spremljale Iztoka, in ob njenih pogledih se je radovala Teodora, ki je sedaj skrbneje motrila njeno lice, nego vojni naskok.

„Izborni, ha, kako se poigram s tem meniščem!“ Tako je mislila Teodora.

Ko je Irena videla poraz Azbada, je tlesnila glasno v dlan, da so se dvorjanice ozrle. Teodora pa ji je nagajivo častitala in polglasno pošepetala:

„Menišič, Iztok ti zmeša apokalipso!“

In bila je izborne volje ter se naslajala ob zadregi Irene, ki ni vedela odgovora, ampak bridko obžalovala neprevidnost, da je tako glasno izrazila veselje na Azbadovim porazom in Iztokovo zmago...

Sužnji so razgrnili po tleh prazne prte in položili po njih v srebrnih skledicah mrzle pečene jerebice, melone, dateljne, murve in posušeno grozdje.

Teodora je velela, da se vojaki vrnejo domov in da se pogostijo z vinom in sadjem. Azbada in Iztoka je pa povabila k zajtrku.

Da bi barbar, pogan, centurio kdaj jedel s carico! Dvorjanke so se zgrozile — ali poznale so Teodoro in enoglasno hvalile despojno.

Iztok ni vedel, kam mu je velel Azbad. Poveljnik si ni upal izdati skrivnosti. Rekel je, da so grške deklice in da je on naročil krepčila, ter povabil tudi njega, ker se je tako izvrstno izkazal. Tako mu je moral

lagati Azbad z jezikom, na katerega so pa silile iz srca kletve in prisege, da ga uniči, tega tekmeca na polju slave.

Iztok prvi hip ni spoznal nikogar. Carica z nimbom in diademom, ko jo je videl v hipodromu in na dvoru — in ta preprosta gospa — morda Azbadova znanka? Otrl si je potne srage, odložil škit in čelado ter legel v zeleno travo.

„Irena, postrezi junaku! Se ti ne smili?“

Despojna je tako nagovorila Ireno, ki se je pokorno dvignila in ukazala evnuhu, da je ponudil Iztoku iz srebrnih skledic. Azbada je pa ošinila s pogledom, namignila z glavo, češ: Poglej, pazi!

Ko se je Iztok ozrl in zagledal tiste modre oči, ki so ga spremljale v tihih nočeh, ki so mu zavzele vso dušo, je ostrmel, kakor bi zagledal prikazen Rojenice v domačih logih. Njegova roka je izpustila košček melone — ustnice so se razprle in trepetajoč zakoprnele: „Irena, Irena — — —“

„Okrepčaj se, centurio, dobro si vodil četo!“

Irena ga je odgovorila slovenski. Tudi njen glas se je tresel in ni mu mogla pogledati v oči.

Iztok je pa kakor v snu razpel roki in zahrepenel po njej.

Azbad je zaškripal z zobmi...

„Devana se me je usmilila, o bogovi —!“

Ali tedaj se je Sloven kakor strezil, Irena se mu je z resno gesto umaknila, centurio se je ozrl v obraz Teodore, ki ga je motrila z veličastnim pogledom, kakor v areni s katizme, kakor v palači s prestola. Izpoznal jo je.

Padel je na lice prednjo in prosil v pismeni grščini:

„Milost despojna, ubogemu hlapcu!“

Teodora se je pa hladna obrnila k Azbadu in rekla malomarno:

„Dobrega učitelja ima Sloven in velika je bistrost njegovega uma...“

(DALJE.)

IVAN LAH:

GOSPOD RAVBAR.

PESEM.

stane mi junak Ostoja,
ne premišlja težkih misli
in besede je ne zine,
meč potegne izza pasa
pa ukaže bratom silnim:
„Urno konje osedlajte,
da na mejo pohitimo,
da končamo maščevanje,
da si slavo priborimo.“

So sedlali Martalozi
svoje ljubljene konjiče,
so ob pas pripasovali
meče svetlo se bliščeče,
loke so na rame deli,
ostre dolge k njim puščice,
v vrsto dolgo se vredili,
v tek so urni se spustili.
Njim na čelu sam Ostoja
v beg drvi čez strme griče,
čez doline valovite,
čez vrhove skalovite
in čez reke vse šumeče,
da mu Ravbar ne odide,
preden tretje solnce vzide
da ne reši glave žive,
da ne reši golobice...

Lov lovi gospod Milane,
ž njim junaki lov lovijo
po planini in dolini,
po lesovih in bregovih,
kar je last gradu Podgrada,
kamor prišli na gostijo
s kranjske zemlje in hrvaške
so gospôda plemenita.
Vstavi čilega konjiča
vrli gospodar Milane,
ko do Ravbarja prijaše,
govori mu te besede:
„Sreča zame prevelika,

(DALJE.)

gospod Ravbar, da sorodna
tvoja bo in moja hiša,
ko z očeti prejšnje čase
skupaj smo na boj hodili.
Težko zdaj je za junaka
tiho v gradu presedeti,
ne z junaki v boj hoditi,
koder jasno solnce sveti.
Rad bi noč preživel v polju,
sladko vžival v nji spomine,
boje gledal bi junakov:
ali še junaške sile
so ostale, kot so bile,
ali drugi moji hrabri
dobre so rodili sine...
Kjer je meja grad Predgrada
vinska mi stoji gorica,
je v gorici vinska koča,
in ob koči trta vinska.
Lepše se je veseliti
včasih pod ubožno streho,
kot na gradu bogatina —
pravijo: razlika mika.
Da veselje tega dneva,
ko se skupaj veselimo,
si po volji spremenimo,
v koči toto noč prespimo.
Lov veseli smo lovili,
lahko nam po trudnem dnevu
sladka nudi noč počitka.
Sodov dosti, vina dosti,
ogelj tam si razgorimo,
noč junaško preživimo.“

Oj ti moj junak Milane,
da nesreča je zmotila
tvoja modra stara leta,
tvojo pamet, ki je bila
prva, da dajala svete
v vojski je in v času mira.

Da ne zbereš svojih gostov,
da bi sedli na konjiče,
da nazaj bi v grad hiteli,
ko že solnce v noč se niža,
da ne zmisliš se na goste,
ki na grad so ti prispeli,
da so patra prepeljali
paži z daljnega ti mesta!
Nič ne reče gospod Ravbar,
misli le si misli take:
Težko je ob časih takih;
v dalji noč so preživeti,
ko doma se dolgočasi
dobra, mila golobica,
samotari in premišlja,
kam je šel nje ljubi dragi.
Vendar bodi ti po volji
kot želiš junak Milane ...

V tek lahkoten sam spusti se
in za njim gospod Milane.
Rog po lesih se oglasi
in na polje lovce kliče
in na pot jih urno vabi
proti vinapolni koči,
da po trudapolnem dnevu
četa tam si odpočije,
da na vinski si gorici
noč junaško prenočijo.
So veselo nočevali,
celo dolgo noč so pili,
lepe boje bojevali,
se ob vinu veselili,
pesmi si vesele peli,
malo so noči prespali,
mnogo so je preživeli;
ko so žarki posijali,
ko so griči zarudeli,
v grad so beli se vrnili.

Kaj hiti po noči tihi
čez bogate vinske griče,
čez doline rodovite,
in čez reke valovite
proti Bosni, turški zemlji?
Ali so žerjavi sivi,
ki bojé se mrzle zime?
Ali črni so gavrani,

ki si po krvavi bitvi
iščejo mrličev gladni?
Da so to žerjavi sivi,
glasno v zraku bi kričali,
tiho noč bi oglušili,
proti jugu bi zavili.
Da to črni so gavrani,
bi na polje se spustili,
bi na polju si počili,
noč bi z gladom prenočili.
A ko veter četa jaše,
niti glasa se ne sliši,
ni za čas si ne počije,
podkev trdih peketanje
po tišini nočni bíje,
konjev trudnih rezgetanje
se razgublja po temini,
kot čez skale veter vije,
kot se z gore potok lije.
Jaše četa po planini,
po planini in dolini,
čez bregove in vrhove,
ne ustavi, ne počije.
Čez hrvaško stran hitijo
dalje v zemljico bosansko,
kjer nad sivimi čerémi
reke vali se drvijo ...

To pohod je Martalozov.
Urnejšega zemlja nima,
kot Ostoje četa silna,
kadar v tihi noči jaše.
Njih ne vstavi reka silna,
plavajo čez vale šumne,
ne drži jih gora siva,
preleté jo, kakor ptice,
jih dolina ne premoti.
V noč drvijo Martalozi
in glavar, Ostoja silni,
čili konj mu v skoke skače,
da mu podkev iskre bíje,
v hujši beg Ostoja sili,
vitko se na konju dviga ...
Konj nevoljno zarezgeče,
skloni v sedlu se Ostoja,
konju tiho zašepeče:
„Brže, brže moj konjiče,
že se noč je obrnila,

že se je nad zemljo turško
dneva zaria porodila.
Skoraj pridemo do doma,
pa ti damo vode piti,
pa ti damo dobre piče,
kar jo zemlja Bosna ima.“
Meč ob pas junaku bíje,
plava konju v zraku griva,
v vetru plava plašč meniški,
kakor vranu črna krila,
a pod njim oklep se skriva,
prsi mu junaške krije.

Kam mudi se ti, Ostoja,
svetla zvezda Martalozov?
V boj junaki ne bežijo
in iz boja ne hitijo.
Ali se iz bojev slavnih
vračaš v svojo domovino,
ali v Turčijo globoko
dobro delat greš kupčijo,
da za ceno greš visoko
v goste z njimi na morijo?
To si ti junak Ostoja,
da bežiš po noči tihi,
kadar vsi junaki spijo,
da bojiš se luči dneva,
kadar jasno solnce sije;
ko gredó na boj junaki,
pred nikomur ne bežijo...
Črni ropar si, Ostoja,
ki se v temni noči skriva,
kakor črni vran ponočni,
ki v temini se ozira.
Ali spet nabral zakladov,
ali si ukradel biser,
ali nosiš golobico
iz prijazne zemlje kranjske?
Ej junak, Ostoja, zvesti
niso to srebra zakladi,
niso zlati to cekini,
ni ti to prejasen biser,
ki ga danes saboj nosiš
v lepo zemljico bosansko:
To je bela golobica,
ki jo ljubi gospod Ravbar.
Bila je dežele biser
in zaklad gradu Podgrada.

Ti si vkral jo na Podgradu,
sreča bila ti nemila...
Ej pa lep ste plen dobili
Martalozi, bratje silni,
lepši kot po bitvi vražji
Turki dajo povračilo.
Celo doto ste odnesli,
da za trud vam bo plačilo,
za spomin na svatbo vašo,
ko ste svatje v svatbi bili,
ženin vam je bil Ostoja,
vi pa svatje nenasitni.
Res je bolje vam hoditi
na gostijo v zemljo Kranjsko,
nego za krvave zlate
s Turki težke boje bítí.
Bolje doto je deliti,
nego po junaškem boju
bolne rane si celiti.
A je škoda prevelika,
da le eno golobico
ljubi dobri gospod Ravbar,
da le enkrat svatbo svojo
hotel v gradu je gostiti,
da le eno golobico
ima gospodar Milane,
da le eno doto hranil
v shrambah je gradu Podgrada,
da le enkrat je pripravljál
svatbo svatom in gostijo.

Dobro res končal si svatbo,
oj, Ostoja, glava zvita,
dobro so se pogostili
svatje tvoji Martalozi,
a nevarnost je velika,
dobro, dobro ti premisli,
kaka to je bolečina,
ki jo z jezo silovito
gospod Ravbar v boju bíje.
Pa se dni preteklih spomni,
če ni vse seboj odnesla
sila časa pozabljiva,
če so časi ti v spominu,
ko sta skupaj boje bíla,
če ni glava tvoja glupa
rane težke pozabila,
ki jo meč njegov je vrezal

ti na gladko mlado lice,
da pobegnil v begu urnem
do globoke si Turčije
ti in tvoja četa silna.
Pa pomisli, kaka sila
v svet sokola je pognala,
ko se vrnil je na skalo
v svoje gnezdo, kjer je mila
sokolica ga ljubila.
Kak so dvignila se krila,
ko ni bilo sokolice,
ko ni bilo je družice,
ko na glas se ne odziva,
prazen le odmev v lesove
glasa praznega se skriva.
Kak poletel sokol sivi
je čez svet z junaško silo,
da si reši svojo milo,
vragu pa oči izkljuje.
Beži, beži, moj Ostoja,
in vi Martalozi silni,
skoraj Ravbar vas dohita,
vzame lepo golobico,
mlado glavo ti odrobi,
Martaloze pa pobije.

V grad se vrača gospod Ravbar,
ko v večer se solnce niža,
ž njim se lovcev četa vrača
in veseli hlapci ž njimi.
Rad uzrl bi svojo drago,
rad oči bi gledal mile,
ko že dva predolga dneva,
ena noč ju je ločila.
Ko pred grad so pripodili,
gospod Ravbar konja vstavi,
v okna grajska se ozira
tiho sam pri sebi pravi:

— Kaj, da danes me iz okna
ne pozdravlja moja mila,
ali čete mi ne vidi,
ali pa je pozabila,
da bi k oknu pristopila,
gledala na ravno polje;
ali gostje morda novi
ji poklanjajo darila,
na veselih dni spomine.

Vstavi se gospod Milane,
gleda na visoke line,
pa tako pri sebi misli:
— Lep si res, moj grade beli,
kakor sokol na višini,
pa kako se prapor vije
iz visoke grajske line,
kakor v zraku bela ptica,
ko nad ravnim poljem plava.
Pa je čudno, da ne kliče
danes rog iz grajske line,
da naznani po Podgradu,
da se gostov četa bliža.
Pa je čudo preveliko,
da vse tiho je po gradu,
da ni čuti gostov milih,
ki se k svatbi veselijo.

Konja vranega spodbode
gospod Ravbar, v tek spusti se,
proti gradu sam pojaše,
sumnja črna v njem budi se.
In za njim junaki drugi
proti gradu se spustijo
čudno, čudno vsem se vidi,
tiho, tiho vsi molčijo.

V urnem begu v grad prijaše
gospod Ravbar, s konja plane,
prazno se zidovje dviga,
ni je v gradu duše žive,
vse je mirno, vse je tiho.
Hlapci, glej ležé pobiti,
dobri hlapci pokončani,
in med njimi zvesti paži,
kot jih je pobil Ostoja
in njegova četa zvita.

Plane v dvore gospod Ravbar,
misel strašna v srcu vstane,
v grad hiti pogledat hrame,
ali sreča je rešila
dobro, milo golobico,
ali vse je pogubila . . .

Vse odprte so mu dveri,
nihče vrat mu ne odpira,
po hodnikih le ležijo
zvesti sluge, dobri paži . . .

Hram se prazen njen pokaže —
ni je bele golobice,
vgrabil jo je sokol sivi,
ni mu sreča je rešila.

Meč potegne v jezi divji
gospod Ravbar, v boli težki
malo ima v glavi misli,
v rokah ima moč veliko.
Meč po zraku težki švigne,
govori mogočni Ravbar:

„Oj, usoda ti nemila,
da si ta trenutek dala!
Da mi nisi v boju rajše
rane smrti prisodila,
da za dni pretekla moje
tako dala si plačilo.
To je tvoje delo zvito,
znanec moj, junak Ostoja,
sreča bila ti je mila,
ko je mene premotila,
da sem šel na vinsko kočo
ne na grad v prenočevanje.
Pomnil boš, junak Ostoja,
komu vzel si golobico,
bila mila ti je sreča,
ali bo te pogubila . . .“

Kliče hlapce gospod Ravbar:
„Konje urno zasedite,
moji zvesti, dobri hlapci,
pa se v urni sled spustite
proti Bosni, turški zemlji,
koder pot bo nas vodila,
da Ostojo dohitimo
in njegovo četo zvito . . .“

Slišali so dobri hlapci,
na konjiče so planili
z njimi vsi junaki trije:
gospod Lambergar Sebasta
in Jošt Turen, Janko Kisel,

so na konje se vsedlali,
vsi pripravljeni na svate.
Ni jim sreča v svate iti,
treba je na konje hitre,
druga čaka jih gostija,
nenasitna in krvava,
svatbo bodo zaplesali,
kjer globoka je Turčija,
ko doidejo Ostojo,
svatbo bodo gostovali.

Obsedi gospod Milane,
na nesrečo svojo misli;
vzeli vse so, kar je bilo
najmilejše mu na svetu.
V srcu težka bolečina,
v glavi pa so misli težke.
Glavo svojo glupo bije
dobri gospodar Milane,
da je šel na vinsko kočo,
ne na beli grad v gostijo.
Čudna res je svatba taka,
čudni to so časi taki,
da so svatje na gostiji,
pa ne more svatbe biti.
Težka sreča je nemila,
kadar pade iznenada,
ni besede, tolažila,
da bi srce utešila . . .

V urni beg spusti se četa,
nji na čelu gospod Ravbar
in za njim junaki trije
in junaški hlapci z njimi,
kakor urni veter vije,
v dalji četa urno zgine,
koder pot najbližja vodi
čez planine in doline,
čez vrhove in bregove
in čez reke valovite
in čez polja plodovita,
dokler dohité Ostojo
in pa Martaloze zvite.

(DALJE.)

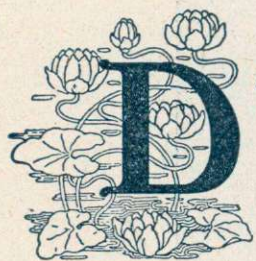

TEGETTHOFF, ZMAGAVEC PRI VISU.

SILVESTER ŠKERBINEC:

PROMET, TRGOVINA IN OBRT V ILIRIJI.

TRGOVSKO - ZGODOVINSKA ČRTICA.

Dasí niso imele naredbe, ki jih je izdala francoska vlada za časa okupacije 1809 — 1813 in ki naj bi uredile in po možnosti dvignile promet, trgovino in industrijo v ilirskih provincijah, trajnega vpliva — čas okupacije je bil za to prekratek — vendar bi se morebiti izplačalo, nakratko izpregovoriti o nekaterih izmed teh odredb in to tembolj, ker niso samo pomembne za ilirske pokrajine, ampak so tudi posledica silnega trgovsko-gospodarskega boja, ki ga je v začetku XIX. stoletja začel Napoleon in njegovi zavezniki z Angleško, in ki je v zgodovini znan pod imenom „celinsko zaprtje“ (Continental-sperre).

Izvršitev Napoleonovih odredb glede zaprtja v Adrianskem morju je prevzel del mornarice italijanskega kraljestva, ki je bilo pod vrhovno francosko oblastjo, in štiri francoske vojne ladje, ki so morale krožiti med Kotorom in Jakinom ter med Trstom in Benetkami. To brodovje je imelo nalogo, da brani vhod v ilirske in italijanske luke vsem angleškim in drugim trgovskim ladjam, ki so imele zastavo države, ki ni pristopila k boju proti Angleški, in ladjam, ki so imele tuje zastave. Kajti iz luk korzarskih držav Tripolis, Tunis in Algier, ki so stale pod vrhovno turško oblastjo, so plule ladje prav pogosto pod goljufo, navadno pod špansko zastavo. V tem slučaju je brodovje moralo ladje vjeti, sicer je pa tudi moralo braniti svoje trgovske ladje zaveznikov, med katerimi so bile razen Portugalske in seveda Angleške vse evropske države, proti angleškim bojnim ladjam in trgovskim ladjam, katerim je dala Anglija pravico lova.

Te naredbe, s katerimi je Napoleon izkušal omogočiti neoviran pomorski promet med Levanto ter ilirskimi in italijanskimi lukami, so se izkazale kmalu brezuspešne, ker je bilo angleškemu brodovju iz Malte razmeroma lahko zabraniti vhod v Adrijsko morje tistim ladjam, ki so jadrle iz levantskih pristanov, in to tembolj, ker je Anglija takoj uvidela veliko strateško važnost Malte poleg Gibraltarja za Sredozemsko morje in je zato tudi tu postavila močno brodovje. Vsled tega sta bili Italija in Francija na morju takorekoč odrezani od Orienta in za promet z njim so jima ostala le še pota po suhem. Pot po Donavi jima ni prišla toliko v poštev, ker je bila predolga in ker je peljala po avstrijskem ozemlju, pač pa druga, bližja pot preko novoustvarjene Ilirije, na katero so Francozi, spoznavši njeno posebno važnost za promet in trgovino, takoj po osvojitvi obrnili prav veliko pozornost. Ves promet Francije in Italije s Turčijo, posredno torej z Orientom, naj bi se vršil preko Ilirije po sledečih potih: Trgovinska cesta, ki vodi iz Italije skozi Videm in Gorico, in po Francozih napravljena cesta iz Trsta — danes znana pod imenom „stara“ opčinska cesta — naj bi se združile v Opčini. Združena cesta naj bi peljala preko Ljubljane, kjer se ji pridruži glavna cesta s Koroškega, oziroma z Gorenjskega, v Novo mesto, Metliko, Karlovec in od tod na turško mejo v Kostajnico. — Takoj po osvojitvi dežele je francoski guverner v Ljubljani ustanovil komisijo vojaških in civilnih uradnikov, ki je imela cesto vzdržavati in skrbeti za njeno varnost. Za varnost so poleg tega skrbeli tudi vojaški poveljniki v mestih, kjer je bila kaka garnizija, in župani (maires) krajev,

skozi katere je vodila cesta. Ta nova cesta, ki je služila v prvi vrsti daljnemu prometu in je bila bolj ali manj umetno ustvarjena za ta namen, je vživala v prometnem in trgovinsko-političnem oziru vsakojake ugodnosti: skladišča za blago v Trstu, Ljubljani, Sisku, Karlovcu in Kostajnici, površno preiskovanje carinskega blaga, ki se je prevažalo po tej cesti, brezplačno vojaško spremstvo pri velikih in dragih pošiljkih ter znižanje carine za blago, ki je prihajalo iz Turčije; dà, celo poštnina za vsa pisma na tej poti je bila znižana. Roko v roki s temi praktičnimi naredbami pariške osrednje vlade je delala zgoraj omenjena mešana komisija v Ljubljani. Poslužuje se uradnih listov je prebivalstvu in kupčijskemu svetu slavila naredbe nove vlade na vse mogoče načine, včasih naravnost šarlatansko, in pri tem večkrat zelo krepko — ne more se ravno reči, da neopravičeno — zamahnila po prejšnji avstrijski upravi.

V začetku oktobra l. 1810. je prinesel v Ljubljani izhajajoči uradni list „Télégraphe officiel“ poleg natančnega opisa trgovinskih razmer v deželi, ki so se bile vsled francoske okupacije izpremenile, tudi seznam vsega blaga, ki pride v poštev v prometu s Turčijo, ter pri tem posebno opozoril na koristni uvoz levantske ovčje volne, katere je silno primanjkovalo francoski industriji, ker so Angleži zaprli pomorsko pot.

Ko so se v Parizu dovolj varne počutili poleg drugih dalekosežnih naprav vojnega in gospodarskega značaja tudi vsled nove trgovinske ceste skozi Ilirijo v Orient — francoski konzuli na Turškem niso bili samo zastopniki trgovinskih interesov ampak celo poštarji —, je Napoleon 19. oktobra 1810 v Fontainebleau-u izdal odlok o celinskem zaprtju, ki je v svetovni zgodovini edin svoje vrste. S tem odlokom je bilo ukazano požgati in uničiti vse angleško in na angleških ladjah pripeljano blago, ki bi se nahajalo na Francoskem in v državah odvisnih od Francije. Odlok so uradno razglasili 5. novembra v Trstu in dan pozneje v Ljubljani. Koj nato so uvedli pri vseh

trgovcih v deželi hišne preiskave. Uspeh teh preiskav ni bil neznaten, ker so že 27. novembra v Trstu in 11. decembra v Ljubljani očitno sežigali angleško blago v navzočnosti vojaških in civilnih oblasti, in sicer v Trstu na Borznem in v Ljubljani na Glavnem trgu. Dalje so sežigali 29. novembra iznova v Trstu in na Reki in že prej, namreč 23. novembra, v Spljetu. Razen tega so v Trstu zaplenili štiri iz Tripolisa došle ladje, katere so z blagom vred — z rozinami in volno — prodali na javni dražbi. V naslednjih tednih so sežigali v Ljubljani samo na Glavnem trgu 657 kosov angleške kotenine (percaills) in muselina, ki so skupno merili 3863 metrov in bili vredni približno 5000 frankov. Pri sežiganju so bile povsod navzoče velike množice ljudstva, ki je kazalo — glasom uradnih listov — z živahnimi izjavami vdanost do Francozov. — Koliko so požgali po drugih od Francozov zasedenih deželah, razvidimo n. pr. iz tega, da je 26. decembra 1810 samo v Hamburgu od poldneva do večera gorelo 40 velikih z angleškimi izdelki težko obloženih voz in da so porabili za to 30 sežnjev drv.

Za Ilirijo dobrodejne posledice Napoleonovega odloka so se kmalu pokazale. Že v začetku decembra je naznanil pariški „Journal de l'Empire“, da je sklenilo več grških trgovin na Dunaju preložiti svoj sedež v Ljubljano ali v Karlovec, ker je bilo le od tod mogoče pošiljati v Italijo in na Francosko volno, ki so jo dobivali iz Levante. Tudi trgovstvo je začelo uporabljati novo prometno cesto. Januarja 1811 so prišle prve velike, večinoma iz volne, voska in kož obstoječe pošiljatve iz Turčije skozi Metliko v Ljubljano in koncem istega meseca so pozdravili tukaj prve na Francosko potujoče turške trgovske sle, ki so zapustili svojo prejšnjo pot skozi Ogrsko in Dunaj. Odlej se je promet izredno dvigal na vseh ob novi trgovski cesti ležečih krajih zlasti v Ljubljani, ki je tvorila, kakor smo že omenili, križišče cest, ki so vodile od severa proti jugu in od vzhoda proti zahodu. Po uradnih statistikah blaga sodimo, da je ta

promet najlepše cvetel šele proti koncu leta 1811., ko je združena italijansko-francoska mornarica potisnila angleško obležno brodovje iz Adrianskega morja. Ko je Adrija postala varna za promet francoskih trgovskih ladij, se je francoska vlada s posebno vnemo trudila, da izpelje krajše in cenejše, v luke Reka, Senj in Dubrovnik vodeče ceste, ter dala tem lukam iste predprave kakor že poprej Trstu. Od tega časa je iz Turčije največ blaga prihajalo v te pristane in odtod na ladjah v Jakin ali Benetke, kar je znatno zmanjšalo promet z daljino na ilirski trgovinski cesti; za promet z bližino je ta seveda ostala še vedno važna in njeno tehniško izpopolnjenje za časa Francozov je bilo deželi v največjo korist, dokler niso v petdesetih letih preteklega stoletja izpeljali železnice.

Tudi obrt in industrijo v Iliriji je francoska vlada kolikor mogoče pospeševala bodisi s tem, da je oživila že obstoječe obrti oziroma domačo industrijo, bodisi s tem, da je dovoljevala novoustanovljenim podjetjem posebne prednosti. Tako je januarja 1811 Francoz Jožef Dutton ustanovil v Tržiču tvornico za kose in nožve klinje in združil večino delavcev, ki so se do tedaj doma pečali s to obrtjo.¹⁾ V Trstu so ustanovili s pomočjo vladne denarne podpore tovarno za porcelan „po angleškem vzorcu“; njeni izdelki naj bi izpodrinili tedanjo državno dunajsko „k. k. Porcellan-manufactur“. Državna steklarna v Zagorju, ki je bila pod monopolno upravo idrijskega rudnika, je bila tekom leta 1811. znatno zvečana, tako, da je včasih imela do 300 delavcev — za tedanji čas vsekakor veliko število. Njene izdelke so hvalili tudi zunanji časopisi kot „cene in boljše nego avstrijski“ ter so imeli mnogo kupcev. Prav znatno je vlada pospeševala tudi tedanjo še v povojih se nahajajočo žimnato obrt v Kranju in

¹⁾ 30. marca 1811 je nastal v Tržiču požar, ki je uničil izmed 183 tamošnjih hiš 152, med temi najbrže tudi Duttonovo tvornico, ker od tega časa naprej ne nahajamo več tozadevnih oglasov v „Télégraphe officiel“.

njegovi okolici; vsled tega se je več trgovcev, nekateri izmed njih tudi na tržaškem trgu, začelo zanimati za to panogo obrti.

Kar se tiče skrbi za izobrazbo mladih ljudi, ki bi se posvetili obrtnemu stanu, je odredil Napoleon z odlokom z dne 27. julija 1811 na „Cesarski šoli za umetnost in rokodelstvo“ („École impériale des arts et des métiers“) v mestu Châlons sur Marne za dvajset mladih Ilircev, ki bi se hoteli lotiti sem spadajočih obrtov, brezplačna mesta za dveletno dōbo. Ta šola je učila umetno ključavničarstvo, litje kovin in je imela delavnico za izdelovanje matematiškega orodja; vrhu tega so se učenci učili obrtnega risanja in francoskega jezika.

Kakor je vlada praktično pospeševala trgovino in obrt, tako je tudi skrbela za organizacije in pravno varstvo, zlasti kar se tiče trgovine. Trgovske zbornice, ki jih je Napoleon že l. 1803. na Francoskem reorganiziral, so bile sedaj tudi v Iliriji ustanovljene. V te zbornice je bilo poklicanih v Trstu enajst, na Reki in v Dubrovniku pa po devet udov, ki so potem poslali dva odnosno po enega delegata v „trgovski osrednji svet“ („Conseil centrale de commerce“) v Parizu. Članom trgovske zbornice v Trstu so bili imenovani 19. novembra 1811: Ignace Hagenaver, F. E. I. Baraux, Augustin Masars, Joseph de Crampagna, Philippe Gristi, George Pillepich, Theodore Mechsa, Ciriace Catraro, Ignace Gadolla, Aron Parente in Etienne Risnich. V Reki pa sledeči dne 30. novembra 1811: Paul Scarpa, Jean B. Anderlich, Christophe Serpis, Vincent Thiepolo, André Louis Adamich, Angelo Liendi, Guillome de Ridder, Joseph Tomassich in Saul Negri. — Z guvernerjevim odlokom z dne 5. februarja 1812 je bilo v Ljubljani ustanovljeno prvo trgovsko sodišče, pri katerem je bil predsednik Domian, sodniki pa Jean Jager, G. Iroerentsich, Antoine Primitz, Nicolas Gasparotti in namestnika Lepuschitz in Gallé. V področje tega sodišča so spadali iz trgovinskih zadev izvirajoči pravni prepiri. Za trgovsko sodišče je bil odločilen trgovski zakonik, ki je na

Francoskem stopil v veljavo 1. januarja 1808 in tvoril del zakonika „Code Napoléon“. Novi zakonik je imel poleg prednosti, da so se po njem hitro reševale vse zadeve, tudi to vrlino, da se je oziral na pravne nazore in običaje, ki so bili udomačeni v trgovini, dočim splošno pravo, po katerem so se do tedaj razsojevali pravni slučaji v trgovini, tega ni prav nič upoštevalo. Vsled tega je novi trgovski zakonik pomenjal izboljšanje pravnih razmer v trgovini, katero je posredno ne malo pospeševal.

To so v kratkih potezah naredbe francoske vlade za napredek prometa, trgovine in obrti v nekdanjih ilirskih pokrajinah. Čeprav te naredbe niso ostale trajne, so vendar zapustile v deželi do današnjega dne marsikako znatno sled in to kljub dolgoletnemu Metternichovemu zistemu, ki je poleg politiškega robstva smatral za svojo glavno nalogo, izbrisati vsako sled in zadušiti v prebivalstvu spomin na francoske čase. Žal, da ta zistem ni upošteval tudi važnosti ilirskih pokrajin za promet z Orientom.

GRISA:

KAJ MI ŠEPEČETE ...

Kaj mi šepečete lepe obljube
ustne ob srčnem utripu?
Vse je izmišljeno, vse je zlagano
v takem zamaknjenem hipu ...

Kakor labud, ki je plaval čez morje
v lepo deveto deželo,
prišle so nade in vzele in nesle
mojo mladost neveselo ...

Kakor labud, ki je šel in povetil
krila radosti pijan,
da ga z rokami je hladnimi k sebi
temni privil ocean ...

GRISA:

BELI LABUD SE JE DVIGNIL ...

Beli labud se je dvignil
čez morsko zeleno plan,
kot lep spomin bi švignil
čez mojo srčno stran ...

Labud je splaval v brezkončnost,
spomin mi je v dušo pal —
labud je izginil v brezkončnost.
spomin mi je v duši ostal ...

LEA FATUR:

VILEMIR.

ROMANTIŠKA POVEST IZZA TURŠKIH BOJEV.

(DALJE.)

IV.

il je žalosten pogreb. Široke, nelepe, so zevale krste, zbite od nevešče roke. Od cerkve do vode, po blagoslovljeni zemlji so se svetile lopate. Prst je rastla v visoke črne kupe, jame so se globile. Druge, široke in globoke jame je pripravljala urna roka na samem bojnem polju, v neblagoslovljeni zemlji.

Prinesli so krste k mrtvim. Bil je že čas. Močno je žgalo poletno solnce, na truplih so se kazale črne maroge: prst je hrepnela k prsti. Sami so polagali vitezi svoje tovariše v preproste domovinke. Zvon je klenkal . . . Vihar in ljudstvo molilo . . . Zadnjega so spravili mladega Vukiča, prezgodaj vtrgani cvet. Stali so vitezi okrog njega, Vilemir je smuknil skozi železno steno ohlepnice in zakril blede mrličeve lice s tenkim natičjem. Pogled mu je obvisel na meču . . . Rjavel bo v grobu . . . Rihtenberški je umel ta pogled. Sklonil se je nad mrtvecem in rekel:

„Odšel si v deželo miru, moj Vuk. Dobro si sukal meč, zgodaj si dosegel venec slave — a zdaj pusti . . .“

Rahlo je vzel meč iz otrpnele roke in ga dal Vilemirju:

„Vreden je junaške roke. Darujem ti ga v spomin na nesrečno bitko, v priznanje hrabrosti. Pretežak bo še za tvojo roko, pa privadiš se ga do druge bitke, do časa naše zmage . . .“

„Kaj menite — pretežak, gospod vitez?“

Rdečica je zalila lice mladeniču, oko je zaiskrelo. Vzel je meč v desnico in segel z levico za pas . . . Vzklik začudenja je ušel vitezom, vzklik veselja tlačanom. In Sava je zašumela mogočno pesem o junakih, ki so

padli v boju za križ, o junakih, ki bodo padli, o zmagovalni misli, ki bo prevladala vse rodove, preživela vse veke . . . Radost je polnila srca gospôdi in tlačanu. Vitezi so umeli, da ne premine borba za vzore ž njimi — srca kmetov pa je polnila divna zavest: tlačan vihti pred gospôdo plemiški meč, močan je tlačan, vstal bo, priboril si svoje staro pravo . . .

Vilemir je vtikal meč v nožnico. Radivoja je izpreletela hipno neka misel. Slovesno je dejal mladeniču:

„Meč je tvoj, mladi junak, ali vselej se je sukal v moji družbi in službi.“

Z roko na meču se je poklonil Vilemir:

„V bitvi in na potu, v ognju in v vodi, v življenju in smrti gospod!“

Udarila sta v roke pred živimi in mrtvimi svedoki. Vitezi so čestitali Radivoju na oprodi, Vilemirju na gospodarju: Gradnik je molčal osupel, vikarij se je smehljal: bilo mu je ljubo, da dvigne mladi orel krila . . . Tlačani so gledali očitaje mladeniča. Bledino krasno oko se je zalilo s solzami . . .

Sprevod se je pomikal, vitezi so nosili viteze, tlačani sotrpine na zelenih nosilnicah iz mladih vej. Brez krste jih položé v grob — kdo bi stesal toliko krst v kratkem času . . . Zvon je tožil, stokal . . . Viteza, ki ni imel prijatelja, da bi ga peljal na dom, so zakopali zraven cerkve, druge so postavili v krstah v svetišče. Ko so pokopali svoje, se je vrnil gradnik s tlačani na razhojeno in poteptano polje. Pobrali so orožje mrtvim in znosili trupla v globoke jame. Potem je bila sedmina. Gospôda jo je obhajala v gradu, tlačani so posedali po cerkvenem zidu in na svežih grobeh. In dolgo v noč so gorele plamenice in dolgo so odmevale v nižavo tožbe:

„Mož moj predragi, komu si me zapustil? — Oče moj mili, komu si sirote izročil? — Brat moj edini, kam si šel od mene? — Ženin moj dragi, s kom si se zaročil?“

Proti jutru je umolknila tožba. Trudne glave so obležale po svežih grobeh kraj utrinjajočega stenja. Sanje so pričarale revam prejšno srečo: Bivali so v rodni koči, v družbi izgubljenih dragih... Ne dolgo — zvon se je oglasil, sivi mrak mladega dneva je klical bedne k novim težavam. Vzdigili so trepalnice — izginila je sladka vaba sanj, mrzlo jih je gledalo krute resnice hladno oko. Blagor mrtvim!

Skozi podolgasta okna je pogledalo jutro tudi v cerkev. Po njenem nizkem prostoru se je vlekel težak sajast dim dogorevših voščenic, večna luč je trepetala v zadnjih pojemljajih. Ob krstah so sloneli dremajoči vitezi. V vznožju stranskega oltarja je ležal Janko, prijazna roka mu je bila podložila blazinico z oltarja pod mlado glavo. Tožni vasovalci smrti so se zganili ob glasu zvona. Vetrič je zapihal skozi odprta vrata, sveče so zaplamtele živeje, večna luč je ugasnila. Tedaj so vitezi zadrhteli v svežem jutranjem hladu.

Lahkih korakov je šel Vilemir po cerkvi. Poklonil se je vitezom, prižgal ugaslo luč in odkril oltar. Cerkev se je polnila. Tiho so stopale gole noge tlačank in dečadi, težko so, tolkli škornji mož po kamenitem tlaku — v ranem jutru si je iskal človek v svetišču tolažbe za tožni dan. Po maši je oživela edina ulica mesta. Uprezali so, kar je bilo, konje ali voli, v težke vozove in jih zapeljali pred cerkev. Ti vozovi so bili pripeljani na ukaz dežele, ker je moralo dati v slučaju vojske vsakih dvajset kmetov tak voz, na njem dva krampa, dve lopati in seženj dolgo, močno vrv. Vozovi so bili namenjeni za obrambo, danes pa bodo služili v poslednjo pot padlim plemičem. — Dno voza je ukazal gradnik pokriti z zelenimi vejami. Ko so naložili krsto, so jo pokrili zopet z vejami, in pritrdili na pokrov čelado in orožje tistega prebivalca lesenega, ozkega doma. Ve naj svet, da se vrača vitez iz poslednjega boja...

Pri vsakem vozu je stala častna straža dveh mož z gorečimi smolenicami.

V grajski dvorani so pili razhodnico. Junaki so si stiskali desnice in prisegali, da so pripravljeni vsak čas oprati sramoto poraza s svojo krvjo. Višnjegorski je naročal obmejnim, naj si utrdijo domove, pazijo zvesto na vraga in poročajo urno o vsakem sumljivem gibanju. Lambergar je obetal, da razloži cesarju stanje dežele, in rotiti viteze, naj stojé neustrašeno na braniku domovine. Turjaški jih je opominjal, naj ne pozabijo usuznjenih bratov. Po gradovih bo pobiral Janko odkupnino, naj mu gre vsak na roke, dá, kolikor more, in ko se dovolj nabere, naj gre izveden mož z dečkom na Turško. V veliko veselje Jankovo se je Vladimirovič obvezal, da pojde ž njim v Carigrad. Govoril je navdušeno o vzvišenem smotru njihovega bojevanja, o pogumu, ki ne upade v nesreči, o zmagi, ki mora slediti praporu križa. Izrekel je željo svidenja, ne pri peneci čaši, ampak v bojnem trušču...

Gradnik je nazdravljaval v vznešenih besedah živim in mrtvim junakom, se spominjal zasuznjenih, katerim naj Bog podeli stanovitnost v trpljenju, pozival viteze v novo bitko pred Brežice in končal: „Da se zdravi vidimo na polju slave!“

„Tako Bog daj!“ je zagrmelo po dvorani; junaki so se objeli in poljubili. Up na prihodnjo zmago jim je oživil pogled in dal moč, da so stopali odločnih korakov pred cerkev, kjer se je gnetlo vse okrog vozov. Zvon je zapel. Drhteči glas vikarija je odmolil, tresoči glasovi so mu odgovarjali — vozovi so se jeli pomikati. V molitvi in petju so jih spremljali vitezi, meščani in tlačani... Za sprevodom so vodili hlapci osedlane konje.

Tako so prišli do razpotja, kjer se križa cesta in vodi na Hrvaško, na Kranjsko, v srce Štajerske in na Koroško. Tam je blagoslovil vikar še enkrat žive in mrtve. Janko je objel Radivoja in prikimal Vilemirju. Odhajal je v spremstvu Višnjegorskega. Vitezi so pozdravili, zajahali in odšli po raznih potih za daljnimi cilji...

Kolesa so škripala, kraguljčki cingljali, baklje se kadile, konji udarjali ... Iz nizkega zvonika je klenkal zvon. Vikarij je globoko vzdihnil in si pokrill sivo glavo. Ti preštevillni pogrebi so ga boleli v dušo, sramota, storjena križu ga je tlačila k tlom.

„Tako odhajajo od nas, Fran, a midva ostaneva sama z grobovi in ruševinami!“

„Častiti oče, tudi nam prisije solnce, pride dan slave!“

Tako je tolažil Radivoj starčka, ki se je, poprej tolažba drugih, prepuščall sedaj sam žalosti. Glava se mu je povesila, noge so se vlekile brez moči, ustnice so šepetale:

„Gospod nas kaznuje za naše grehe.“

Viteza sta podprla slabotnega. Pri mestnih vratih je stopil Vilemir h gradniku:

„Gospod, treba porazdeliti plen — da odide ljudstvo za delom. Nekatere naše čete spremljajo mrtvece, tem je treba prihraniti delež.“

„Prav. Ukaži znesti in priversti na dvorišče in preštej vse!“

„Turka ne — ker je plen gospoda viteza.“

„Dobro“. Mladenič se je zasukal; viteza sta spremila vikarja do preprostega župnišča.

Po grajskem dvorišču so se gnetle radovedne žene in otroci. Na sredi je bil razstavljen plen: vreče z žitom, z drugo zalogo in tovari obleke. V lepi vrsti so stali konji. Med njimi so se prerivali udeležniki plena, kos kruha v roki, zamazani, raztrgani.

Bili so našli med tovari vrečo s kruhom. Veselo so uglabljali ostre zobe vanj, pretipavali konje, jim odpirali gobec, vzdigovali kopita in tehtali repe.

Vilemir je preštel glave in tovore. Star kmet je cenil, gradnik je delil.

Po starem običaju je šla desetina vsake stvari gosposki in vitezu voditelju glavni del.

Tako je bilo tudi tu. No kmetje so pregledovali plen in mrmrali:

„Najboljše je vzela gospôda, seveda, za tlačana je vse dobro. Edino konji bi nam kaj zalegli, sedaj, ko smo brez živine. Turka

in njegovega konja bi bili morali tudi ceniti, pa jih še videli nismo.“

Tone je spravljal konje v hlev in zavračall nevoljne kmete:

„Bi, bratci, konja? Mislite, da žre taka živalca seno? Kaj še! Zlato pšeničico zoblje in pije sladko vince iz srebrne posode. Ni za vas tak konj, bratci, saj ne bi znali ravhati z njim.“

Nikomur se ni mudilo na porušeni dom.

* * *

Po grajskem hodniku je hodil nestrpno Vilemir. Zdaj se je odločevala vsa njegova usoda. Menil je, da lahko odide brez dovoljenja gradnikovega, pa ponosni tuji vitez je dejall, da ne gre tako.

Ustavljall se je, pogledoval skozi okno na dvorišče. Usoda raztrganih, brezdomnih trpinov ga je bolela v dušo ... Radoval se je, da ji ubeži ... Njemu se je zasukalo kolo, želja častitega vikarja se je izpolnjevala — saj gradnik ne more zadrževati prosto rojenega ...

Stopil je k drugemu oknu, pogledall na prijazni zeleni grič. Tam mu je bil dom. Kar se je zavedall, je bil tam. Res so ga motile tudi sanje o drugih krajih in ljudeh, prikazovala se je v duhu prekrasna žena ... Toda pobledele, izginile so te sanje s časom popolnoma. — Vedno je bil Vilemir predmet nežne ljubezni redniku in vaščanom. Vikar je gojill posebno skrb zanj, Bleda mu je bila dobra sestra. Rednik je bil župan okolice, zato je prihajall gradnik večkrat na zeleni grič. Zanimal se je živo za Vilemirja. Majhnemu je dajall orožje za igrače, ko je doraščall, ga je jemall s seboj na lov.

Do neke dôbe — ni dolgo tega — je bival Vilemir malo doma. Bilo je opravila v gradu, v cerkvi, pri vikariju. Učil se je jezditill na neosedlanem konju, plavati, z uteži vzdigovati težki bat, metati toporico. Načelloval je mladeničem iz mesta in okolice pri junaški igri, pri petju in sviranju. Kakor da ni rojen za kmeta. Njegova roka se je ogiballa lopate, njegove sanje so hitele izpod

slamnate strehe. Nekaj neznanega mu je šepetalo o gradovih, vitezih, slavi . . . Močno mu je bilo srce, če je le slišal besedo „vitez“, „junak“. Povesti o hrabrih činih, junaških dejanjih so mu božale ušesa, glas junaške pesmi ga je spremljal v spanje.

Vse to se je izpremenilo. Spremljan od hlapcev in gibčnih lovskih psov, je bil prišel nekoč gradnik in pozval mladeniča na veseli lov. Bilo je o košnji. Delo je prežalo

Neprevidna beseda je zbudila pozornost. Vilemir je izvedel resnico. Pa ta resnica je kazala ponosni duši, koliko hvaležnosti je dolžan reditelju tlačanu za ljubezen in skrb do njega, tujega otroka. Ostajal je bolj doma, pustil visoko leteče misli, hotel biti kmet med kmeti. Težko je bilo to in ne po volji gradnikovi, ki ga je hotel imeti pri sebi, ne po volji vikarjevi, ki mu je želel druge prihodnosti. In tlaka je tlaka . . . Po-

PRISTANIŠČE NA VISU.

iz vseh kotov na kmeta . . . Nevoljen je zamrmral Cvetnič:

„Drugim so odmerjeni dnevi tlake, moj sin tlačani leto in dan. Ne sodi kmetu grad in lov.“

Že je bil zajahal Vilemir konja in ga podil po dvorišču. Z dopadenjem je gledal gradnik spretnega mladeniča in se zadovoljno nasmehnil:

„Ne sodi konju volovski jarem — ne plemiču motika.“

nosen, je razumel bolj nego rojen tlačan, njeno sramoto. Brežiškim tlačanom se ni godilo prehudo — pa gradnik se je moral ozirati na druge gosposke, in dostikrat, pri vsaki novi terjatvi, sta se udarila z županom „za staro pravdo“.

Vilemir je rad poslušal povest starih o neki davni dōbi, ko je sedel svoboden kmet na svobodni zemlji, ko mu ni teptal tuji plemič prava, svobode . . . Razvnet se je prašal, ko je slišal o ti ali oni krivici: Ali

ni mogoče, da se vrne dôba svobode? Da pride junak, ki reši to tlačeno ljudstvo? Temni še, so se porajali v duši načrti...

Prišlo je drugače. Zgorela je hiša, preminuli so v mukah oni, na katere ga je vezala hvaležnost... Zdaj je pa svoboden mladi orel...

Ko se je Vilemir tako spominjal prošlosti in ugibal o prihodnosti, sta sedela viteza pri majolikah. A ni jima tekla govorica. Sicer zgovorni knez se je obotavljal sprožiti govorico o predmetu, ki bo, kakor je slutil, staremu možu neprijeten. Ta pa si je, vedoč, zakaj ga je prosil Rihenberški na besedo, gladil nemirno brado, nalival majolike in govoril raztreseno. Vitki, na volčji koži ležeči hrt, ki je opazoval z umnim očesom gospodarja, košato gorovje jelenov ob steni, medvedja koža na klopi pri peči, razno lovsko orožje, je nudilo pogovor o ljubljenem lovu. Gradnik je bil strasten lovec. Po gorah okoli Brežic so še stali gosti lesovi, dom medveda, jelena in mrjasca. V strasti pozabi lovec na varnost. Večkrat se je zapletel brežiški gradnik v težave, pa rešil ga je pogumni mladi Vilemir. Ime, katero je bilo obema v mislih, je bilo izgovorjeno. Hitro je povzel Rihenberški:

„Ravno zaradi tega sem hotel govoriti z vami. Znano vam je, da sem izgubil v tej nesrečni bitvi svojega oproda. Naletel sem na Vilemirja. Rojstvo, postava in pogum dajejo temu mladeniču pravico iskati si boljše bodočnosti nego se mu obeta tukaj. Zadovoljen je iti z menoj, govorite: ali so prosta njegova pota?“

Gradnik je bil v vidni nepriliki. Dvakrat je nagnil majolčico, preden je odgovoril zategnjeno:

„Kdaj so prosta pota tlačanu?“

„Tlačanu! Saj ni tukaj rojen — vaša postava ga ne veže.“ Rihenberški je skočil na noge, rdečica nevolje mu je zalila ponosno čelo. Sramota je pala na Vilemirja...

Gradnik je natočil, napil:

„Na zdravje hrabrih! Sedite, slavni vitez, in umirite se. Res, da je mladenič družega kraja in kakor se kaže tudi plemiške krvi.

No vidite, v teh divjih časih se ni mogel noben plemič brigati za njega. Cvetnič je izgubil svoje otroke, prepisal je Vilemirja na svoje ime, da podeduje lahko Cvetničevo lepo zemljo in se ne potika brez imena po svetu. To je dobro — ali s tem je postal svobodnjak tlačan... Ne morem, ne smem ga pustiti, vreden je več nego sto drugih tlačanov. Odgovoren sem. — Vidite, gospod vitez, vi si dobite lahko oproda plemenitega stanu, Vilemirju pa ni sile hoditi po svetu. Lahko živi kot valpet v gradu, lahko sledi očetu v županski časti, lahko živi srečno. Prav podala se mu bo županska palica.“

Radivoj je stisnil obrvi, gubi zraven nosa sta se poglobili... Zasikalo je v očeh, vitez je udaril s silno pestjo po mizi:

„Ne, tako mi Boga! Mladenič mora z menoj! Osvobodim ga, odkupim ga — povejte ceno... Nočete! Jaz iztržem plemiča sramoti tlačanstva... In če moram do cesarja. Krivica je to pri Bogu! Pa jaz ga rešim — na vero Vladimiroviča!“

Gradnik, ki je poslušal na videz mirno izbruh nevolje, je skočil pri poslednjih besedah na noge.

Planil je k Radivoju in ga prijel za rame:

„Govôri, vitez, si ti člen rodbine Vladimirovičev?“

„Knez Radivoj Vladimirovič iz Neretve.“

„Šestoperovič iz Perasta.“

Burno sta se objela moža. Večkrat je pritisnil gradnik vrano glavo Radivojevo na svojo sivo brado:

„Velik je Bog! Kje se najdejo tužne Bosne razkropljeni sinovi! Srečno oko, ki vidi sina lepe Vidosave! Srečen ta dan...“

„Ti si poznal mojo mater?“

„Kako je ne bi? Divna lepotica. Zatemnila je solnce s sijajem svoje lepote. Jaz starec se je spominjam še vedno, meni nesojene... Ni me sram, priznati sinu Vidosave, da sem navezan na Vilemirja, ker me spominja nje in dni mladosti... Sin si Vidosave, tvoja želja je meni ukaz... Vzemi mladeniča...“

Hladen je bil Radivoj v šumu bitke — sedaj se je stresel. Mrena mu je padla z oči: zato čudna prikupljivost mladeniča; bil je podoben Vidosavi in še lepši Jeleni... Da ni videl, da ni imel v rokah mrtvega sina sestrinega — saj bi skoro mislil...

Drugo jutro je hitelo staro in mlado iz mesta in okolice k bregu Save. Veliki brod se je nagibal pod težo konj in ljudi. Pogumni, tuji vitez se je poslavljaj. Ž njim je odhajal Vilemir. Krasen kot mlado solnce je sedel mladenič v plemiški obleki na skokonogem belcu. Čapka s ponosnim peresom, suknjica iz modernega baržuna, svetli meč, vse se mu je podalo prav tako, kot da ni nikoli nosil hodnične robače. S takim opromdom se je lahko postavil knez. Vseh oko je strmelo vanj, in nihče ni opazil turškega aga, sedečega prosto na svojem konju. Rihemberški ga je velel razvezati, potem ko mu je bil Turčin prisegel, da ne uide na poti.

„Zbogom, Vilemir!“ je klicalo vse vprek, ko sta odhajala. Gradnik se je obrnil hitro. Nihče naj ne vidi solze v njegovem očesu. Odhaja nekdanji lastnik bogatih dvorov, ž njim odhaja spomin, zadnji spomin mladosti. Brez imena in rodu gre mladenič, da si pridobi dom, ime. Tlačan Cvetnič je umrl od turške roke, lepi zeleni grič je pripal gradu...

Dolgo je gledal gradnik za odhajajočim. Po cesti se je vzdigoval prah pod kopitom urnih konj. Lepa vrsta jih je bila. Iz praha se je pokazovala čapka s peresom in šopkom, rožmarin je kimal, rožmarin zelen. Čelada viteza se je zasvetila, čop Tonetove kape je odskakoval, široki krajci klobukov so se prigibali...

Ko je že tožilo prazno obrežje za krasnim mladeničem, je stopila izza gostega grmovja zajokana mala Bleda. Tiha, plaha je bila prišla za drugimi, da si opoji srce ob njej tako ljubem obrazu. Skrila se je, da ne vidi škodoželjni ženski svet njenih solz — da se ne posmehuje njeni boli...

Več kakor vsem drugim je bil Vilemir njej, ki ni imela bratov, ne sestre, ne rodi-

teljev... Že za rana jo je izključila njena postava od vseh sladkih tajen in šumnih vesellic drugih deklic. Ko so se vrtile pod lipo, ko so poslušale sladke besede — ni bilo Bleda med njimi. Iskala je utehe v učenju, zdravila ljudi in že so jo imenovali čarovnico... S sestrinsko ljubeznijo se je bila oklenila dečka, čigar lepota in razum sta pričala, da ni rojen za slamnato streho... Pride čas, razjasni se dečkova temna usoda, dobro, da je izurjen v vednostih... Pa vživela se je v njegovo dušo in si ni mogla več misliti življenja brez njega. Bogve, kako je prišlo...

In zdaj je šel v svet za srečo, slavo... Dala mu je šopek na pot... Druge oči ga bodo ljubile, ko bo umirala ona za njim. Sama, sama, ostane... Saj jo zapusti skoro tudi stari, onemogli stric... Bleda, modra Bleda! Vsaki korenini veš zdravilno moč — katera izleči tvoje bolno srce?

V.

V varnem zavetju Goleca, zasenčen od temnega jelovja velikega in malega Čuka je gledal na hribu ob Branici stoječi stari grad Rihenberg ponosno na Čavna gole vrhove. K njemu so se stiskali trdni stolpi in stolpiči. nad njim se je dvigal mogočno visoki stolp, „straža“, in gledal kot orel v lepo vipavsko dolino. Bel trak se je vil po dolini — cesta, ki je vodila iz Vipave v Gorico. Proti možni nevarnosti je branilo grad trdno taborsko zidovje. Za zidom so se stiskale kamenite hiše grajskih podložnikov in ondi je stala majhna cerkev. Pod zidom pa je šumela Branica, ovijala grič in branila nepozvanemu gostu vhod. Trdi se, da so grad sezidali priseljeni bavarski Greifenbergi; po njih da sta dobila ime grad in okolica.

Greifenbergi so bili vazali goriških grofov. Pogumni in predrzni so se povzpeli do visokih časti in velikega bogastva. Bili so mejni grofje patriarha, vtikali so se v vsako zadevo in pravdo dežele. Posedovali so grad Pietropelosa v Istri, imeli pravico do desetine v Miljah in Figaroli, posestva pri Kopru, zemljo in tlačane v Koroški Zili, gozd med

Vižinado in Forico, grad Grisinjan in mline ob Kveti. Prvič se imenujejo Grifenbergi v neki listini l. 1232., izginejo okoli l. 1380. Mogočni rod je izumrl. Odtedaj so podeljevali goriški škofje grad in pripadajoča posestva v oskrbo raznim plemičem.

L. 1460. je bival Febo della Torre kot gradnik v njem. Ko pa je postal goriški kapetan, se je preselil v Gorico. Grof Lenart je izročil grad tujemu, znamenitemu vitezu. Nihče ni vedel, odkod je prišel, senca je krila njegovo plemenito lice in pokoljenje. Vendar se mu je poznalo, da je vaje gospodovati; kmalu so se obračali plemiči okolice do njega za rzsodbe v prepirih, kmalu je zaslôvel kot poznavalec prava in vitez brez madeža. Ž njim je bila prišla v deželo drobna deklica, ki se je razvila v nežen, bled cvet. In plemiči so pozabljali žarnoookih, krepkih goriških gospic zaradi nežne grajske deve, katero je zpuščal viteški stric mnogokrat njihovemu varstvu, hiteč sam na poboj s Turki.

Zobati rob „straže“ je štrlel v prijetni zrak večera, ki se je spuščal na brda. Nad stolpom se je ponesel orel in letel počasi na Golec. V krempljih mu je visel plen. Golobje oko je sledilo orlu, dokler ni izginil za sivo skalo...

Vzdih se je izvil iz mladega srca. Romana se je naslonila trudno ob kameniti rob. Dolgo, dolgo že šteje dnove, odkar je odpotoval stric. Zvabili so ga bili prvi seli pomladi za negotovim ciljem, v daljne, druge kraje, kamor poletava vedno njena duša vsako tiho noč, ko brli skozi posteljine zavese lučka pred sveto podobo, ko trepeče njena duša v molitvi za junaka, edinega variha njene mladosti, ki je šel v svet za vero očetov, za sledom bitja, dragega njemu in njej... Breskvin nežni cvet je dičil grajski vrt, izza skal so gledale ponižne ljubice, zrak je bil voljan, vetrič božajoč. Takrat je bil odšel stric junak. Celega sveta najlepše oči so se nasmehljale tam še enkrat v njene — poskočil je konj, zavalovila perjanica, zavihral plašč... Vetrič jo je pozdravljaj, a ona ni videla mladega oproda, strmela je

za stricem... Pomlad se je začela takrat, a zdaj se je jelo poslavljal poletje. Žito in sadje je dozorevalo, po gričih so se ponašale oljke z gostim, drobnim sadjem, ob znožju gričev je zavijalo trsje kipeče jagode v široke, svetle liste, mlada ptičad se je urila za polét črez širno morje — strica ni od nikoder...

Vsak dan so hitele drobne noge na visoki stolp, golobje oko je gledalo željno v sivo daljo... Včasih je začrnelo na beli cesti — srce je zatrepetalo. Pa jezdila je le družba oboroženih trgovcev zraven svojih voz... Včasih se je vzdignil prah na cesti — pa so priropotali le težki vozovi z vinom. Voznik je stopal prešerno, pokal objestno z bičem. Vino je bilo goriškega grofa — vozniku ni bilo treba plačati davščine, ne bati se napadov, ščitil ga je goriški lev, vžgan v plat velikih sodov... Včasih se je ustavil trgovec v taboru. Razstavil je svoje blago pod široko lipo, na okrogli mizi in klopi, po pisanem travniku. Hitelo je k njemu staro in mlado, iz grada in tabora. Razkazoval je blago, hvalil in pravil čudne novice o turških ropih, beneških bojih na morju, o velikanskih galejah, o junakih — a je molčal o junaku vseh junakov... Strica ni bilo.

Včasih je prijezdil goriški kapetan Febo della Torre. Prepričal se je, če je vse v redu ob dolgi odsotnosti gradnikovi, in če je devica Romana dobro zavarovana. Ker nemirni so bili časi, Turek si je iskal pota v deželo, Benečan je vznemirjal obrežja, po gozdih so stanovale razbojniške trume, plemenitaši so vojevali krvave praske med seboj. Pa Turek ni še vedel za skriti grad, in, če so se tudi preganjali plemenitaši med seboj, si požigali in podirali gradove, nežna deklica je lahko živela brez vse skrbi v samotnem gradu.

Bolj kot pas zidu jo je ščitila slava stričevega imena in zvestoba plemstva. Najboljši meči dežele so bili pripravljeni v njeno obrambo. Vendar je stala vsak dan na stolpu, vzdihala in se ozirala po stricu, čigar srce je bilo tako plemenito, čigar usoda pa tako

tožna. Kako rada bi mu iztirala žalost z otožnega čela — pa ona ni bila mož — ni mogla sprati madeža z imena Vladimirovičev — ni mogla po svetu, za materjo, za osveto ...

Smela je le čakati in koprniti. A čakala in koprnela je zaman. Dnevi so tekli in njene oči so se naveličale strmeti v sivo daljo, njene noge utrudile hiteti po stopnicah, krvave sence so jo motile v spanju, njena molitev je veljala mrtvim ... Nežno bitje v valoviti, s cvetjem pošiti beli bosanski noši je postajalo boljbolj drobno ... Žalost se je vtisnila krog mehkih ust, hrepenenje gledalo iz globokih oči ... Biseri so kapljali iz oces, živobojni, svileni trakovi v bujnih, po ramah do roba krila visečih svetlih pletenicah so se povесili.

Zaman je bilo laskanje njenih mladih dvorjanic, ljubkih hčerk oskrbnika Pera, Rože in Naste, zaman prizadevanje oskrbnikove žene rahločutne, lepe Nute. Romana jih je objemala, se smejala z njimi, jim pela divne pesni daljnih logov ... Vendar jim je ostala njena duša tuja. Nuta je čutila, da zveni pikrost v srebrnem smehu kneginjice, slutila, da je tajna žalost na dnu veselih besedi. Njena bol je bil — njen oče!

Dolžnost otrokova je, da ljubi, spoštuje očeta in moli zanj. Ona bi ga klela, klela iz vse duše ... kriv je materine, stričeve in njene nesreče. Vzel ji je mater, brata, hotel umoriti strica ... Pogazil je križ, odpadnik, za časno dobro ...

Bil je človek v gradu, kateremu je odkrivala vse tajne srca — samo te ne ... Kako naj pravi blagemu Grku Zenonu, kako se bori njena duša s kletvijo, kedar hoče moliti za očeta! Ne, mož je ne bi razumel ... Sin Carigrada je ubežal iz njega, ko je padel križ s cerkve sv. Zofije. Živel je na dvoru Katarine. Po padcu Bosne je hodil od grada do grada in si služil kruh s poučevanjem. Stric je našel nekdanjega znanca iz boljših časov in ga povabil k sebi. Rad je delil Grk zaklade svoje učenosti z malo deklico in se divil poletu njenih misli. Večkrat sta pozabljala vglobljena v nedosežno lepoto starih klasikov čas in njega muke. Pesnik,

slikar, alkimist in zdravnik je bil Zenon. Pa prišlo je in Zenon je pozabil pero in čopič, pustil posodice in ponvice, in stal dolge ure na stolpu. Gledal je divje gorovje in hrepenel po zlatostrešnem Carigradu. Poosobljena elegija je bil takrat. Dolg, črn talar mu je ovijal sloko, suho telo, črna kapa mu pokrivala duhovito čelo. Prsti so gladili rjavo, do pasu segajočo brado, dobrosrčno oko se je vlažilo ... Tako sta stala mnogokrat v nenavzočnosti strica na stolpu, gledala, mislila in molčala. Če je izpregovoril Zenon, kakor zbudivši se iz sanj, počasi in mehko o domovini, ona bogve da ga ni poslušala. Njene misli so hitele za tistim, ki se je boril, iskal in vračal le redko v trdni grad ... Zvesto je prižigala svetilnico pred sliko svete Matere, prosila in čakala. Včasih je prekipela bol, slovanska duša jo je zaupala goslim. Mili glasovi so tožili vetrovom in cveticam: Da je padla tako zgodaj slana na cvetje njenega življenja, da je izgubila rodni dom, da ječi sveta zemlja domovinska v sužnosti ... Da je otemnela slava njenega imena, da mora zaničevati lastnega očeta ... Da mora samevati deklica v gradu, ko bi hodila tudi ona, potomka junakov, na pohode, na iskanje ... Vse to je tožila strunam — glasovi so hiteli skozi okno v hribe — od tam je zavel vetrič, prinašal tolažbo: Prostost se bo vrnila domovini, še se bo klanjala Bosna križu, še našla mati, še povrnila sreča detinskih dni ... Romana! Trinajst let je že preteklo, kar samuješ v Rihenberku. Strica ni. Kaj upaš, čakaš? Čas je, da odložiš zeleni venec, že ti je poklonil marsikak vitez meč in ime, a ti misliš le na tisto daljno, morda na veke izgubljeno, ne poznaš druge ljubezni kakor za mater in strica ... za junaka, ki nosi tri globoke srčne rane, tri svete prisege ...

Solnce je zahajalo za rihenberške holme. V zadnjih žarkih, v divni lepoti je zasijala vipavska dolina. Vasi in griči v naročju gôr so zardele od radosti. Iz dola je prihajalo žvenkljanje kravjih zvoncev, pastirjeva pesem je spremljala zahajajoče solnce. Z dvorišča je prihajalo govorjenje, tlačanov in hlapcev

ropotanje, topotanje konj, ki jih je gonil konjar na Branico. Zrak se je napolnil s sladkim duhom, s tajnim mirom. Mrak je prihajal, ura, ko pospeši trudni popotnik korake, da pride v varno zavetje rodne hiše, čas, ko zapuščajo zveri in roparji svoje brloge, ko se plazijo zli besi po gorah...

Zopet ni strica... Že nekaj tednov ga čaka oskrbnik s „pravdo“, tlačani in vitezi poprašujejo po njem. Ali je padel pod krivo sabljo? ali se ne vrne nikoli več... Pa bi prišel vsaj zvesti Tone, mladi Vukić. Ali so poginili vsi? V črno se bo zavila in podala na pot. Jokajoč bo iskala po vseh stezah in cestah žar črnih oči, sladki stričev nasmeh...

Še enkrat, Romana, vzdigni trudne oči — glej, zadnji rob izginjajočega žarka je pozlatil znano čelado... Zadrhtela je deva in poletela po strmih stopnicah. „Trobi, trobi glasno“, je zaklicala v stražnico in drvila po hodniku.

„Roža, Nasta, moj plašč iz termolame!“

Vesel vrišč se je zaslišal. Zašumelo je lahkih kril, zašušelo svilenih opančič. Deklici sta prileteli brez sape k Romani, dolge kite so vihrale. Roža je ogrnila devo v krasni, v vseh barvah se prelivajoči plašč, Nasta je zavila zlatolaso glavo v prozorno maramo. S klicem: „Stric prihaja!“ je objela Romana burno deklici in drvila na dvorišče. Rog je donel veselo v dolgih glasih, iz dalje se je čul odgovor. Konjar je prignal konje z vode, stal, zijal in poslušal. Konji so dvigali ušesa, slišali so rezgetanje... Hlapci, tlačani, dekle, oskrbnik, za njim njegova plavolasa žena in hčerke — vse je prihitelo razburjeno na dvorišče. Neučakana Romana je tolkla z nogo:

„Lasto, urno, urno...“

„Kaj zijaš? Požuri se!“ Oskrbnik je zakričal na konjarja in mignil hlapcem. Dva sta skočila na konja, tovariš jima je prinesel kratek meč.

„Ni mi treba spremstva“, je branila Romana; lahka kot misel je skočila na še neosedlanega konja in ga pognala z vzklikom: „Gospod prihaja!“

„Ravno zato, ker prihaja gospod, Martin, Luka, le za njo... Bog obvaruj, da jo dobi brez spremstva na cesti...“

Pero je gledal za vihrajočo deklico. „Pripravite se“, je ukazal navzočim. „Odprite vsa vrata. Urno, deklice... Okrasite kapelo! Veste, da je prva pot gradnika v njo in še nocoj odpojejo zahvalno molitev...“

Vse je hitelo. Hlapci so počedili dvorišče, Roža in Nasta sta odbrzeli na vrt po cvetje, kuharica v nadstropju se je zasukala.

Počasi, sam, je jezdil Rihenberški proti svojemu gradu. Kaj poreče Romana, ko pride brez tovariša njenih otročjih let? Brez vesti o materi, o očetu... Z vestjo o nesrečni bitki, o novem divjanju in zmagi Turkov... Pa slava Bogu, ki mu je pripeljal Vilemirja in Turka na pot! Vilemir bo nadomestoval Vukića, s pomočjo agovega očeta najde svaka, izve o sestri... Še ena, zadnja pot... Čas je čas. Življenje bojevnika visi na niti, nežna deklica potrebuje podpore — treba bo vdomiti Romano. Čuj rog iz grada... Videla ga je — naproti mu hiti.

Zatopotalo je. Belo je zavihralo po cesti — črnelo se za belim... Lepa kot vila je sedela Romana na belcu. Marama se je razvila, zlati lasje so valovili po svetlem plašču, iz žarečega lica, skozi mrak so sijale radostne oči...

Privihrala je, ustavila konja tik njegovega in pritisnila proženo desnico po bosenskem običaju na čelo, srce in usta. Radostna je vzkliknila:

„Sprejmi Bog te in sveta Devica, dragi stric!“

Poljubil je njeno čisto čelo in se nasmehnil. Ljubeznivo jo je gledalo celega sveta najlepše oko. Lep je bil njen stric v boju, pri resni besedi, najlepši, kedar se je smehljal. Razveselilo se je srce ob sladkem nasmehu, raztožilo se zapazivši sledove dolge poti, hudih bojov, na licu, na obleki in orožju. Zapazila je, da jaše drugega konja, da tiči za srečnim nasmehom mrak nepovoljnih novic... Vzdihnila je:

„Slava Bogu, da si se še vendar vrnil, zlati, edini stric. Zdaj moraš počivati!“

„Varoval me je Gospod! Razen malih prask, prihajam čil in zdrav iz mnogih nevarnosti. Za počitek ni še čas, Romana.“

V tem sta prijezdila Vilemir in Amra. Deva se je obrnila, hotela pozdraviti Vukiča... Pa zagledala je neznan obraz... Neznani? Ne, ta obraz, obdan od dolgih las, je živel že dolgo v njeni duši. Mrak je bil. Rahla senca tajnosti je legla na vse...

Nekaj radostnega je prešinilo deklico. Znano ji je bilo to oko, ki je gledalo tako toplo v njeno, pohitela bi k mladeniču, mu ovila roke krog vratu in ga prašala, kod je hodil tako dolgo, ko ga je čakala leta že — in se radovala, da je prišel, vendar prišel... Kakor sanje, ki so se vtelesile, je gledal deklico Vilemir. Kje jo je videl — odkod jo pozna? Nekaj sladkega mu je polnilo dušo... Smehljaje je gledal Rihenberški mladeniča in deklico. Aga pa, ki je govoril vso pot prijazno z Vilemirjem, je namršil obrvi:

„Velik je Allah in ta deklica lepa kot prikazen v puščavi. Pa nesramne so kristjanke. Odkritega lica letajo po mraku, se obešajo s pogledom na vrat tujih mož...“

Romana je čutila težo neprijaznega pogleda in odvrnila oko od Vilemirja na Turka. Turek? Kaj znači to? Mlad je, temnega lica, malih, črnih brčic. Na turbanu je bunčuk, pod njim dragi kameni, plemenitega rodu je...

Za Turkom se je pokazala zdaj vrsta konj — Tone je vihtel gorjačo v pozdrav gospodinjice. Prašaje je pogledala strica. Objel jo je z desnico in pojasnil:

„Novega oproda sem dobil, golobica, drago ti bo ime Vilemirja. Zamenjal sem ga z Vukičem. Njegova turška visokost pa želi poznati Rihenberk; priporočam ti Amra ago.“

Razumela je. Ni plakala, ni prašala. Pokimala je tujcem z glavo, se zavila v maramo in jezdila tik strica, pogledaje ga nežno, pripovedovaje mu novice in dogodke.

Počasi so drugi jezdili za njima. Visok, mogočen, se je dvigal grad v mraku pred Vilemirjem, srce se mu je širilo... Trden, z globokimi ječami po stolpih je stal pred ago — mraz ga je preletaval, krčilo se je srce... Mrak je ovijal tesneje gorovje in grad. Most nad Branico se je spustil. Po gradu in taboru so zagorele luči. Vesel vrišč je sprejel trudnega junaka...

(DALJE.)

ANTON MEDVED:

ROŽI.

Kaj te čaka, divja roža,
ko iz popja se vzbudiš,
ko te solnčni žar poboža,
ko zardiš in zadehtiš?

Morda kmalu z veje rosne
deklica odtrga te,
in na prsi te ponosne
ljubcu svojemu pripne.

Ali s solzo te pobožno
mlada žena pokropi,
možu na gomilo tožno
z blede roko položi.

Ali steblo ti prelomi
silovit vihar namah,
in zanese daleč zdomi
mehka perca v tuji prah.

Ali pa boš tiho cvela
pozno še jesenski čas,
nepoznana, osamela,
in zvenela, kakor jaz.

DR. JANEZ PLEČNIK:

O KAČJEM STRUPU.

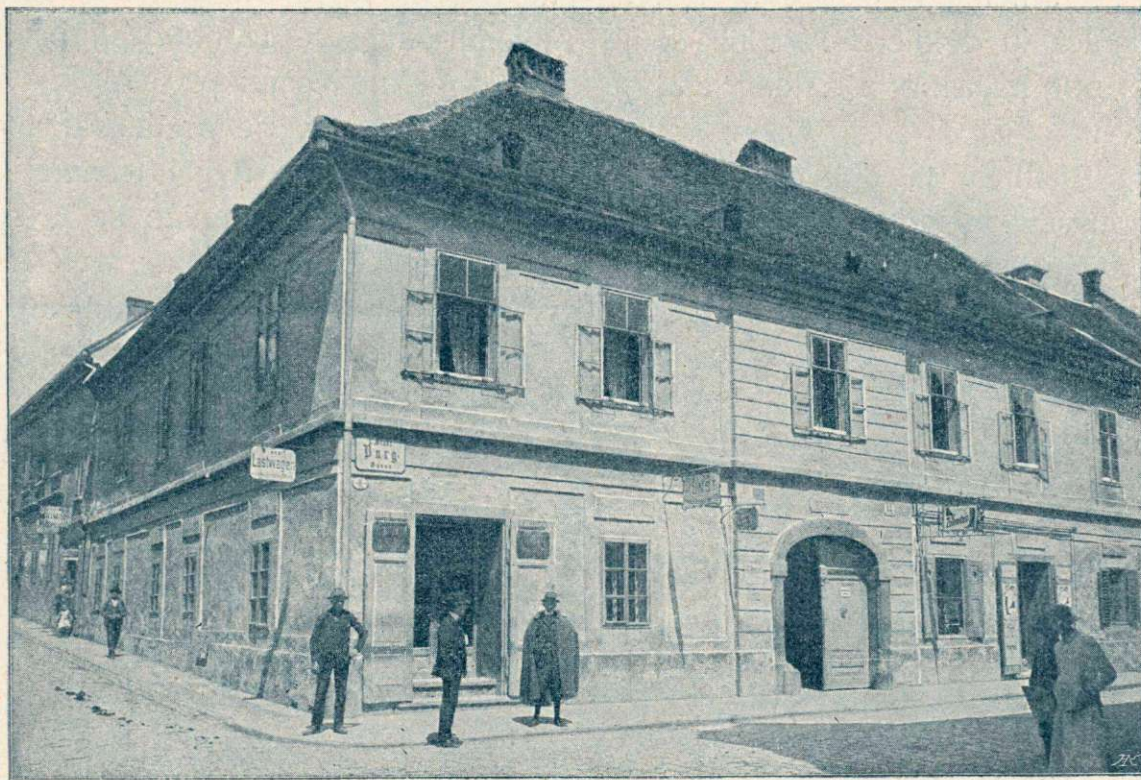

Strupenih živali je dolga vrsta. Nekatere imajo kemične strupe, druge živalske. To razločevanje naj za zdaj za- došča za našo kratko raz- pravo o kačjem strupu.

Strupi, ki so v kačah, so živalski. Producirajo jih v čeljustnih žlezah, na ka- terih slone daljši zobje, ki so po dolgem

je tudi toxalbumin). Toxalbuminov je več vrst, zato najdemo pri kačah različne strupe, to- xalbumine.

Strupi pri raznih vrstah kač se razloču- jejo med seboj po kakovosti in po količini. Zadnja razlika ni posebno velika: kvantiteta enega pika 0,02–0,05 gr, po kakovosti je pa velik razloček med strupom gada in klo- potače.

TEGETTHOFFOVA ROJSTNA HIŠA V MARIBORU.

votli. Če kača s takim zobom kaj tršega pograbi, se zob vdere v stvar, obenem pri- tisne na žleze, in po zobovi votlini se po- cedi strup v zabodeni predmet.

Kakšen je ta strup? Po malem sluznat, rumenkast ali zelenkast; mikroskopično ni opaziti nič posebnega. Kemično je kačji strup toxalbumin, t. j. strupena beljakovina. (Strup, ki ga n. pr. povzroča bacil difterije,

Učinek kačjega pika je odvisen od kakovosti in od količine strupa, ter še od tretjega momenta: od trenutne dispozicije, v kateri je kača. Pri prvem piku ima kača največ strupa, pri četrtem, petem in šestem piku ga jej navadno zmanjka. Vjete, zaprte kače imajo dosti manj strupa. Isto velja o množini strupa: proste kače so bolj strupene nego vjete; poletu so nevarnejše kot pozimi.

Kot vsak vnanji vpliv, deluje tudi strup na organizem na dvojen način: strup ima lokalni splošni učinek. Naj to pojasnimo s sledečim zgledom: Kdor použije par kristalov arzenika ($\text{Ar}_2 \text{O}_3$), se mu vname želodčna sluznica, posebno tam, kjer so obležali arzenikovi kristali: — to je lokalni učinek; vnamejo se ledvice, jetra se izpremené; — to je splošni učinek. Ta se redoma pojavi za lokalnim. Če kača piči v roko, zateče v dveh urah roka, zardi, poru-

lokalni pojavi prvi, za njimi pa nastopijo splošni.

Izkušnja uči, da je za razvoj bolestitih simptomov mimo kakovosti in intenzitete strupa bistvenega pomena tretji faktor: lokalizacija pika. Pik v jezik je nevarnejši nego v roko ali nogo; splošni pojavi se prej pokažejo. Vzrok je sledeči: Pik v jezik je bližji srcu in možganom, lokalni pojavi se ne morejo razviti, splošni se pokažejo takoj zarad bližine važnih organov. Taki

BOHINJSKO JEZERO.

meni: — lokalni pojav; v tretji uri pone-srečenec bljuje, srce začne hitreje utripati, frekvenca dihanja se zviša: — splošni po-javi. Če je množina strupa prav velika in tudi strup hud, se zgodi, da se pokažejo splošni pojavi: splošna oslabeledost, glavobol, visoka frekvenca žile in dihanja, prej nego lokalni: zabuhlost, zardelost pičenega uda i. t. d. Pri evropskih kačah so skoraj vedno

piki so pri nas redki, ker imamo le roke in noge nepokrite in ne polegamo po skal-natih krajih. Pri nas so kačji piki zato pe-riferno lokalizirani.

Kako vpliva kačji pik na organizem? To vprašanje ni popolnoma obdelano. Fran-cozje in Angleži imajo v tropičnih deželah mnogo kolonij, zato jih posebno zanima to vprašanje in njih učenjaki so to dognali: v

relativno majhnih merah zastrupi strup (posebno kače naočarke) del možganov, kjer je živčni centrum za dihanje (medulla oblongata); ta del možganov ohromi, poškodovanec ne more več dihati: nekako zaduši se. V relativno velikih merah deluje strup tudi na srcé, tako na živčevje (nervus vagus) kot naravnost na mišičje: živčevje in mišičje ohromi, srce neha bítí, odtod smrt.

Kot navadno živalski strupi, so razne vrste kačjih strupov nestrupene v prebavilih: v črevih, v želodcu. Staro, empirično dejstvo je, da brez škode, če nimamo rane v ustih ali na ustnicah, izsesamo rane prizadete po strupenih kačah. Izsesati rano ima še to konkretno vrednost: če odstranimo strup, odstranimo tudi vse posledice.

Tako pridemo do praktično najvažnejše točke: kako pomagati od strupene kače pičenemu?

Takoj po piku opazimo na kraju pika dve mali rani podobni vbodljaju; to nam le kaže, kje moramo iskati strupa, ki je v podkožju blizu rane, in to je važno. Treba je strup odstraniti ali ga izpremeniti, da postane neškodljiv.

Odstranimo strup, če rano izsesamo; če jo razrežemo z nožem, odteče kri iz okolice, in strup odteče z njo.

Kaj pa, če to ni mogoče? Strup je relativen pojem: ob enakih pogojih odloča količina. Par molekulov strupa ne deluje strupeno, nego šele gotova količina. Če bi odrezali pičen ud, odstranimo tudi strup iz telesa. Pičeni ud tudi lahko podvežemo; (recimo, da je pik na prstu, podvežemo na zapestju, če je pik na zapestju, podvežemo na lakti). Če podvežemo tako, da kri ne more iz podvezanega uda odtekati, zapremo strupu pot; v trenutku torej za ponesrečenca ni nevarnosti. Če ud podvežemo za stalno, odmre; če recimo čez uro za par minut podvezo odstranimo, potem zopet privijemo, napoji se ud z novo svežo krvjo in iz njega odteče centralno nekaj strupa. To malo mero strupa, ki pride v organizem, more sam organizem uničiti. Če to odvi-

janje in privijanje uda ponavljamo, odvajamo dele strupa centralno, a tako počasi, da ne nastane za organizem nobena nevarnost, in ranjeni ud ne zamre, ker mu damo od časa do časa nove krvi.

Toliko more pičenemu pomagati lajik. A zaveda naj se, da je lajik in ne miren, trezen kirurg. Ne zanese naj se nase, nego naj poskrbi ponesrečencu zdravniške pomoči. Mimogredé naj omenimo, da skoraj vsi zdravniki pisatelji priporočajo pičenim dati prav veliko alkoholnih pijač.

A kako more zdravnik pomagati pičenemu?

Skoraj vse beljakovine so strupene, če jih reduciramo (če jim odvzamemo nekaj kisika), so podobne toxalbuminom (Weichhardt: Ermüdungstoxin in Antitoxin). Narobe še ni znano, če postanejo toxini po oksidaciji nestrupeni. A izkušnja uči, da nekatere kemične substance, ki rade oddajajo kisik, uničujejo kačje strupe: tako permanganati, kloridi, kromati i. t. d. Te snovi treba vbrizgati v kožo okolu rane. Izplača se to le, če se zvrši v relativno kratkem času po piku. Torej treba ponesrečenca hitro peljati k zdravniku.

Proti kačjemu piku imamo nova, čisto moderna sredstva: immunserume. Da čitatelj to bolje razume, bodi mi dovoljenih nekaj besedi o serumih v pojasnilo. Organični živalski strupi imajo to lastnost, da če jih v mali ne smrtonosni množini vbrizgamo pod kožo toplokrvnih živali, se izpremeni v teh nekaj, kaj, ne vemo; izprememba se pojavi tako, da se pokažejo v krvi snovi, ki so protistrupi vbrizganemu strupu; te protistrupe celo lahko izoliramo. Če zmešamo gotovo množino teh protistrupov z gotovo množino strupov, postanejo strupi nestrupeni. Protistrupi so specifični, to se pravi: če si napravimo protistrup proti gadovemu strupu, vpliva ta protistrup le na gadov strup, ne na strup drugih kač. Če pomešamo gotovo množino protistrupa in strupa v epruveti, in to mešanico vbrizgamo kaki živali, ta ne pogine. A proti-

strup vpliva na strup tudi, če je ta že v organizmu: če strup zase vbrizgamo živali, in čez uro protistrup, slednji prvega popolno paralizira.

Tak protistrup si lahko tako pridobimo: Če hočemo protistrup, recimo proti gadovemu strupu, iztrebimo večjemu številu gadov strupene žleze. Te zmeljemo, v vodi razredčimo, in mal delec te zmesi vbrizgamo zajcu pod kožo. Če zajec pogine, zmanjšamo količino pri drugem zajcu in to toliko časa, da dobimo sledeči rezultat: zajec z vbrizganim strupom oboli samo lahko, in potem ozdravi. V tem zajcu je protistrup. Mi ga dobimo iz njega, če mu vso kri izpustimo; ta se zgrize, sokrvca, serum se loči od ostalih krvnih elementov, in ta serum ima v sebi protistrup, ki je specifičen za gadov strup. Če koga piči gad in mu vbrizgnemo ta serum pod kožo ali v kri, se ni bati zanj, da bi obolel. Strup in protistrup je v njem čisto neaktivna zmes. Te serume imamo vedno lahko pri rokah, v dobro zadelanih steklenicah ostanejo veliko let dobri in učinkujoči. Na de-

belo jih producirajo instituti po Francoskem in Angleškem in jih pošiljajo v tropične kolonije.

Serumi so specifični. Če imamo recimo protistrup proti koleri, in nas piči gad, nam tak protistrup nič ne pomaga. V krajih kjer je več vrst strupenih kač, je treba natančno dognati, kakšna kača je pičila. To seve ni lahko, ker ponesrečenec večkrat kače niti ne vidi ne. Pomagamo si pa tako: Živali, navadno zajcu, od katere hočemo dobiti protistrupa, vbrizgamo zapored več vrst strupov, žival producira več protistrupov v enem in istem serumu. Serum je polyvalenten: on vpliva na vse one strupe, ki smo jih rabili, da proizvedemo protistrupe.

Kako treba rabititi te imunserume v konkretnem slučaju, ne kaže tu razlagati, to je stvar zdravnikova. Dolžnost lajikov je, da za to skrbé, da postanejo dragi serumi, te izborne moderne pridobitve, dostopne zdravnikom; dolžnost njihova je, zmanjšati vpliv onih, ki zdravnikom onemogočujejo te pomočke, ki so v prid in srečo narodovo.

ROMAN ROMANOV:

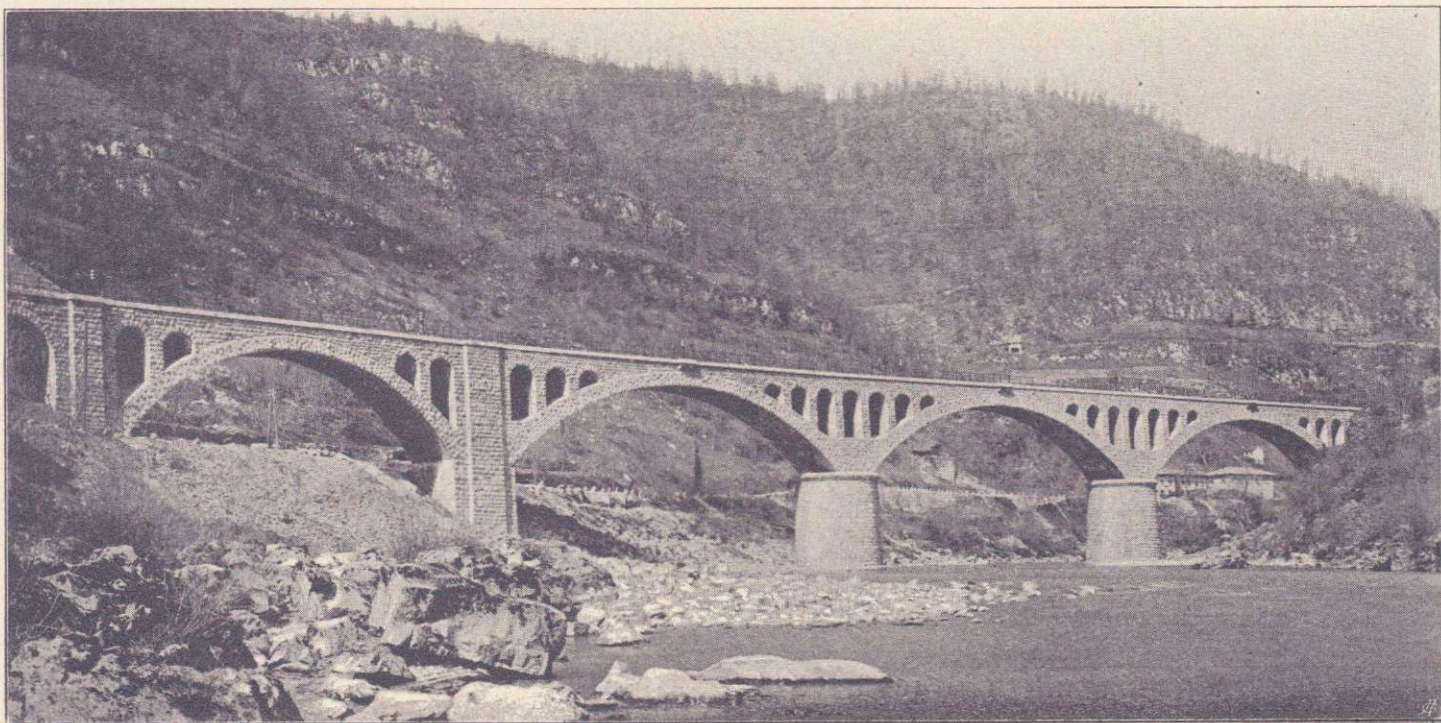
CVETOVA DVA.

Cvetova dva vzcvetela sta
sredi širokih polj,
drug se k drugemu nagnila
in si razkrila bol.

Prvemu tekle so grenke solzé,
drugi je skril bolest —
Na nebu dalje so sanjali
tisoči svetlih zvezd.

Sanjali so, vztrepetavali
in so se vtrinjali,
kakor sledovi radosti
tiho izginjali . . .

FOT. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: MOST ČEZ SOČO PRI KANALU.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

19. Čez morje.

reba je zapustiti Kodanj, ker me čaka še dolga pot v Skandinavijo.

Pred odhodom me je navdajala želja, da bi pogledal mesto s kakega stolpa. Dovolj dolgo sem postopal po ulicah, sedaj bi dobil rad skupno in bolj jasno sliko o množici poslopij. Čeprav je razporežen Kodanj na ravnini, ga vendar lahko pogledaš iz tičje perspektive. Dosti je v mestu zvonikov, ki so prirejeni tako, da pride tujec brez posebnega truda do precejšnje višine. Jaz sem si izbral stolp, ki mu pravijo *Runde Taarn*. Prizidan je cerkvi sv. Trojice ob navskrižju čveterih ulic, stoječ skoro v središču mesta. Nekdaj je bila na njegovem vrhu zvezdarna, sedaj služi samo za razgled. Ako povem, da je ruski car Peter Veliki leta 1716. jahal na ta

stolp konja, bo čitatelj umel, da se pride tudi peš nanj. Carica Katarina, Petrova soproga, se je peljala celo z dvema paroma konj gori in doli. Stolp sestoji iz ogromnega zidovja in ima okroglo obliko. V notranjščini te pelje pet metrov široka, tlakana cesta proti višini. Tudi razsvetljena je dovolj, ker daje devetero oken, ki stojé drugo nad drugim, zadostno luči. Na vrhu je okoli in okoli dvojna železna ograja, da si popolnoma varen. Tu ti stopi pred oči vse mesto, ki broji blizu pol milijona prebivavcev. Hiša pri hiši, ta večja, ona manjša; ulica pri ulici, nekatere ozke, druge široke. Nad njimi se vzdiguje lepo število vitkih zvonikov, katerim se pridružuje ponosna kupola Fridrikove cerkve. V pristanišču se gibljejo vsakovrstne ladje, ob koncu morske gladine pa opaziš v sinji daljavi drugo deželo. Skoro ni treba dostavljati, da je to švedsko obrežje. Naj zadostuje toliko. Ni težjega kot opis takega razgleda. Lepota, naj je kakršnakoli,

se ne more izraziti z besedami. Mnogo jasneje jo predoči slika, ker slika sama govori. Najbolje pa si predstavljaš in po pravici ocenjuješ tisto, kar si sam videl.

Zbogom Kodanj!

Na kolodvoru je bila velika gnječa, ker so meščanje zaradi nedelje hiteli na deželo. Brzovlak, s katerim sem se namenil odpeljati, odhaja ob enajstih dopoldne. Pri blagajni je bilo toliko ljudstva, da se je s težavo prišlo do okna, kjer se dobivajo vozni listki. Prav tako na peronu. Dolg vlak, ki je imel vpreženih veliko vozov, je stal pripravljen na tiru. Ljudje so se kar vsipali v razne oddelke ter se skoro pulili za sedeže. Vedel sem že poprej, da ima severna polovica otoka Seeland jako lepe kraje, in da ima vedno dovolj obiskovalcev, a nisem si predstavljal takega navala. Ko je bilo vse v redu, se je začela pomikati ta zveržena množica vagonov ter prišla v hiter tek. Joj in gorje, če bi se primerila kaka nesreča.

Ob desni strani se odpirajo pogledi na morje, ob levi se vrstijo senčnati drevoredi in gosto posejani gradiči bogatašev. Najbolj priljubljeno letovišče je Klampenborg. Sem ne dohajajo samo domačini, ampak tudi inozemci. Seveda mora imeti kaj pod palcem, kdor si izbere Klampenborg kot začasno bivališče. Tu so veliki hrastovi in bukovi gozdi. Obdaja jih na dolgo in široko železna ograja, da ne more pobegniti divjačina, ki ima v tej šumi svoje neprostovoljno bivanje. Zato se imenuje vsa zaraščena okolica Dyrehaven, kar bi se reklo po našem živalski vrt ali zverinjak. Posebno veliko je srn in jelenov. Gozdi se raztegujejo v taki daljavi, da se vjeta žival poljubno izprehaja po obsežnih prostorih in komaj čuti, da ni popolnoma prosta.

Vse morsko obrežje od Kodanja in tje gori do skrajne severne strani otoka je zelo obljudena pokrajina. Vile, vrtovi, košati nasadi, to gre v enomer drugo za drugim. Veči kraji so: Skodsborg, Vedbaek in Rungsted. V sredini morja opaziš otok Hveen. Ondi je imel sloveči zvezdoslovec Tycho Brahe (1546 — 1601) svojo astronomično

opazovalnico. Čakal sem in čakal, kdaj se vsaj nekoliko izprazni voz, toda nihče ni hotel oditi. Vsa množica se je peljala kakor nalašč do tje, kamor sem bil namenjen jaz, v Helsingör. Tukaj smo izstopili, saj smo tudi morali, ker se končuje železnica. Ne ostane ti drugega, nego peljati se nazaj, ali pa se podati na morje.

Mesto Helsingör je stara danska naselbina na onem koncu severnega Seelanda, kjer je morje med dansko in švedsko državo najbolj ozko. Daljava med tostranskim in onstranskim nabrežjem iznaša samo štiri kilometre. Mesto broji štirinajst tisoč prebivalcev. Zvonik ondote cerkve nadvladuje s svojo visoko piramidalno streho vsa druga poslopja. Danci se niso brez važnega povoda vtaborili v Helsingöru. Inozemske ladje, ki so vozile skozi Sund — tako se imenuje ta morska ožina — so morale plačevati določeno colnino. Šele potem so imele prosto pot dalje. Ker je dohajalo vsako leto tisoče in tisoče ladij, je nesel omenjeni davek danski državi zelo velike vsote. Posebno občutno je zadeval Ameriko. Na njen predlog so se zbrali odposlanci prizadetih držav ter sklenili, da naj se colnina odpravi. Mesto nje pa naj se plača odškodnine enkrat za vselej 30 $\frac{1}{2}$ milijonov srebrnjakov (Rigsdaler) danske veljave. Danska se ni upirala predlogu, ker je bilo pobiranje colnine združeno z mnogimi stroški, ki sedaj odpadejo. Po drugi strani so jo pa tudi mikali milijoni, katere bo prejela. Zato je privolila leta 1857. v pogodbo. Od tega časa imajo ladje prosto pot skozi Sund. V Helsingöru ni več tako živahno, kakor je bilo poprej, toda mnogo-obiskovana morska kopališča, v katera zahaja veliko tujcev, dajejo mestu še vedno dovolj zaslužka. Razcvitalo bi se pa zaradi svoje ugodne lege še lepše, če ne bi bilo nekega družega zadržka.

Ta zadržek je vodna pot, ki so jo izkopali Prusi ter po najkrajši poti zvezali severno morje z Baltiškim morjem. Prusom je leta 1864. silno dobro došla pridobitev danskih pokrajin Schleswig-Holsteina. Takoj so začeli delati načrte, kako

bi napravili pot skozi morski kanal, ki bi njihovim in tujim ladjam prihranil daljno vožnjo skozi Sund in okoli polotoka Jütland. Vpoštevalo se je tudi to, da vožnja okoli Jütlanda ni brez nevarnosti, bodisi zaradi viharjev, ki v zalivih Skager Rack in Kattegat niso redki, bodisi zaradi ondotnih peščenih nasipov, ki so ladjam opasni. Nje najzadnji namen pa je bil, da se toliko bolj raznese med svet pruska slava, ki jo povsod išče ta narod. Kanal je bil dovršen in po cesarju Vilhelmu II. odprt leta 1895. Začenja se pri mestu Brunsbüttel ob izlivu Labe v severno morje. Odtod pelje v severovzhodni smeri proti holsteinskemu mestu Rendsburg ter prihaja poleg mesta Kiel v Baltiško ali Vzhodno morje. Vodna cesta je 98 kilometrov dolga, 67 metrov široka, devet metrov globoka. Prevozi se v devetih urah, kar je malenkost v primeri s poprejšnjo dolgo vožnjo okoli vsega danskega ozemlja.

Ni treba dostavljati, da so Danci zelo oškodovani vsled tega prekopa. Čeprav brodari še mnogo parnikov skozi Skager Rack in Kattegat, vendar nekdanje živahnosti ni več. Sreča, da so vtaknili v žep colninsko odškodnino že leta 1857. Če je ne bi bili sprejeli takrat, bi jim bili splavali po otvoritvi kanala tudi tisti milijoni po vodi.

Popotniki, namenjeni v Skandinavijo, smo se podali v Helsingöru na parnik. Ta vožnja čez Sund je kaj zanimiva. Ker je onstransko švedsko obrežje oddaljeno samo štiri kilometre od danskega, vidiš od daleč deželo, kamor kmalu stopi tvoja noga. Promet med obema deželama je zelo živahen, ker vozijo parniki vsak dan osemkrat semintje. Naša ladja je bila nenavadno velika, spravili so namreč tudi železniški vlak na-njo.

Prav takrat, ko smo odrinili od brega, so začeli streljati s topovi za nami. Kakošna čast! Najprej se je pokazal dim, potem blisk in takoj je treščilo, kakor ob gromenju v hudi uri. Mislil sem, da bo s prvim strelom že konec, a kmalu vdari drugič, tretjič itd. Našteli smo več kot dvajset mogočnih eksplozij. Treski so prihajali iz gradú, ki ima ob skrajnem koncu Helsingöra divno lego.

Ponosna je ta zgradba, stoječa ob robu valov, okrašena s stolpiči. Imenuje se Kronborg. Grad sega skoro v srednji vek, zato se ga je poprijela marsikatera pripovedka. Pravijo, da prebiva v ondotnih podzemeljskih prostorih duh, ki pride Danski na pomoč, kadar jej bo pretila huda nevarnost. Bajno lepi Kronborg je uporabil Shakespeare, ki se v znani tragediji naslanja na pravljico, da se je prikazal danskemu princu Hamletu očetov duh na terasi pred tem gradom. Iz gradu torej, ki je izpremenjen sedaj v trdnjavo in vojašnico, so prihajali streli. Izvedeli smo, da ne veljajo nam, temveč neki bojni ladji, ki se je odpeljala prav takrat iz pristanišča. Videli smo oholo oklopnico, kako je med hreščenjem topov ponosno plula proti severu v zaliv Kattegat, in se obrnila potem kdo zna v katero deželo.

20. Skandinavija.

Izginjevalo je za nami dansko ozemlje. Pred oči so mi stopili kraji, ki sem jih videl, in ki jih sedaj zapuščam. Kdor bi pričakoval veličastnih naravnih prizorov, naj nikar ne hodi na Dansko! Toda če ima rad nizke morske bregove, polja, polna rume-nega klasja, zelene travnike in bukov gozde, našel bo tega v izobilju. Zaman se bo pa oziral po gorovju, ker je večidel sama ravnina.

Bližamo se Švedskemu. Že je v vidiku mesto Helsingborg, nad katerim stoluje čveterovoglat stolp, ostanek iz starih časov. Kmalu stopimo na suho. Preden pa nadaljujemo potovanje, bi bilo dobro, da dobimo o Skandinaviji nekako splošno podobo.

Zemljepisci nam predstavljajo skandinavski polotok v sliki ležečega leva. Glava mu gleda po morju tja proti Angleškemu. S sprednjima nogama bi rad dosegel dansko in prusko državo. Hrbet ima ves razoran vsled mnogoštevilnih fjordov, ki so se zajedli v suho zemljo. Žival ima zavihan rep, na katerem so nanizani otoki Lofoti. Ob najskrajnem koncu zverine se pa nahaja takozvani „Severni rtič“, kamor hodijo gledat radovedneži polnočno solnce. Lev bi se

kajpada rad raztegnil ter pomolil še zadnji nogi nekoliko od sebe. A žal, da ni mo- goče, ker ga ovira v tem severni ali ruski medved.

Skandinavija sestoji iz dveh kraljestev, katerima je načeloval do l. 1905. en kralj. Večja vzhodna polovica obsega Švedsko, manjša zapadna pa Norveško. O obeh ho- čemo izpregovoriti.

Švedsko se imenuje v ondotnem je- ziku Sverige. Dežela je ob severu precej gorata, južne pokrajine so ravne. Bogata je na naravnih pridelkih, ki pospešujejo blago- stanje ljudstva. Čeprav zavzemajo jezera in vode mnogo prostora, ostaja vendar še dosti sveta, iz katerega se črpajo lepi dohodki. V skoro neizmernih gozdih dobivajo Švedi toliko lesa, da ga izvažajo v druge kraje. Poleg tega je tudi ondotno rudarstvo va- žnega pomena. Izkopuje se srebro, baker, svinec, železo in druge kovine. Mnogo je kamenolomov, v katerih se nahaja marmor. Poljedelstvo daje prebivavcem dovolj kruha; prav tako je ribištvo vir dobrega zaslužka.

Ljudstvo je germanskega rodu, ki tvori z Norvežani in Danci takozvano skan- di- navsko pleme. Švedski jezik se sicer ne- koliko loči od jezika Norvežanov in Dancev, vendar razloček ni tak, da bi se vsi trije narodi ne razumeli med seboj. Švedi so velike, krepke postave in čestokrat rumen- kastih las. Da so gibčnega in elegantnega obnašanja, je obče znano. Njihovo olikano vedenje spominja francoske vljudnosti, zato jim pravijo „severni Francozi“. Glede duševne kakovosti je Šved bistrega uma, samoza- veden, gostoljuben, pošten. Nravna hiba, ki se opazuje na njem, je ničemurnost in nagnjenje do opojne pijače. Šolska izobrazba ljudstva je na tako visoki stopnji, da se lahko meri tudi z najbolj omikanimi narodi. Glavno veroizpovedanje je evangeljsko-lu- teransko.

Švedi so sprejeli krščansko vero šele okoli l. 1000. Takrat jim je vladal kralj Olav, ki so mu rekli „kralj v naročju“. Ime je dobil odtod, ker ga je mati še pestovala, ko so ga klicali za vladarja. Izmed poznejših

kraljev se je odlikoval Erih s pridevkom „Sveti“, sedeč na švedskem prestolu v dva- najstem stoletju. Časti se kot zavetnik šved- ske države. Za Erihom so sledile dolgo- trajne vojske, v katerih so se razne stranke poganjale za vladarsko žezlo. Zmagala je rodbina Falkung ter ostala nekaj časa na krmilu. Ko so dozidali veliko cerkev v Up- sali (severno od Stockholma) je dobila Up- sala leta 1276. svojega nadškofa in postala cerkvena metropola. Ondi so ustanovili sve- tovnoznano vseučilišče (1477). Pa tudi kralji so odlikovali Upsalo s tem, da so se dali venčati v njeni katedrali. Žal, da so bila na Švedskem zelo ugodna tla za razširjevanje Lutrovega krivoverstva. Kralj Gustav Wasa (1523—1560) se je odločil za novo vero in proglasil cerkev kot državno napravo. Višje duhovnike, ki so ohranili staro ime škofje, je nastavljal kralj. Del velikega cerkvenega premoženja so prejeli škofje, nekaj se ga je razdelilo med plemenitaše, največ pa ga je pripadlo kralju in njegovim naslednikom. Kdor se je upiral reformaciji, ga je čakal zapor, doletelo ga izgnanstvo, ali se mu je prisodila celo smrtna kazen. Ni čudo, da se na ta način niso mogli obdržati katoličani ter so ali zapustili deželo ali polagoma iz- mrli. Prav malo se jih je ohranilo do da- našnjega dne.

Važen odlomek se začinja v švedski zgodovini l. 1611. Takrat je nastopil vlado pogumni kralj Gustav Adolf, ki mu je kot zvest svetovavec na strani stal bistroumni kancelar Aksel Oksenstierna. Kralj je hodil po vojskah, kancelar pa vodil državne posle. Da se je Gustav Adolf zapletel v trideset- letno vojsko, in se ni več vrnil živ, je itak znano. Padel je namreč 16. novembra 1632 v bitki pri Lützeniu, ne daleč od Lipskega (Leipzig). Švedska, takrat na vrhuncu slave, je posedovala tudi pomorske pokrajine on- stran Baltiškega morja. Gustav Adolfu je sledila v vladanju njegova hči Kristina, ki se pa ni mogla sprijazniti s protestantovsko vero. Zato je zapustila kraljevi prestol, pre- stopila v Inomostu v katoliško cerkev in se stalno naselila v Rimu. Najraje se je pečala

z znanostjo in umetnostjo. Umrlo leta 1689. so pokopali v cerkvi sv. Petra.

Ne bomo se spuščali v nadaljne dogodke. Pripomniti nam je samo, da pridobitve Gustav Adolfove niso imele trajnega uspeha. Izcimila se je severna vojska, trajajoča od 1700 do 1721. Čeprav se je izkazal v njej kralj Karol XII. pravega junaka, zatonila je vendar švedska slava. Lepe dežele ob Vzhodnem morju je dobil ruski car Peter

počuti v svojih ožjih mejah in kaže lep napredek. Ugaja jej ozki okvir, v katerem se nahaja, ker je prepričana, da naravno kopičenje dežel v eni državi ne more imeti trajnega obstanka.

Oglejmo si Norveško, ki ji pravijo domačini Norge. Razprostira se ob zapadni in severni strani Skandinavije. Značilno znamenje dežele so visoke gore in daleč v suho zemljo zajedeni morski zalivi, ki se

FOT. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: SV. LUCIJA OB SOČI.

Veliki, Pomorsko pa so zasedli Prusi. Kolikor bolj sta rasli Rusija in Prusija, toliko bolj je nazadovala Švedska. Sedaj vladajoči kralj Oskar II., do leta 1905. tudi norveški kralj, živi lepo v miru in se ne vtika v zadeve tujih držav. Spomina vredno je, da so Švedi odjenjali v verski nestrpnosti in dovolili, da ne dobivajo samo luterani državnih služb, temveč tudi katoličani. Dežela se dobro

imenujejo fjordi. Njen najvišji vrhunec, zajedno največja gora severne Evrope, je 2560 metrov visoki Galdhøpig. Najbolj znameniti fjord pa je Sognefjord, dolg 176 kilometrov. Njegovo vodovje sega od zapada proti vzhodu skoro do sredine dežele. Končuje se ob vznožju Galdhøpiga. Ta okolica je tako romantična, da jo prištevajo najveličastnejšim vsega Norveškega. Prebivalci se

živé od poljedelstva in živinoreje; še večí zaslužek imajo od lesa in od ribíštva. Poslednje je združeno seveda z marsikako nevarnostjo. Pogostni viharji na morju zahtevajo med ribíči veliko žrtev, toda kljub temu ne opusté brodarjenja. Bivanje na morju jim je eno in isto z bivanjem na suhem. Zato je med moštvom dovolj slavnoznanih mornarjev. Norvežani so mirnega, resnobnega značaja, hladni kakor zemlja, ki jih je rodila.

kraljestvo. Vendar si oba naroda nista bila posebna prijatelja. Ker je bival kralj večinoma v glavnem mestu Švedske, v Stockholmu, so zavidali Norvežani Švedom te predprave ter želeli tudi v tem oziru enakopravnosti. Zato so zahtevali, da naj stanuje kralj pol leta v glavnem mestu Norveškega, v Kristijaniji, pol leta pa v Stockholmu. A ta želja se jim ni izpolnila, in zato so Norvežani kar odstavili švedskega kralja in se

FOTOGRAF. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE-GORICA-TRST: V ŠTENGAH.

Akoprav nimajo kmečki otroci zaradi oddaljenih goratih krajev prilike, da bi se bolj izobrazili, zna vendar skoro vsak odraščeneč čitati in pisati. Ljudstvo se zaveda svoje neodvisnosti ter zaradi demokratične ustave rado uporablja svoje državljanske pravice. Povedali smo že, da sta bili Norveška in Švedska združeni pod enim kraljem, toda tako, da je tvorila vsaka zase samostojno

po sklepu parlamenta in po ljudskem glasanju ločili od Švedske popolnoma. Švedski kralj ni mogel prav nič proti temu, Norvežani so si pa izvolili za kralja danskega princa, ki je kot kralj Hakon zasedel norveški prestol in bil nedavno slovesno kronan.

Družabno življenje je na Norveškem drugačno nego pri Dancih ali Švedih. Ni izlepa najti dežele, kjer bi bil tako majhen

razloček med stanovi, kakor je med Norvežani. Ta trezno misleči narod ne pozna knezov, grofov in baronov, sploh nikakega plemstva. Njemu je plemstvo bister um in žlahtno srce. Slavno ime se ne podeduje po starših, temveč se mora pridobiti osebno z lastnimi zaslugami.

21. Oborskem zalivu Kattegat.

Iz danskega mesta Helsingör smo se torej prepeljali čez morskó ožino v švedsko mesto Helsingborg. Tukaj smo zasedli vozove, in hlaçon nas je nesel naprej v severne kraje.

Železnica se drži vedno morskega obrežja. Oko ima večkrat prost pogled po zalivu Kattegat, ki se razteguje kot velikanska vodna planjava med danskim in švedskim ozemljem. Pri postaji Laholm smo premostili reko Lagaa ter se za nekaj časa ustavili v Halmstadu. Tovarišev je bilo vedno dovolj, ker so se popotniki, odhajajoči iz voza, nadomestovali z novimi prišleci. Imel sem priliko študirati švedske obraze ter seznanjati se s korenjaško postavo tega ljudstva. Še razumel bi bil rad, kar so se pogovarjali med sabo, a ni bilo mogoče. Ni ostalo drugega, kakor da sem kot popolno neznan človek nemo bival med svojimi sosedi in sosedami.

Kakšna je okolica? Hiše so večinoma lesene ter ob vnanji strani živordeče poslikane. Le okviri oken so beli. Pokrajina dobiva čestokrat kraško podobo. Deloma je toliko kamenja, da gradijo iz njega zid okrog njiv. Po prostranih ravninah cvete veliko resja, semtertje se vzdigujejo mali skalnati griči. Na mnogih krajih se peljemo čez kamenite struge, iz katerih se iztekajo večje ali manjše vode v morski zaliv.

Zapustivši Falkenberg, Varberg in Kongsbacka smo privozili čez dolg viadukt v veliko švedsko mesto Göteborg, kjer je bila daljša pomuda. To obmorsko mesto broji 150 tisoč prebivalcev. Ob eni strani se vzdiguje nad njim granitno skalovje, ob drugi se mesto spaja z morjem. Tu se združuje z morjem ponosna reka Göta Elf, ki priteče iz jezera Venern ter je glasovita zaradi svojih slapov.

Popotniki, ki niso imeli prilike poprej zadovoljiti lakote in žeje, so dobili v ondotni kolodvorski gostilni vsega na izbiro. V dvorani so stale dolge pogrñjene mize, obložene z vsakovrstnimi jedili. Posebno okusno in na več načinov so bile pripravljene ribe. Na razpolago je bilo tudi sadje, med katerim so se odlikovale rdeče jagode nenavadne debelosti. Švedi imenujejo tak obed „sekša“. Prosto je, da posežeš, kamor hočeš, in da vzameš, kolikor ti drago. Človek z dobrim tekom ima v tej izložbi zadostila za najdržnejše zahteve. Vse to stane samo poldrugo krono, kar bi bilo okoli enega goldinarja naše veljave.

Čeprav smo že zapustili Göteborg ob sedmih zvečer, se še dolgo časa ni začelo mračiti, kajti tukaj zahaja solnce v poletju mnogo pozneje, kakor pri nas. Ne daleč od postaje Trollhättan ugledamo glasovito jezero Venern, največje izmed švedskega stoječega vodovja, sploh izmed največjih jezer v Evropi. Ako omenim, da je 150 kilometrov dolgo in v nekaterih krajih do 50 kilometrov široko, imamo nekaj pojem o njegovi obsežnosti. Trideset rek se izteka vanj, odtod tolika množina vode in rib. Obrežje mu je razsekano in izdolbeno, sestojee iz mnogih zalivov, ob severni strani gričasto, ob južni ravno. Hudi nalivi povzročujejo, da jezero večkrat naraste ter v južnih ravnih delih prestopi svoje meje. Posledica so povodnji, ki napravljajo marsikatero škodo. Največjega pomena pa je jezero zaradi tega, ker posreduje vožnjo med Severnim in Vzhodnim morjem. Ako se raje voziš po morju kakor po železnici, poiščeš v Göteborgu parnik, s katerim se pripelješ do Stockholma, torej od skrajno zapadne do skrajno vzhodne strani Švedskega. Od Göteborga gre vožnja po reki Göta Elf do jezera Venern. Tu prehajajo ladje v kanal, ki jih pripelje v jezero Vettern. Iz tega gre nov prekop, držeč v manjša jezera, kar se menjuje tako dolgo, da prideš po vodni poti v Stockholm. Opisani kanal je velikanska umetnostna naprava, ki je stala precej milijonov, akoprav so večino del izvršili vojaki.

Prej imenovani Trollhättan je le vas, toda šteje šest tisoč prebivavcev, ki imajo zaslužek v ondotnih tovarnah. Slapovi reke Göta Elf so namreč zaradi svoje vodne sile zelo ugodni za tovarniške naprave. Železnica zapušča polagoma jezero ter se nagiba v severozapadni smeri proti morju. Semtertje se vidi močvirje, v katerem stoji polno goveje živine. Ker poganja iz močvirja dolga trava, se vidi žival med bičevjem, kakor truma nilskih konj. Po dnevni vročini se jej dobro prilega hlad v stoječi vodi.

Počasi se je naredila noč, a tista krasna noč, ki je v vročih poletenskih mesecih običajna le na daljnem severu. Dolgo časa nam je sijalo večerno solnce. Ko se je vtopilo slednjič v zalivu Skager Rack, nastopila je rdečebaryana zarja s takim sijajem, kakor bi vse gorelo na nebu. Lesk je trajal skoro celo uro, in šele potem je razprostrl mrak svoja krila čez zemljo. Da bi mi čas minil hitreje, sem položil svoje ude po klopi. Nekoliko spanja ne bo škodovalo. Toda počitek ni trajal dolgo. Prebudil me je rjavobrad mož s svetilko v roki, zahtevajoč, naj mu pokažem blago, ki ga imam pri sebi. V prvem hipu sem skoro mislil, da imam pred seboj ponočnega roparja, toda kmalu se zavem, kaj hoče od mene. Bilo je okoli polnoči, ko smo se prepeljali čez švedsko mejo in prišli na Norveško. Treba je torej odpreti kovčeg, da ga pregleda colninski Cerberus ter obdači to ali ono. Pri meni ni imel dosti pregledovati, zato je bilo vo-hunstvo kmalu pri kraju. Kako lahko popotuje človek, ako nima ničesar sumljivega pri sebi! Vležem se nazaj, natihem zabavljajoč možu, ki mi v spanju ni dal miru. A nevolja je kmalu minila. Komaj sem se poravnal po klopi, že me je objel oni mir,

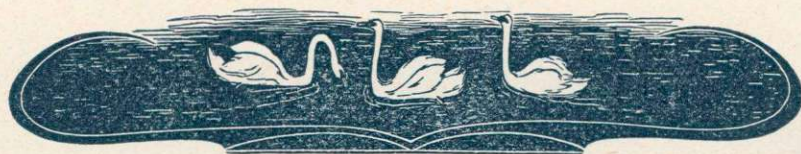
ki naznanja Morfejev prihod. Spal sem dobri dve uri. Samoumevno je, da ne morem povedati, kakšni kraji so se vrstili tačas mimo nas.

Okoli treh zjutraj so me zbudili trije prišleci, ki so se nastanili v mojem oddelku. Bila sta dva gosposka dečka in njuna odrasčena spremljevalka. Vzdigнем se, naredim kratko toaleto in pogledam skozi okno. Napočil je že dan, da lahko čitam napis na kolodvorski postaji Fredriksstad. Ko smo se odpeljali, vidim, da je Fredriksstad dokaj veliko mesto z morskim pristaniščem. Pa opazil sem še nekaj drugega. Tukaj dokončuje svoj dolgi tek velereka Glommen, ki izvira na daljnem Norveškem, južno od mesta Trondhjem. Na obeh straneh reke je nakopičenega silno veliko lesa, ki je bil posekan v daljnih norveških gorah ter po Glommen priplavljen v nižavo. Vse to se bo naložilo na ladje in odpeljalo v dežele, ki nimajo tako bogate lesne zaloge kakor Norveška.

Ni trajalo dolgo, kar se odpre ob levi roki Kristijanijafjord, to je tisti dolgi in ozki zaliv, ki sega iz morja tja do norveškega glavnega mesta. Fjord postaja sedaj širji, sedaj ožji. Tuintam se vzdigujejo iz vode skalnati otoki, onstransko obrežje pa je zavarovano z gorovjem. Peljemo se precej visoko nad morskim površjem, odtod toliko lepši razgled. Vsej sliki daje še večji sijaj vzhajajoče solnce, čegar žarki se leskečejo v šumečem valovju.

Kar naenkrat se prikaže ob koncu fjorda množica poslopij, razporeženih deloma v ravnini, deloma v zmerno vzvišeni legi. Prihaja jih vedno več, da smo slednjič kroginkrog obdani z njimi. Dospeli smo v Kristijanijo.

(DALJE.)

GRIŠA:

HEJ, ZALILI STE MI ROŽE...

Hej, zalili ste mi rože
po navadi stari
dobri moji, zvesti moji
sluge in vrtnari!

Kaj vam mar lic razoranih,
izsušenih, velih —
kaj vam mar škropilnic zlatih
in studencev belih:

Hej, zalili ste mi rože
s svežimi vodami,
moje lice, mojo dušo
s svetlimi solzami...

GRIŠA:

PRED SV. FLORIJANOM.

Po dolgih letih sem tvoj hram pozdravil,
ti ognjegasec, sveti Florijan,
klobuk sem snel ponižen in skesan
in z vernim srcem tvoj spomin proslavil.

Korak lahak v tujino sem zastavil,
v velikih ciljev veličastni dan,
brezskrbno zmeril sem življenja plan
in dobri dom in drage sem ostavil.

A vstali so viharji pred menoj
in ciljev zarjo noč je prehitela,
nazaj me vrgel je napor in boj.

Neznana roka me je sem privela
pred tvoj obraz: glej, človek — mučenik,
zali mu rane blaženi svetnik!...

GRIŠA:

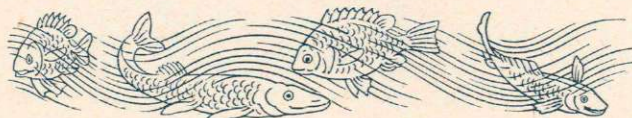
TIHO PLAVAJO...

Tiho plavajo
kakor bel oblak
sanje o pomladi,
čez življenja mrak.

Na zelenih vejah,
v rožnatih vrteh
se budi življenje
in ljubezni smeh...

Dobro jutro, solnce,
bog daj, beli dan,
zbogom, bolna lica
in pogled hladan!

Kedar solnce sije,
mislite na nas,
vrnite se k meni
pesmi tisti čas!

DR. E. LAMPE:

NEDELJA V HYDE-PARKU.

SOCIALNA STUDIJA.

nedeljo je London, kakor bi izumrl.

V soboto popoldne opaziš v najbolj prometnih ulicah že neko čudno vrvenje.

To ni tisti navadni, brzi promet, ki se vrši po stereotipnem pravilu: „Keep to the left!“¹⁾, po katerem se vali ena reka ob levi strani s tabo naprej, druga na desni v nasprotno smer, vozovi in pešci, vsi brez miru, ne oziraje se drug na drugega, vsak misleč le nase in na svoj „business“²⁾, brez ozira na soseda, sam brez znanca med tisočero množico — ne, v soboto okoli dveh popoldne opaziš že neko izpremembo. Banke v City se umiré, kmalu se začenjajo trgovine zapirati, in tuptam že zagledaš ljudi, ki s culicami ali majhnimi kovčegi hité proti prvi podzemski jami, po kateri jih pripeljejo sajaste in rjave stopnice doli k postaji mestne železnice, da pobegnejo iz mesta skozi temni rov vun na deželo, kjer si oddahnejo v zraku in svetlobi.

Nedeljski počitek na Angleškem se začnja namreč v soboto ob dveh popoldne in traja do ponedeljka ob sedmih zjutraj. To je pravi nedeljski počitek, ko je en dan res popolnoma prost in svoboden. Niti z vožnjo iz mesta in nazaj se nedelja ne oskruni, kajti Anglež vožnje ne smatra za zabavo in razvedrilo, ampak za delo, in zato jo opravi v delavnik.

Banke in velike trgovine torej nehajo poslovati v soboto ob drugi uri popoldne. Tedaj se blagajna zaključi in vrata zaklenejo. Manjše trgovine ostanejo še odprte do šestih zvečer. Ker se tudi meso in živila sploh v nedeljo ne prodajajo, pa nakupujejo

živež do sobote opolnoči. V stranskih ulicah vidiš mesarje ob svitu bakelj, ki prodajajo in sekajo pozno v noč, in mimo njih se gnetejo gospodinje in kuharice. Opolnoči je vsega konec in nedelja je zagospodovala s svojim mirom nad ogromnim mestom.

V nedeljo vozijo samo oni vlaki, ki so neobhodno potrebni, tudi omnibusov kroži mnogo manj po mestu, delati pa ne vidiš nikogar. Vse je mirno, tiho in praznično. Nihče ne bi verjel, da bo čez štiriindvajset ur tu zopet šumelo in ropotalo od neštivilnih voz.

Kolik razloček med nedeljskim počitkom v Londonu in med nedeljskim nemirom na kontinentu! V Parizu in v marsikaterem italijanskem mestu ne poznaš skoro razločka med nedeljo in med delavnikom. Francoski delavec ali obrtnik v nedeljo ravno tako dela, kakor v delavnik, in na Italijanskem sem v marsikateri cerkvi na vratih čital lepke z napisom: „Posvečujte nedeljo! Ne kupujte v nedeljo! Kupujte samo pri tistih trgovcih, ki posvečujejo nedeljo!“ Angležu ni treba takih pozivov, ker se drži svojega nedeljskega počitka s trdovratnim konservativizmom, ki mu je lasten. Nekaj puritanskega zelotizma je v tej trdovratnosti, a ravno to spoštovanje nedeljskega počitka je tudi važen sociološki moment, ki daje angleškemu prometu njegov umerjeni in solidni značaj. Nedeljski počitek se razteza tudi na restavracije, ki se odpró šele zvečer ob šestih za glavni obed. Anglež smatra tudi obisk gostiln kot neko delo, ki se opravlja samo za potrebo, in zato se mu ne zdi primerno v nedeljo. Na kontinentu je narobe, kajti tu je nedelja šele pravi delavnik za oštirje.

¹⁾ Drži se leve strani! — ²⁾ Opravek, kupčija.

Seveda se tudi na Angleškem skrivaj mnogo greši proti posvečevanju nedelje, in marsikateri Albionec se izgubi namesto v cerkev skrivaj v kako spelunko, kjer ob žganju ubija nedeljo in sebe. A to je nekaj nečastnega in vsaj javno nedovoljenega: Oficielno se nedelja spoštuje in praznuje.

Tako sem torej neko nedeljo hodil po Londonu in opazoval, kaj se godi. Ni bilo čisto mrtvo. Tuintam sem videl, kako so se zbirali ljudje in imeli nekake shode na javnih ulicah in trgih. Slišali so se govori, deloma politične, deloma verske vsebine. Neštene anglikanske sekte porabijo namreč nedeljo rade zato, da iščejo privržencev kar na ulici in zato niso pridige na javnih cestah nič nenavadnega.

Dogovoril sem se s prijateljem Patrickom Ullathornom, da se snideva opoldne pod Marmornatim obokom. „Marble Arch“ je namreč vhod v svetovnoznani Hyde-Park, največje angleško zabavišče. Vstopil sem na mimovozeči omnibus, splezal po lestvici podobnih stopnicah na streho, odkoder sem dobro videl na vse strani in se vozil čez dolgo Oxford-Street proti parku.

Tisočera vrata neštene trgovin so bila povsod zaprta. Bolj počasi so se pomikali ljudje v isti smeri proti parku. Kako veselo žubore množice po pariških boulevardih, in kako dobrovoljen je Dunajčan, kadar hiti v svoj Prater! Anglež pa gre tudi v Hyde-Park tako flegmatično in mirno, kakor bi šel v šolo ali v cerkev. Ljudje se ne smejejo in ne pozdravljajo, kakor bi se jim tudi govorjenje zdelo neko hlapčevsko delo, ki je v nedeljo prepovedano.

„Marble Arch!“

Izstopili smo, in množice so se vsule skozi visoki marmornati portal v park. Iz belega marmorja je postavljen velik obok, posnetek Konstantinovega slavoloka v Rimu, ki služi tu kot vhod v zagrajeni Hyde-Park.

Takoj ob vhodu je s peskom posut prostor v polkrogu, od katerega vodijo ceste na vse strani. Tu sem videl gruče ljudi, ki so se zbirale okoli nekih govornikov, stoječih po stoli; nekateri so imeli tudi velike napise

in zastave. Spomnil sem se najprej kričaških vabivcev, ki nagovarjajo ljudi v cirkuse in panorame, a zdeli so se mi takoj preresni in prezamišljeni za ta posel. Preden sem uganil, kaj pomenijo ti govorniki, sem zagledal svojega ljubega Patricka.

„Dobro, da sva se našla“, je pričel, „sem že mislil, da se zgrešiva. Ali greva na izprehod po parku? Tu nama ne kaže ostati pri teh ‚Sunday-lecturerjih‘.“

„Pa poglejva vsaj, kaj imajo tu!“

„Ah, to je vsako nedeljo, grozna mešanica vsega mogočega in nemogočega. Pa stopiva nekoliko okolo njih.“

Govorilo je hkrati kakih dvanajst govornikov. Vsak je imel svojo lekcijo, ki jo je razlagal z večjim ali manjšim patosom. Prav nič se niso zmenili drug za drugega, in niti najmanjše ni gledal nihče na to, ali mu poslušavci sledé ali ne: Govoril je dalje kakor stroj in se ni dal motiti od nikogar.

„To so večinoma najeti govorniki“, mi je razlagal Patrick. „Razne sekte, stranke in klubi pošiljajo sem ljudi, ki imajo ne baš prijetno nalogo, da cel dan govoré. Svojo lekcijo se naučé in jo neprenehoma ponavljajo, ljudje, ki se pridejo sem šetat, pa poslušajo in hodijo od enega do drugega. Tak ‚Sunday-lecturer‘¹⁾ je nekaka tovarna žival, ki prenaša ideje, človeški gramofon, ki se zjutraj navije in zvečer neha ves upehan in hripav.“

Res zanimivi prizori so se nama prikazali. Tu je bil napet velik plakat z napisom „Open Air Mission“²⁾. Pridigar je govoril nekaj nabožnega, in med presledki so okoli njega stoječi pristaši peli enoglasne kitice neke pobožne pesmi. Takoj dalje je bila velika zastava z napisom „Constitutional League“³⁾, pod katero je govornik razlagal dobre konstitucionalnega življenja. Dalje sem čital velik napis „Polytechnic Young Mens Christian institution“⁴⁾. Okoli mladeniča, ki je tu razlagal „krščanski nauk“, je stal

¹⁾ Nedeljski bravec (pridigar).

²⁾ Misijon pod milim nebom.

³⁾ Konstitucionalna liga.

⁴⁾ Krščanski nauk politehničnih mladeničev.

cel kolobar mladih mož. Kadar je zaklical pridigar „God is love!“¹⁾, se je ves zbor odkril in je zapel. Nekaj korakov na levo je plapolala velika rdeča zastava z belim križem, „West London Mission“²⁾ je naznanjal veliki napis, govornik je pa pridigal neko splošno krščanstvo, katerega smisel je bil: ljubezen do Boga in do bližnjega. „Restoration of Israel“ je naznanjal drug napis. Vjel sem nekaj besedi o neumrjivosti telesa in o predestinaciji. „British Israel Lecture“ je bilo napisano na leseni tabli, pod katero je imel na mizi sin Abrahamov debelo hebrejsko biblijo in iz nje razlagal zgodbe očakov in prerokov.

Na velikanski rdeči rjuhi je bilo z belimi črkami zapisano: „The public justice defense league“, pod katero je neutruden lekturer razlagal, kako se morajo sodišča reformirati. Mnogoobetajoči napis „Rational reforme league devoted to the abolition of the poverty and crime“³⁾, je privabil mnogo poslušavcev. Kdo se neki ne bi zanimal za nezmotljivo zdravilo, s katerimi hoče ta liga odpraviti s sveta vso revščino in vse zločine? Socialistično nadahnjeni govornik je slikal v zlatih barvah blažene čase, ko bo vsa zemlja skupen bratski raj in ne bo več nasilstva in sovraštva med ljudmi. Tiho so ga poslušali in nihče ni trenil, niti ugovarjal niti pritrdjeval. Ljudje so hodili semintje, in kakor jim je kateri ugajal, so ga poslušali bolj ali manj pazljivo. Posebno me je zanimal veliki napis: „Propaganda of humanitarian Deisme for the conversion of Christians, Jews, atheists and other misbelievers and sinners“⁴⁾. Tu je razlagal bradat lekturer, da so vse vere napačne in pregrešne, in da je edino pravi le njegov „humanitarian deisme“, s katerim hoče ves svet osrečiti.

¹⁾ Bog je ljubezen.

²⁾ Misijon zapadnega Londona.

³⁾ Racionalistična reformna liga za odpravo revščine in zločina.

⁴⁾ Propaganda človekoljubnega deizma za izprobrnitev kristjanov, judov, brezbožnežev in drugih krivovercev in grešnikov.

In tako je šlo dalje. Ako je kak lekturer stopil s stola, da si malo oddahne, je že drugi zlezel nanj, da se ni pretrgala neprestana govorniška nit. Tu si slišal vse, kar si hotel: krščanski in poganski nauk, priporočanje prirodnega zdravilstva in komunističke teorije, navduševal si se lahko za konstitucijo ali za anarhijo — vsak je govoril in poslušal, kar je hotel. Nobenega policista ni bilo blizu, in nihče ni videl kaj nevarnega v najbolj drznih trditvah. Ljudje so bili ob najgorostasnejših teorijah mirni in flegmatični, kakor da je vse popolnoma eno in isto, in so hodili od govornika do govornika, kakor se na sejmu ogleduje razstavljeno blago.

Stopila sva po poti proti središču ogromnega parka. Velikanska planjava je pokrita z zelenim travnikom, ki je presekan po belih potih, ob katerih raste košato drevje. Nasadov in okraskov ni nič, niti najmanjše stvari, ki bi spominjala dunajskega Pratra ali pariških Tuilerij. Da je le prostor ogromen in trava sočna, pa je Anglež zadovoljen. Semtertje se pase čreda ovac, po travi pa polegajo ljudje čisto svobodno in večinoma beró časopise. Prav lepo je videti dolgega Angleža, ki s cilindrom na glavi sedi v travi.

„Najbolj čudno se mi zdi“, rečem Patricku, „da vaši Sunday-lecturerji tako mirno razkladajo drug ob drugem svoje teorije. Pri nas bi se gotovo stepli, ako bi ljudje tako različnih nazorov delali propagando na istem prostoru za svoje stranke. In pa verske pridige tako pod milim nebom so za Evropca nekaj čisto novega.“

„Pri Angležih je to vsled svobodne propagande neštevilnih sekt popolnoma naravno. Tu se za versko sekto dela propaganda ravno tako, kakor za politično stranko. Razne sekte tvorijo tudi neko strankarsko celoto. Imajo svoje cerkve in same vzdržujejo svoje šole, ker je šolska avtonomija v Angliji jako prosta. Državna cerkev izgublja vedno več svojih vernikov, in ljudi, ki ob nedeljah ne hodijo v cerkev, lové verske ločine na ta način v svoje okrilje. Katoličani se tega sredstva ponavadi ne poslužujejo, vendar poš-

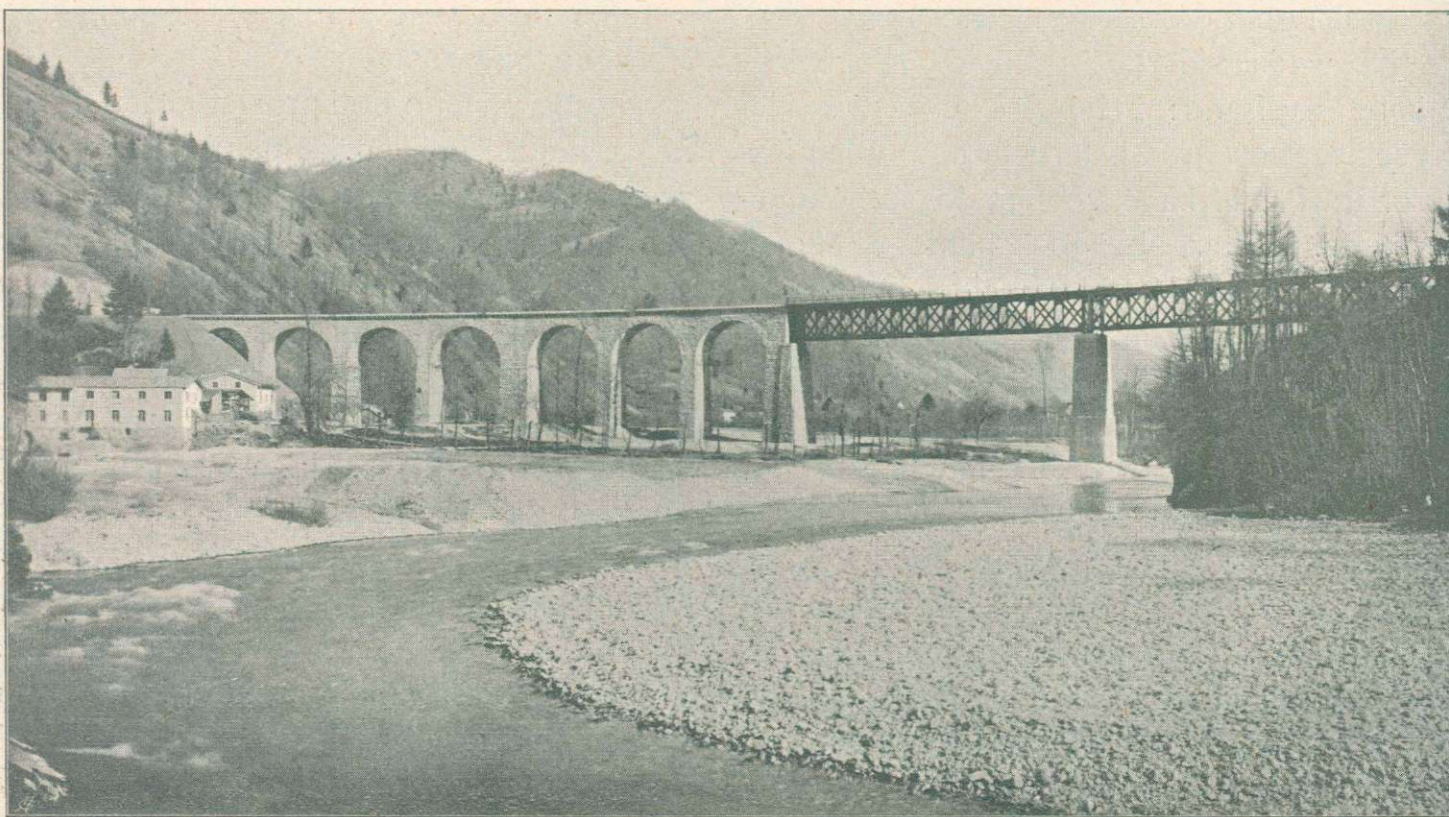
ljejo tudi večkrat kakega lecturerja, zlasti če je treba zavračati napade ali pojasniti kako stvar, ki jo je nasprotno časopisje spravilo na dnevni red. Burni prizori se vidijo tu le, ako se zbere k demonstraciji brezdelno delavstvo, ki zahteva kruha, ali ako se obravnavajo v parlamentu zakonski načrti, ki segajo globoko v socialno življenje. Tedaj se tu zberó velikanske množice, ki demonstrativno gredó skozi mesto. A večinoma so take demonstracije tihe; namesto da bi upili, nosijo demonstrantje velike napise, na katerih so zapisane njihove zahteve.“

čuvstvo daje duška v čudnih, včasih jako ekscentričnih oblikah, ki jih ne more razumeti. kdor ne ve, kako praznoto rodi v srcu mrzli protestantizem, ki ne zadovoljuje ne uma ne srca.

Jasno nebo je bilo razprostrto nad parkom. Stopila sva v stran in sedla v travo v senci košatega drevesa.

„Ali vam je znan takozvani ‚Welsh revival‘? me vpraša Patrick.

„Sem nekaj čital v časopisju“, odgovorim, „a mi ni prav jasno, kaj naj pomeni to gibanje.“

FOT. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: MOST ČEZ IDRIJO PRI SV. LUCIJL.

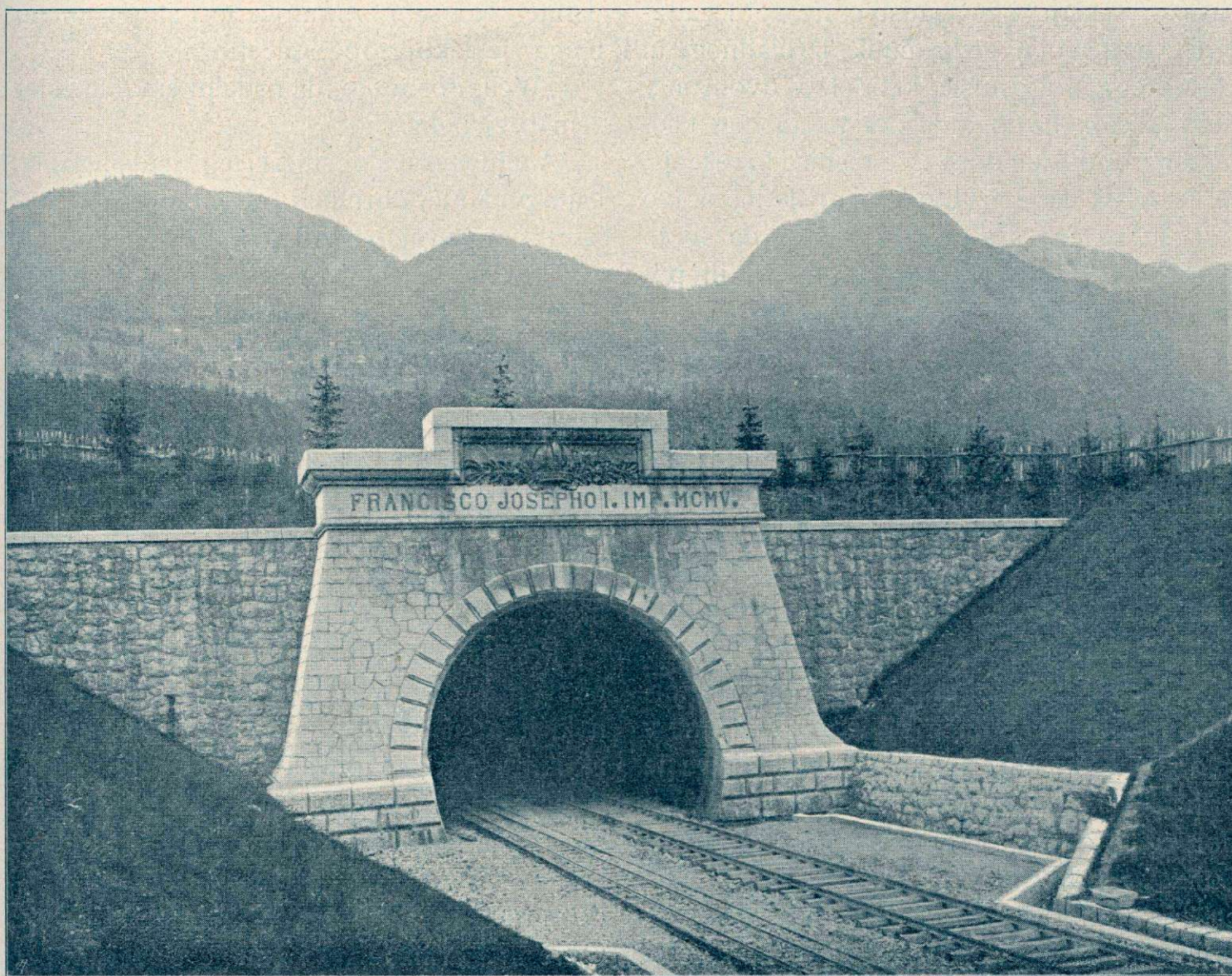
„In kaj si misli Anglež, kadar posluša tako različne in nasprotne teorije teh govorniških sejmarjev?“

„Navadno ne verjame ničesar. Protislovja se med seboj uničujejo in kdor dolgo posluša vso to zmedo, nazadnje res ne ve, komu bi verjel. A verski čut je tudi v hladnem Angležu tako globok, da je večina teh govorov bolj ali manj verskega značaja. Verski odpad je pahnil prebivalstvo v splošen dvom. Mase rastejo brez verskega pouka v meglenih in nejasnih pojmi, in zato si versko

„V Walesu so veliki rudniki, in tamošnje ljudstvo si služi v njih svoj težki in grenki kruh. Med puritanci nastane včasih veliko versko gibanje, in tako je bilo pred kratkim. Neki rudar, Evan Roberts, je imel — vsaj pravil je tako — prikazni in poln nekega mističnega duha je hodil od vasi do vasi, od mesta do mesta, in je delavskemu ljudstvu pridigal ‚vstajenje‘ ter jih klical k molitvi in k pokori. Kamor je prišel, je zbudil veliko navdušenje, ljudje so kar trumoma drli za njim. Cerkve, ki so bile prej prazne,

so se napolnile, in ko je pridigal Evan Roberts, so se videli čudni prizori: Ljudje so padali pred njim na kolena, so poljubovali tla in izpovedovali na glas svoje grehe, da se ponižajo pred celim zborom, molili in prepevali so psalme do ene, dveh ponoči, dasi so težko delali ves dan, in izpreobrnitve so se št. le na stotine. Ko niso cerkve več zadostovale, so molili zunaj na gričih in

katero je iznašel ime 'akutni emocionalizem' ter je pozivljaj oblast, naj takoj otvori za bolnike nekaj blaznic. Drugi listi so pa ugovarjali in so našli v tem gibanju mnogo zdravega. Dokazovali so, da Evan Roberts ni nikak slepar in tudi ni blazen, saj so mu ljudje izročili velike vsote denarja, a kar je sprejela levica, je desnica sproti razdeljevala v dobre namene, in zase ni odbržal ničesar. Okoli

Z ŽELEZNICE JESENICE-GORICA-TRST:

FOT. FR. PAVLIN.

SEVERNI VHOD V BOHINJSKI PREDOR V BOHINJSKI BISTRICI.

travnikih ponoči in podnevi, da, še pri delu pod zemljo so pevali rudarji svete pesmi, tako da se je vsa Angleška bavila s tem čudnim pojavom, ki so ga imenovali 'versko vstajenje Walesa' — 'the Welsh revival'. Seveda so sodili različno o Evansu in njegovem delu. Zdravniški list 'Lancet' je pisal, da je to neka histerična epidemija, za

njega so se zbrale zlasti ženske — 'holy women'¹⁾, ki so razvile obče koristno delavnost. Evan Roberts je pridigal dobrodelnost in zdržnost od opojnih pijač, in glej: Pijanci so se izpreobračali in niso več pokušili žganja, tako da so 'bari', ki so prej

¹⁾ Svete ženske.

bogateli, prišli ob ves zaslužek in je marsikateri gostilničar zaprl svojo krčmo, gledišča so bila prazna, še klubi za football so prenehali, ker so ljudje izgubili vse zanimanje za šport, in prej sirovi rudarji so postali tako mehki, da niso niti pretepali več konj, čim manj svojih ženâ . . .“

„In kako dolgo je trajalo to vstajenje?“

„Taka stvar butne hitro na dan, potem se pozabi; zdaj res ne vem, kako je. V protestantovskih sektah, kjer ljudstvo ne dobi zadovoljstva za svoja verska čutila iz hladnega in površnega bogoslužja, ki tira le v dvom in v mrzli racionalizem, udari čisto na dan tako gibanje. Ljudska duša išče resnice in rešenja, in če misli, da je iz blodenj prišla na pravo pot, se zažene s silo naprej. Žal, da so to le poedini pojavi, ki hitro opešajo, in potem pade prevarjena zavest zopet nazaj, ker ne najde one trdne opore in višje moči, ki je potrebna, da se ohrani na pravi poti. Ko bi katoličani imeli dovolj misijonarjev, ki bi prišli v dotiko z ljudstvom v vseh njegovih težavah in bridkostih, bi ga privedli v katoliško cerkev, saj kar je še pozitivnih verskih tradicij med njim, so nezamorjena dedščina iz davnih katoliških časov pred verskim odpadom“.

Vrnila sva se zopet počasi proti Marmor-natemu oboku. Solnce se je že precej nagnilo proti zapadu, in vedno več ljudstva je prihajalo v Hyde-Park, kjer se je skoro porazgubilo po brezkončnih potih, a pri Sunday-lecturerjih so bile vendar videti precejšnje trume. Prizor se je bil nekoliko izpremenil: Nekateri so odšli in na njih mesta so stopili drugi z novimi napisi in zastavami. Prišla je tudi gruča ženskih, ki so nosile napise: „Votes for Women“¹⁾. S hreščečim glasom je ena izmed amaconk vpila s stola in dokazovala, da morajo dobiti ženske volilno pravico v parlament. Dokazovala je, da ženske povsod, kjer so zdaj pripuščene k javnemu delu, pri šolstvu, pri občinski in zasebni dobrodelnosti itd. bolje delajo, nego moški, le v parlament jih ne pusti oholi

moški rod. Tako je polovica človeštva — in ne slabša polovica! — izključena od državljanskih pravic. Pozivljala je k agitaciji, poslušavke so pa dvigale napise.

Malo dalje je govoril lecturer za abstinenco z velikim napisom „Temperance“, in kmalu sva prišla tudi do bradača, ki je izpreobračal „kristjane, jude in vse druge krivoverce in grešnike“. Nihče ga ni poslušal in porabil je to priložnost, da si nekoliko oddahne. Ko sem s Patrickom stopil mimo njega, je takoj zopet začel:

„Well, gospodje, da nadaljujem tam, kjer sem prej nehal . . .“

A midva nisva poslušala tega nadaljevanja, kajti pod Marmor-natim obokom se je pokazal zanimivejši prizor.

Za veliko rdečo zastavo je korakala godba uniformiranih piskačev, sledil ji je pa čuden izprevod. Mladi možje v rdečih jopičih in s polvojaškimi čepicami na glavi in čudno uniformirane ženske so korakale po dve in dve po taktu godbe. Ženske so bile vse popolnoma enako oblečene, pol nune, pol vojaki.

„To je pa „Salvation - Army“, reče Patrick. „Zdaj bo zanimivo.“

Praporščak je postavil zastavo na tla, in okoli njega se je vstopila godba, ki je igrala neki koralni napev. Moški in ženske s knjižicami v roki so pevali na vse grlo, da je daleč odmevalo. Videlo se je, da jim ni toliko za lepoto petja, kolikor za moč, da bi priklicali mnogo ljudi. Sledila je pridiga mladega moškega, takozvano „bombardiranje Odrešilne armade“, ki mu je sledila zopet kričeča pesem z godbo. Mahali so z zastavicami, dečki so pa raznašali oklice armadnega poveljstva na ljudstvo, da naj pristopi k sveti vojski. Ženske, ki imajo široke klobuke, segajoče zadaj do vratu in spredaj odprte, podobne zevajočim ventilatorjem na parnikih, so se zvijale in podpirale s klici bombardiranje. Ljudje so drli skup, da vidijo ta špektakelj. Dobil sem tudi jaz vojni oklic, v katerem stoji, da pride v kratkem general Booth k veliki reviji Odrešilne armade, halleluja! — kar naznanja iz glavnega taborišča

¹⁾ Volilno pravico ženskam.

vsem brigadirjem, polkovnikom, častnikom in borivcem Odrešilne armade. Ilustrirani oficielni list generalov je obsegal sladko sentimentalne povestice, ki opisujejo nesrečo brezbožnega človeka, strašijo z večno pogubo in kličejo k izpreobrnjenju. Nabožne pesmi se vrsté z naznanili o velikanskih uspehih armade in s poročili o avanziranju junakov armade, ki so tudi naslikani.

„Ti bodo zdaj šli po ulicah“, reče Patrick, „in bodo povsod ponavljali te prizore ter bombardirali ljudska srca s svojo godbo in s svojim upitjem. Ljudje bodo povsod drli skup, in v svojih poročilih bodo naznanjali, koliko tisoč so jih izpreobrnila ta dan. Kdor bere njihova poročila, bi sploh mislil, da je že vés svet njihov.“

„Pa kaj nameravajo s svojo armado?“

„Pravijo, da ljudi izveličujejo. Že Wesley, katerega grobni spomenik z napisom: 'The World is my Country — Mankind is mine brethren — To do good is my religion'¹⁾ — je začel velikansko agitacijo, da zbere v novi cerkveni organizaciji mase ljudstva, ki so odpadle od državne cerkve. Metodistovska sekta ima svoje dobro organizirane občine povsod, kamor pride Anglež. A vrhunec je dosegel William Booth, ki je začel svojo agitacijo na ulici med najbolj revnimi sloji in ki se mu je posrečilo, čisto vojaško organizirati svojo armado. Medene pridige vabijo ljudstvo, ki vidi svoje zveličanje v neki sladki, kvietistični verski čuvstvenosti. Odrešilna armada podpira z nabranimi denarji reveže in zlasti snuje prenočišča in zavetišča za najbolj ubožne sloje. To ji privabi mnogo pristašev, zlasti, ker je upregla tudi ženstvo. Ženske so ravno tako kakor moški častnice, polkovnice, brigadirke itd. One pridigajo, prorokujejo in pojejo po ulicah z veliko vnemo, in naberó za armado pristašev vsake

starosti. General Booth pa vlada to armado, ki se razteza že od Berolina do Amerike. Eni se jim smejejo, drugi jih zôvejo sleparje in norce, a oni agitirajo dalje.“

Armada je končala svojo glasno pobožnost, dvignili so zastave in pojoč z godbo odkorakali v vrsti po ulici. Na prvem trgu so se ustavili in zopet začeli svojo predstavo. Veliki boben je gromel in ljudje so prišli, da jih Odrešilna armada bombardira...

Lecturerji so pa neutrudno vršili dalje svoj posel, veseli, da je odšel njihov najnevarnejši konkurent — veliki boben Boothove armade.

Bližal se je že večer in meni je šumelo po glavi.

„Tam govori katoličan“, mi šepne Patrick in me potegne za seboj.

Na stolu je stal simpatičen mladenič z onimi svetlimi jasnomodrimi očmi in zlatobliščečimi lasmi, ki takoj izdajo sina zelenega Erina. Dokazoval je krivice, ki se godé katoličanom pod angleško vlado in zahteval, da se odpravi državna cerkev in izvede popolna svoboda vesti. Zavračal je razne napade na katoličanstvo, ki so se bili prošli teden pojavili po časopisju.

Patrick mu je ploskal, nato je pa skočil na prazen stol ter začel vpiti: „Homerule! Selfgovernment!“

„Well! Well done!“ sem mu pritrdjeval, in kmalu se je nabralo nekaj poslušavcev, katerim je razlagal Patrick, da se mora dati lrski samouprava, da se mora streti nasilstvo kapitalizmu in poceniti ubogemu ljudstvu kruh.

„Dobro, dobro, izvrsten Sunday-lecturer!“ sem ga pohvalil, ko je nehal. „Škoda res, da ne znam bolje angleško, sicer bi še jaz malo poizkusil. A sedaj, Patrick, hvala in lahko noč! Od nedeljskega počitka sem že ves oslabeled, ker nisem ničesar jedel od zajutрка. Zatekel se bom v prvo restavracijo, da tam začnem zopet svoj normalni delavnik!“

¹⁾ Svet je moja domovina. — Človeštvo so moji bratje. — Delati dobro je moja vera.

I. K.:

RODBINSKI PRIIMKI IZ RASTLINSKIH IMEN.¹⁾

Pri evropskih narodih je med rodbinskimi imeni tudi mnogo takih, ki so vzeta iz rastlinstva. Taki priimki iz botanike so na primer pri Čehih, Vosyka, Vrba, Chvojka, Voříšek, Malina, Konvalinka (= Šmarnica), Šafránek (= Žafranček), Voves, Stoklasa, Cibulka, (= Čebulica) i. t. d. Med Srbi ali Hrvati so v rabi priimki kakor Grozdanić, Narandžić, Peruničić, Ružić, Rakitić, Pšeničić, Trendafilović, Višnjic, Travica i. dr.

V poljščini nahajamo botanične priimke Wierzłowski, Orzeszko, Malinowski, Cibulski itd.

A ne samo Slovani, marveč tudi Germani ljubijo rodbinske priimke iz rastlinstva; dosti Nemcev se piše Pirkner (= Brezar), Bucher, Buchberger, Eichler, Fichte, Kirschenhofer, Weidinger, Rettig, Pilz, Hopfen, Kronawetter, Haberl, Lindner itd. Tako je tudi pri romanskih narodih, potem pri Grkih in Mažarih.

Tudi po slovenskih deželah je vse polno takih priimkov, ki imajo svoj izvir v rastlinstvu. V naslednjih vrsticah jih navajam v abecednem redu ter pristavljam kraje, v katerih so dotični priimki običajni. Dobro mi je služila Cilenškova knjiga „Naše škodljive rastline“.

1. AGREŽ, AGREŠ, Št. = *ribes grossularia*, kosmato grozdjiče.

2. AJDIŠČEK, AJDIŠEK, D. AJDO(V)NIK, Št., AJDNIK, Št., D., iz „ajda“.

3. AJDOVEC, Gor. (v Kamniku že pred l. 1700.) = *kiselica*, *rumex acetosa*.

4. ANCELJ, G., ANZELJ, D., ANZELJC, N., ANZELC, N., G., ANZIL, Prim., ANZLIN, D. = *modrica*, *dretrh*, *modriš*, *centaurea cyanus*. Podlaga je nemško ime Hansel.

5. APARNIK, G., Št. (že l. 1588. na Gor. APPARNICK) = *oparnik*, *prunus spinosa*, črni trn.

6. APIH, G., Kor., D. = *opih* = 1) *peteršilj*, 2) *zélena*, 3) *ranunculus*, *zlatica*.

7. ASELNIK, Kor. = *aselnjak*, *daplme mezereum*?

8. AVSEC, D., N., Št., AVSENIK, -NEK, D., G. (na G. že l. 1588.), AVSENAK, Štaj., OVSENEK, -IK, N., D., G. (na G. že l. 1630.), OVSEC, D., O(V)SENJAK, Štaj., pokvarjeno VESENJAK, Št., OSENEK, OVSENAK, Ljublj. — vse iz „oves“.

9. BABNIK, G., Štaj. = *salvia verticillata* (pa tudi = *babjak*).

10. BEKAR, Pr., iz „beka“ = *salis viminalis*

11. BEZGOVŠEK, Št., BEZOVEC, ljublj. okol., BEZOVNIK, Kor., BEZOVLJAK, G. (že l. 1630.). BESEK (beri: BEZEG), Ljublj., BEZEG, Štaj. — vse iz „bezeg“, tudi „bez“ in „beza“.

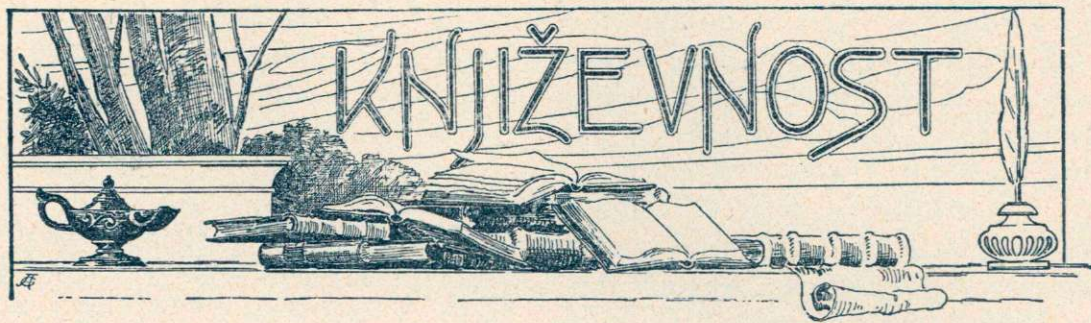
12. BLATNIK, Št., G., D., Kor. (v Kranju že v začetku XVIII. stol.) = *nuphar luteum*.

13. BOBEK, D. (že v XVI. stol.) BOBAC v Reziji, BOBIČ, D., BOBIK Št., BOBOVŠEK, D. (v Krškem že l. 1619.) iz „bob“.

14. BOLKA, BOLJKA, G., BOLČINA, N., BOLČIČ, Pr.: *boljka*, *Ruchgras*, *anthozanthum odoratum*. (DALJE.)

¹⁾ Kratice: D. = Dolenjsko. — N. = Notranjsko. — G. = Gorenjsko. — Št. = Štajersko. — Pr. = Primorsko. — Kor. = Koroško. — Og. = Ogrsko.

Ivan Cankar. **Nina**. V Ljubljani 1906. Str. 146. — Cankar je zopet prav iz svoje duše govoril, a on govori jezik, ki zveni kot umirajoča struna, neznan in nerazumljen Nina umira — umira sedem noči. On ji pa pripoveduje spomine svojega življenja, ki se vlečejo po temni sobi kakor strahovi in blede prikazni. To so sanje mrzličnega človeka, ki mu brez reda in brez zavesti vstajajo predstave, nejasne in meglene podobe iz domišljije in spomina, ki se izpreminjajo in prelivajo v zagonetnih oblikah, kakor oblaki na temnem nebu. Razumel sem Cankarja toliko, kakor razumem človeka, ki govori v težkih, bolestnih sanjah in sega z rokami po prikaznih, ki jih gleda njegova fantazija. Življenja prevara, puhlost in hinavščina je vsebina teh fantazij, rešenje je v smrti in olajšanje bolesi v resignaciji, ki s hladno ironičnim smehljajem vrača udarce. To sem bral v „Nini“ v neštevilnih variantah. Ali sem prav bral, ne vem. Vsaka prikazen se mi je prej razlila v temo, preden sem jo mogel dobro videti. Bolestno razpoloženje je vsebina tej knjigi, umiranje vse energije in volje do življenja je njeno edino dejanje. *Dr. E. L.*

Kritike in prevodi za poskušnjo. Spisal dr. Karol Glaser, vodja zasebnega gimnazijskega zavoda. Samozaložba. Tisk K. Graffaja v Ogerskem Brodu. Str. 27. — Dr. K. Glaser je sklenil, da prevede na slovenski jezik deset Shakespearjevih iger, a jih ni mogel nikjer objaviti. Ko so začeli pa izhajati prevodi drugih slovenskih prevajalcev (Funtek, Cankar, Zupančič), se je čutil g. dr. Glaser nekoliko užaljenega in je začel primerjati svoje prevode z drugimi. Pa tudi s temi kritikami ni mogel vedno na dan. Uredništvo „Dom in Sveta“ mu je le deloma ustreglo, in sicer edinole iz tega vzroka, ker se ni strinjalo z vsemi njegovimi nazori. Zato je izdal dr. Glaser zdaj sam pričujočo knjižico, v kateri se bavi s Funtkovim prevodom „Kralja Learja“, s Cankarjevim prevodom „Romea in Julije“ in pristavlja nekaj primerov svojih prevodov iz slovenskega na nemški jezik. Prevedel je po eno pesem Lev-

stika („Das Mädchen“), Josipa Cimpermana („Die Mannesehre“), Antona Aškerca („Epilog“), Antona Medveda („Nach ihm“), Josipa Pagliaruzzija („Der junge Janko“), Silvina Sardenka („Der Kelch der Unschuld“), Iv. Cankarja („Konfutse“) in Otona Zupančiča („Melancholie“). — Prevodom dr. Glaserja se ne more odrekati velika natančnost in skrbna pila. On prevaja kot učenjak, in zato ne sme zameriti, če pesniki čutijo v njegovih prevodih bolj doktrinarno stran, ne pa tistega pesniškega bleska, ki je čisto individualen dar, izražen v reku: Poeta nascitur... Mnogokrat je gospod dr. Glaser prekosil druge prevajalce v natančnosti, često pa njegovemu prevodu ne moremo dati prednosti pred drugimi. Veliko zaslug si je pa pridobil dr. Glaser s tem, da je v prevode Shakespearjevih del posvetil s kritično lučjo. To bo v veliko korist tudi za bodočnost, ker se bodo prevajalci varovali površnosti. *L.*

V boj za slovensko šolo! V spodbujanje koroškim Slovincem spisal Matej Ražun, župnik. Založba pisateljeva. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 1904. (Str. 67.)

Bodoča narodna in gospodinjstva šola v Št. Jakobu v Rožu na Koroškem. Matej Ražun, župnik. Založil pisatelj.

V teh dveh knjižicah g. Ražun, zaslužni župnik šentjakobski v Rožu, spodbuja svoje rojake za slovensko šolo, ki je tako nujno potrebna na Koroškem. Pisatelj dokazuje, da je utrakvistična šola na Koroškem le ponemčevalnica in je samo v celovškem okraju v desetih letih iznarodila 5423 Slovencev. Jako lepo in v ljubeznivi, poljudni besedi govori pisatelj o namenu šole, o sredstvih pouka in vzgoje in o učnem jeziku ljudske šole. Nato pa opisuje skrajno krivične koroške šolske razmere in pozivlja rojake na delo za šole s slovenskim učnim jezikom. Ker so v knjigi samo zanesljivi podatki, ki dobro osvetljujejo žalostni položaj koroških Slovencev, ima knjižica veliko važnost za vse, ki se bavijo s prosveto slovenskega naroda.

V drugi brošuri pa ima g. Ražun pred očmi konkreten smoter. On dokazuje, da je narodna šola za Št. Jakob v Rožu neobhodno potrebna, da bo mnogo koristila vsem koroškim Slovencem in da ima tudi najlepšo bodočnost. Narodna in gospodinjstva šola naj vzgaja narodno zavednih deklet, žen in mater. Zato pozivlje vse Slovence, naj pomagajo Koroščem, da si zgrade tako šolo.

Požrtvovalni trud g. župnika Ražuna res zasluži, da vname k sodelovanju najširše sloje slovenskega naroda. Na Koroškem je slovenska postojanka v največji nevarnosti, izpostavljena najhujšim napadom in najslabje zavarovana. Zato naj se pa razširita ti dve knjižici čim najbolj in naj doneseta tudi sadov, ki jih pričakuje njiju pisatelj!

L.

Zgodovinska knjižnica. Izdaje „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. I. odd.: Pomožna znanstva. 2. zvezek: Prazgodovinske izkopine. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. 1906. — V uvodu čitamo: S tem navodom želi „Zgodovinsko društvo“ med širjim občinstvom vzbujati zanimanje za razne izkopine, naj bi se vsaka taka najdba hitro naznanila društvenemu vodstvu, najdene stvari pa izročile „Zgodovinskemu društvu“ za južnoštajerski narodni muzej... Namen tej knjižici ni, da bi podajala pregled o celokupnem, danes zelo razvitem starinoslovju, ampak le osnovna počela in navodila, kako je ravnati z najdenimi starinami. — Knjižica ima torej jako praktičen namen, in je tudi temu primerno sestavljena. Iz nje dobé laiki potrebne pojme o starinoslovju, da morejo sodelovati pri nabiranju in spoznavanju starin. Najprej poučuje o obsegu in metodi prazgodovinske vede ter navaja pomožno slovstvo, potem pa podaje pregled najstarejših dob: Starejša in novejša kamenena doba, brončena, hallstattska in latenska doba se označujeta, in nato se naštevajo in popisujejo sledovi prazgodovinskih selišč: Dupljine, mostišča, gradišča, tabori, kasteli, stražarnice, sledovi prastarih izdelovalnic, stare ceste, grobišča. Daljše poglavje se bavi z izkopavanjem grobov, in slednjič so sestavljena vprašanja za nabiranje in preiskovanje prazgodovinskega gradiva. Knjižici je pridejanih več slik, ki nazorno predstavljajo nekatere prazgodovinske predmete. Knjižica je jako priročna in bo gotovo ustregla svojemu namenu. Sicer se ozira v prvi vrsti na spodnještajerske razmere, a kar popisuje, velja ravno tako tudi za druge slovenske pokrajine. Posebno nas veseli, da opozarja „Zgodovinsko društvo“ na južnoštajerski zgodovinski muzej. Tak muzej je potreben, in le želeti je, da bi se vse starine južnega

Štajerja tudi res v njem shranile. Zdaj se žal večinoma vse razvleče drugam, a naša dolžnost je, da vse, kar govori o zgodovini naše domovine, ohranimo doma. Zakaj bi se tuji muzeji ponašali z našimi izkopinami? Južni Štajer bo gotovo podal dovolj starin za lep in zanimiv muzej.

D. S.

Naši cilji in vzori je naslov uvodnemu članku I. izvestja knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Vodstvo zavoda v tem članku opisuje cilje in vzore krščanske vzgoje, ki naj človeka privede do tega, da dela vse iz najvišjih nagibov. Zato je potrebna pobožnost, vzgoja volje, samozatajevanje in red.

„Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah. Napisal dr. Janko Šlebingar. (Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani.) Gospod pisatelj se bavi z almanahom iz Pohlinove dōbe „Pisanice od lepeh umetnost na tu lejt 1781.“, o katerem pravi: „Menda nikjer se Pohlinov vpliv ne kaže tako odločno v vseh svojih jezikovnih grehah in smešnostih kakor v „Pisanicah“; in ako bi Pohlin v svoji kranjski biblioteki izrecno ne imenoval Damascena Deva kot izdajatelja te zbirke, bi jo smatrali brez pomisleka za njegovo delo. V jezikovnem oziru so vsi štirje snopiči približno na isti višini, toda precejšen napredek vidimo glede vsebine in metrike. Namesto osebnega kulta čitamo pesniške pripovedi, v katerih sicer prepogosto neverjetnost situacije osmeši nameravano poanto, obsežne basni z običajnim moraličnim zaključkom, ki ni vedno brez humorja. Neumestni patos v neznatnih življenjskih položajih je ostal in učinkuje smešno prej in poznej. Staroklasična metra izginejo skoro popolnoma, in verzifikacija postane lažja, naravnejša. Izbor v motivih ni velik: Prigodnice, neznatni lirski utrinki, epigrami, pesniške pripovedi, pravopisna vprašanja, basni, opereta „Belin“, to je vsebina vsega almanaha“. Seveda pesniške vrednosti „Pisanice“ nimajo, a zanimive so kot izraz jožefinske dōbe na Kranjskem. Gospod pisatelj posamezne pesmi analizira in podaje mnogo zgledov.

P. Tom Burke (1830 — 1883). Značajna slika iz zgodovine cerkvene zgovornosti. Sestavil dr. Fr. Pernè. (Izvestje ces. Fr. Jožefa državne gimnazije v Kranju za šolsko l. 1905/6.) Gospod pisatelj si je izbral junaka irskega naroda, da poda ž njim mladini podobo velikega moža, neustrašenega in neutrudnega v borbi za resnico in pravico. Burke je bil dominikanec, se je šolal v Italiji in je deloval v Londonu, na Irskem in v Ameriki. Gospod pisatelj mu sledi

po njegovih potovanjih in popisuje zlasti njegovo delo za ubogi irski narod. Obeta nam nadaljevanje o zadnji dôbi Burke-ovega delovanja in oceno njegove zgovornosti.

Juri baron Vega, slovenski junak in učenjak. Življenjepis. Ob stopetdesetletnici njegovega rojstva spisal profesor Makso Pirnat v Idriji. Ponatis iz koledarja družbe sv. Mohorja za l. 1905. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Celovec 1906. Mala 80, 51 strani, Cena 30 vin. — „Dom in Svet“ je prinesel l. 1904. v 3. št. sestavek „Ob 150 letnici Vegovega rojstva“, v katerem je pregledno razloženo, kdo se je v teku stoletja zanimal za Vega in kdo je kaj pisal o njem. Ondi naštetim publikacijam je treba dodati še prof. Maksa Pirnata spis, ki smo ga zgoraj zaznamovali s polnim naslovom. Ker čujemo, da se bo letos odkril v Moravčah Vegov spomenik, se nam zdi umestno, da opozorimo slovensko občinstvo na to poljudno in gladko pisano knjižico, ki ima namen, posebno pri mladini zbujati zanimanje za velikega našega rojaka in za njegove vrline. „Kar je Vega dosegel, vse to je dosegel le s svojo jekleno, neutrudljivo pridnostjo“.

P.

Grand hôtel Union v Ljubljani je naslov jako lični knjižici, ki je izšla v slovenskem, nemškem in francoskem jeziku. Njen namen je reklama za tujski promet v Kranjski deželi. Izborne slike nam ne kažejo le krasnih, z vsem modernim komfortom opremljenih prostorov hôtela „Union“, na katerega je lahko Ljubljana po pravici ponosna, ker mu daleč naokoli ni enakega, ampak tudi slike Ljubljane, Postojnske jame, Bleda, gradu Predjama, Bohinjskega jezera, Vintgarja, Triglava, Peričnika i. t. d. s primernim popisom. Želimo, da se knjižica razširi zlasti med potniki.

Vojska na Daljnem Vzhodu. Uredil dr. Evgen Lampe. V Ljubljani, 1906. Založba „Dom in Sveta“. Tisk „Katol. Tiskarne“. Str. 374. — To delo, ki je pričelo izhajati že

početkom rusko-japonske vojske, je dokončano s 24. polo, ki je nedavno izšla. Seveda izpčetka ni nihče mislil na to, da se bo vojska za Ruse tako žalostno končala, in iz splošnega zanimanja za vojne dogodke je izšel sklep, da se začenja izdajati to delo. Urednik je rabil, kakor se vidi najboljše vire, zlasti poživljajo opis vojnih dogodkov mnogoštevilni dopisi ruskih vojakov z bojišča, ki jih je nabral iz ruskih dnevnikov. K sklepu opozarjamo na kratko, a temeljito razpravo o početkih in vzrokih ruske revolucije. Knjiga je jako bogato ilustrirana in ima trajno vrednost. Saj je pa tudi doslej edina te vrste v našem slovstvu.

F. D.

Žurnal ministerstva narodnago prosvěšćenija (Maj 1906. Novaja serija. Čast III.) prinaša izpod peresa prof. Zabolotskega, ki nam je znan izza odkritja Prešernovega spomenika v Ljubljani, kratko oceno Vesel-Aškerčeve „Ruske antologije“. Po mnenju Zabolotskega se odlikuje slovenska antologija pred drugimi inozemskimi, ruskimi antologijami s svojo bogato in vsestransko vsebino in po dobrih prevodih, med katerimi se odlikujejo posebno prevodi Aškerčevi. Interesantna je ocena Zabolotskega tem bolj, ker podaja tudi kratke literarne črtice o prevodih glavnih prevajateljev Vesela in Aškerca in dobro označuje posebno duh in nazore Aškerčeve. Nazadnje priporoča za bodoče nekatere ruske antologije in zbirke pesmi, ki so popolnejše in bogatejše kakor ona zbirka, ki jo je uporabljal Aškerc in drugi; zato pogrešamo v naši „Ruski antologiji“ imena in pesmi nekaterih boljših ruskih pesnikov, ki bi jih pričakovali. Pod naslovom „O někotoryh novyh izdanijah Slovinskoj Maticy“ opozarja N. Petrovskij učene Ruse na knjige „Maticе Slovenske“ in na „Časopis za zgodovino in narodopis“. Pohvalno omenja zlasti Ilešičevo obelodanjenje Murščevih pisem in opozarja na nekatere nedostatke v Simoničevi „Slovenski bibliografiji“, ki jih je poudarjal že v istem „Žurnalu“ 1906. I. št. pod naslovom „Slovenica“.

I. M.

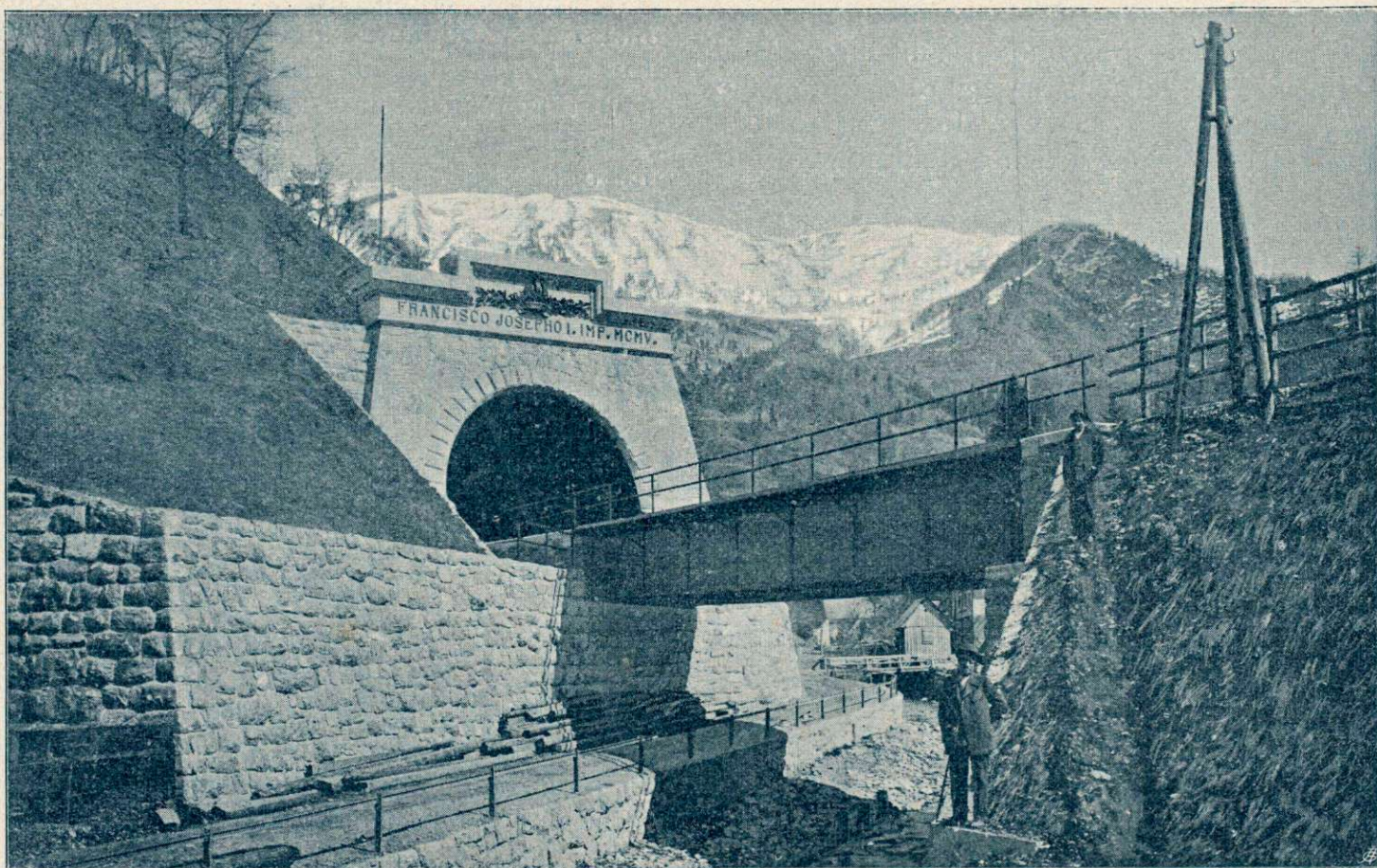

NAŠE SLIKE.

Železnica Jesenice-Gorica-Trst. Južni del nove železnice, ki veže Trst z Dunajem, je dodelan in je bil dne 19. t. m. slovesno otvorjen. Z dvornim vlakom se je pripeljal nadvojvoda Franc Ferdinand k otvoritvi, katere so se udeležili vsi dostojanstveniki prizadetih deželâ. Danes prinašamo nekaj prizorov s te proge, ki je ena najbolj zani-

Bled se pa krasno zrcali pod visoko nad njim izpeljanim tirom (str. 449.). Skozi ozke Štenge, kjer je bilo treba v gore izklesati prostor za tir, se pripeljemo v Bohinjsko Bistrico, odkoder je še kratka pot k temnemu, bajnokrasnemu Bohinjskemu jezeru (str. 481.). Velikanski predor, katerega zgradbo smo zasledovali v „Dom in Svetu“, je zdaj že zvezal Kranjsko s Primorsko, severni in južni vhod se vidita na naših slikah (str. 497. in 504.) Podbrdo smo vi-

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST:
JUŽNA STRAN BOHINJSKEGA PREDORA V PODBRDU.

FOT. FR. PAVLIN.

mivih v Evropi. Saj se potnik po njej v kratkih hipih pripelje izpod visokih alpskih vrhov doli v solnčno Gorico po tako romantični in krasni poti, da ji je težko najti primere. V „Dom in Svetu“ so bili ti kraji že deloma opisani prejšnja leta, naj torej zadostuje danes, da jih le v sliki predočimo. Divna soteska Vintgar, skozi katerega bobni Radovna v drznih slapovih, je dobil ličen mostič (str. 457.),

deli že zadnjič, zdaj nas pozdravlja prijazna Sveta Lucija (str. 488.) in po mostu hitimo čez Idrijco (str. 496.). Zanimive partije s te velezanimive železnice še priobčimo. Končuje se ta proga z velikim, krasnim kolodvorom Trst-Sv. Andrej (str. 512.). Ob otvoritvi le želimo, da bi služila v prosep in korist slovenskemu narodu, ki se je z navdušenjem udeležil otvoritvene slavnosti.

Bitka pri Visu dné 20. julija 1866 se nam je zopet obnovila v spominu prošli mesec, ko so obhajali njeno štiridesetletnico. Predočimo si glavne dogodke! — Italija je bila l. 1866. jako razburjena, ker je avstrijska armada pri Kustoci potolkla mnogoštevilnejšo italijansko armado. Lavorik si tudi ni mogla

mornarice, admiral Persano, je imel nalogo, da pribori Italijanom zmago na morju. Dobro so vedeli, da kdor gospodari v Dalmaciji, je tudi vladar Jadranskega morja. Strateški ključ do Dalmacije je bil pa takrat otok Vis (glej str. 473.). Na severnem obrežju je bilo malo, a z utrdami zavarovano pristanišče,

ki so mu pripisovali takrat veliko strateško važnost. Utrdba Sv. Jurij in kamniti stolpi Bentnik, Robertson in Wellington so branili otok.

Utrdbe so imele 88 večinoma gladkih topov, havbic in možnarjev. Posadka je štela 1833 mož mornariške pehote in 554 topničarjev s častniki. Italijanski admiral Persano je odplul dné 16. julija iz Jakina proti Visu. Imel je 12 oklopnih in 22 lesenih ladij. Odposlal je na ogled pred Vis načelnika svojega generalnega štaba D' Amico z aviznim parnikom „Messagiere“. Ogled se je osrečil, ker je „Messagiere“ razvil anglešč. zastavo. Persano je ukazal, da napade italijansko brodovje Vis od treh strani. Sam je nameraval napasti z 8 oklopnimi in z dvema lesenima ladjama utrdbo Sv. Jurij, kontreadmiral Bacca

Z ŽELEZNICE JESENICE-GORICA-TRST: OB SOČI.

več priboriti, ker je hitela avstrijska južna armada na severne avstrijske meje proti Prusom, da maščuje pri Kraljevem gradcu poraženo avstrijsko armado. Italijanska javnost je zahtevala, da nastopi italijansko brodovje in reši italijansko čast. Poveljnik italijanske

naj bi izkrcal italijanske vojake v pristanišču Comisa, podadmiral Albini pa v zalivu Manego. Italijani so mislili, da z lahkoto osvojé Vis. A računali niso s hramo posadko in z njenim krepkim poveljnikom polkovnikom baronom Urs de Margnia.

Avstrijci so takoj pričeli streljati na Italijane, ko se je pojavilo pred Visom dne 18. julija ob 8. uri zjutraj italijansko brodovje. Bacca je bil tako dobro sprejet, da se je pridružil Albiniju, ki mu pa tudi ni bila sreča mila. Persano sam je obstreljeval z vso silo pristaniške utrdbe, a avstrijski topničarji so odgovarjali tako dobro, da jih je pohvalil celo neki častnik italijanske ladje „Ré di Portogallo“. Ob 3. uri popoldne je eksplodirala smodnišnica baterije Schmidt, zadeta po krogli iz topa na ladji „Ré di Portogallo“. Po šesturnem boju proti mnogo močnejšemu sovražniku so utihnili topovi utrdbe Sv. Jurija. A Italijani niso mogli izrabití uspeha, ker je prisilila baterija Zupparnia italijanske prodirajoče ladje, da so se umaknile. V nadaljnjem boju 18. julija so napravili Italijani še veliko škode, a otoka niso osvojili. Tudi 19. julija niso izkrkali Italijani svojih čet, baje, ker je bilo morje nemirno in se je viška posadka hlabro vzdržala. Italijani so izstrelili 18. in 19. julija 1866 na Vis 25 do 30 tisoč granat, Avstrijci pa le 2733 krogelj. Avstrijska posadka je imela mrtvih 31 mož in 2 častnika, ranjenih pa 73 mož. Italijani so imeli v tem boju 16 mož mrtvih, 4 častniki in 95 mož je pa bilo ranjenih. Tudi utrdbe so bile že razrušene. Moštvo je bilo nepretrgano nad 40 ur v službi. Persano je sklenil, da nadaljuje tudi 20. julija napad na Vis.

Ko so nameravali Italijani napasti Vis, se je pa prikazalo v bližini avstrijsko brodovje, ki je bilo zakrito dozdej v megli. Poveljeval mu je admiral Tegetthoff. Avstrijsko brodovje je plulo z vso naglico razdeljeno v tri skupine proti italijanskemu brodovju. V prvi vrsti je plulo 7 oklopnih fregat, v drugi vrsti 7 lesenih ladij in v tretji vrsti 10 topničark. Italijani so imeli pripravljenih na boj 9 oklopnih ladij. Persano je uredil svoje brodovje tako, da so stale v prvi vrsti 3, v središču 4 in v rezervi 2 ladje. Usodepolno napako je napravil poveljnik italijanskega brodovja, ker se je preselil s svoje admiralske ladje „Re d' Italia“ na močno ladjo s stolpi „Affondatore“. Italijansko brodovje je pričelo streljati z vso silo na Avstrijce, a Tegetthoff se ni zmenil za italijanske krogle. Avstrijsko brodovje se je vrnilo med čelo in italijansko središče. Pričel se je boj ladje z ladjo. Smodnikov dim je zakrival bojišče. Tegetthoff je vodil bitko mnogo spretnejše, kakor Persano. Sicer se je morala umakniti avstrijska ladja „Cesar“ po hudem boju s tremi italijanskimi oklopnici v vojno pristanišče, a bitko je odločil slavni in junaški čin Tegetthoffov, ki se je zaletel z nosom svoje admiralske ladje „Ferdinand Maks“ z vso silo italijanski admiralitetni ladji „Re d' Italia“ v bok, ji prodril stene ter jo s tem potopil. Ko so Italijani videli, da so valovi zakrili njihovo najponosnejšo ladjo, jim je upadel pogum. Njihovo leseno brodovje, ki mu je poveljeval admiral Albini, ni prihitelo na pomoč oklopnici in se je umaknilo, ko se je še razletela v zrak italijanska ladja „Palestro“. Tegetthoff s svojim brodovjem ni mogel slediti hitrejšim italijanskim ladjam, ki so bežale v

Jakin. Persano je izgubil dve ladji, dve pa nista bili več sposobni za boj. Avstrijska zmaga je bila popolna, Italijani so bili na morju pobiti. Bitka pri Visu je pa vsled Tegetthoffovega junaštva postala slavna v zgodovini mornaric. Persano se je moral zagovarjati pred sodiščem, ki ga je 15. aprila odstavilo.

Naše slike nam kažejo Tegetthoffov kip, ki stoji na velikem spomeniku na Dunaju, pristanišče v Visu in Tegetthoffovo rojstno hišo v Mariboru s spominsko ploščo.

Janez Bilc.

Umrli je zopet slovenski pesnik. Ni bil sicer znan v širših krogih, gibal se je skoro izključno samo na polju cerkvenega pesništva, a zasluži, da se ga „Dom in Svet“ spominja ob njegovi smrti. V rokopisu imamo še njegovo „Tarbulo“, epično pesnitev, ki jo je priobčila potem „Danica“ in ki je izšla v posebni knjigi.

Bilčevo življenje je bilo jako mirno in enostavno. Rojen je bil l. 1839. v Ilirski Bistrici na Notranjskem. Kot duhovnik je služil v Lozicah kaka 4 leta, dve leti je bival pri knezu Windischgrätzu na gradu Haasberg, dve leti je bil v Trnovem. Ker je bil jako bolehen, je stopil v pokoj in je živel dolgo vrsto let mirno in tiho v Ilir. Bistrici. Njegov duh je pa bistro zasledoval vse dogodke; če je bilo tudi telo slabo, pa njegovo pero ni mirovalo. V slovenskem slovstvu je deloval od l. 1856., ko je opisoval v „Novicah“ svoj rojstni kraj, ki mu je ostal tako zvest do smrti, in sosednje notranjske in istrske kraje. Nabiral je narodno blago, pisal povesti in sestavil „Zgodovino fare Trnovske na Notranjskem“. Najrajši pa je peval lirske pesmi, himne in nabožne pesmi, ki so izhajale večinoma v „Danici“ in so bile ponatisnjene v dveh zvezkih in v „Pervencih“, ki jih zaključuje „Slovenija oživljena“. Razni listi, tudi „Dom in Svet“, so priobčevali njegove poznejše pesmi. Iz hrvaškega je prevedel Mažuraničevo „Smrt Smail-age Čengijića“, in v „Danici“ so za „Tarbulo“ izšli nedavno še prevodi latinskih himen.

Pokojni Bilc je bil prav blagega, ljubeznivega značaja. Beseda mu je bila slabotna, a duhovita in pristrčna. V rakev ga spremlja ljubezen vseh, ki so ga poznali, spomenik si je pa postavil s svojim peresom, ki je služilo le idealom vere in domovine. Naj v miru počiva!

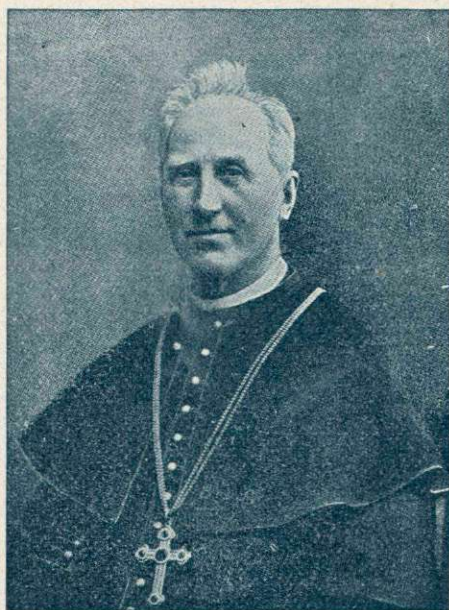
Russkij kružok v Ljubljani je priredil prošli mesec glediško predstavo „Dva raza sčastja ne budet“ z deklamacijami in petjem. Vse so izvajali učenci in učenke „Russkega kružka“, ki so pri tem pokazali veliko spretnost v ruski konverzaciji. Predsednik dr. Lj. Jenko in njegova soproga, gospa Terezina Jenkova, sta lahko ponosna na sadove svojega truda.

Bajdejevo glasbilo. G. Bajde je izumil glasbilo, ki združuje klavir in orkester na lok in se igra na tipke. Pri javnem koncertu v Mestnem domu je žele obilo priznanja za svojo lepo iznajdbo.

Sarajevski nadškof dr. Stadler je praznoval 23. junija 25-letnico svojega škofovanja. Ta dan je praznovala vsa Herceg-Bosna, in prišlo je mnogo odličnih gostov iz Banovine in Dalmacije, tudi ljubljanski knezoškof dr. A. B. Jeglič, da počasté tega vzornega škofa in Hrvata. Bilo je do 20.000 katolčanov, ki so se udeležili slovesnosti. Dr. Stadler tudi zasluži toliko vdanost in ljubezen, kajti v petindvajsetih letih je storil neizmerno mnogo za versko in splošno-kulturno povzdigo Herceg-Bosne. Kot pisatelj, govornik, organizator in dobrotnik ubogega ljudstva je ta značajni sin hrvaškega naroda zapisal z zlatimi črkami svoje ime v bosensko zgodovino.

1. 1914 je nastopil zoper jugoslov. deklaracijo

Dr. J. Stadler,
nadškof vrhbosenski.

Josip Evgen Tomić.

V Zagrebu je umrl prošli mesec znani hrvaški pisatelj J. E. Tomić, katerega važnejša dela je izdala „Matica Hrvatska“, ki ga je tudi odlikovala s častnim članstvom.

Josip Evgen Tomić se je rodil l. 1843. v Požegi. Početne šole in nižjo gimnazijo je dovršil v rodnem mestu, potem v Zagrebu, kjer je stopil l. 1858. v semenišče. Življenje v semenišču je odločno vplivalo na njegovo književno bodočnost. Takrat so namreč bivali z njim v semenišču Balenović, Tkalčić, Nemčić, Deželić, Lovković in drugi, ki so se kasneje izkazali v hrvaški književnosti. Vendar Tomić ni ostal do konca v semenišču; izstopil je l. 1863. ter odšel najprej v Karlovec za urednika „Glaso-

noše“, kasneje pa se posvetil pravoslovnim študijam, katere je dovršil v Zagrebu in v Gradcu. Služil je kot kot. pristav v Požegi, a l. 1869. je postal vladni perovodja ter od tega časa ostal v Zagrebu. Leta 1875. je bil imenovan za tajnika deželne vlade, l. 1889. naslovni, a l. 1900. pravi svetnik deželne vlade. Njegovo delovanje pri deželni vladi je posebno znamenito. Z vso vnemo se je trudil, da povzdigne zanemarjeno gospodarstvo na Hrvaškem ter je po gospodarskih društvih izkušal pomoči hrvaškemu ljudstvu.

S književnostjo se je bavil Tomić od leta 1859. Takrat je priobčil v „Narodnih Novinah“ pesem prigodom smrti bana Jelačića „Plač za Jelačićem banom“. Potem je dopisoval v „Slavoncu“, „Naše gore listu“ in „Glasonoši“. Tukaj izšle pesmi je zbral in izdal v Požegi pod naslovom „Ljeljinke“. Sam strogi kritik, kanonik Adolf Veber, je pohvalil to zbirko in od tega časa je bil o Tomiću utrjen glas kot o književniku. Ko je prišel l. 1869. v Zagreb, se je oklenil „Vienca“, ki je začel to leto izhajati. Tukaj je začel priobčevati svoje pripovedi ter tako popustil liriko; od tega časa se je pretežno bavil s pisanjem pripovedi, romanov in dram. Najznamenitejše pripovedi so izšle v „Vencu“, med drugimi „Opančareva hči“, novela iz požeškega življenja, zgodovinska pripoved „Pretorijanci“ in novela „Udovica“, katero je pretiskala kasneje „Matica Hrvatska“. Bil je v lepi književnosti naslednik Šenoe. Iz hrvaške zgodovine je zajel gradivo za svoj roman „Za kralja — za dom“ in iz bosenske za „Zmaja od Bosne“ ter za razne druge večje in manje pripovedi. Na polju socialnega romana se je poizkusil z večjo povestjo „Melita“. Poleg omenjenih romanov je Tomić prevel za podlistke v „Narodnih Novinah“ celo vrsto znamenitih romanov, med katerimi omenjamo posebej „Zaročence“ Manzonijske. Razen tega je napisal za „Narodne Novine“ mnogo pripovedi, črtic in feuilletonov. Tomić je bil pa tudi dober dramatik. Že od l. 1862. je prevajal drame za repertoire hrvaškega gledališča, in je bil zato l. 1872. imenovan za svetovavca za dramo ter je ostal do novejšega časa v tesni zvezi s hrvaškim gledališčem. Od l. 1872. — 1874. je bil gledališki dramaturg, a od leta 1880. do leta 1890. član gledališkega odbora. Tomić je tudi s svojim peresom obogatil dramsko literaturo. Napisal je šest izvirnih komedij („Bračne ponude“, „Zatečeni ženi“, „Barun Franjo Trenk“, „Novi red“, „Gospodin tutor“, „Pastorak“), tri operne librete („Lizinka“, „Tvardovski“, „Gospodje i husari“), eno tragedijo („Veronika Desinička“), in predelal stari hrvaški igrokaz („Grabancijaša djaka“); prevel pa je 35 dram in veselih iger iz raznih jezikov, 20 opernih in operetnih libretov, tedaj v vsem 55 del. Če omenimo, da je Tomić napisal na stotine narodnogospodarskih člankov v „Narodnih Novinah“, se moramo zares čuditi njegovi neumorni delavnosti.

Vedno poln humorja in vesele nravi je bil ljubljen kakor malokdo, a ravno zato so tudi njegovi književni proizvodi polni idealnega naziranja o svetu.

Marin Stepanovič Drinov. Pred kratkim je umrl v Harkovu na Ruskem znani slavist in bolgarski dejatelj M. Step. Drinov, vseučiliški prof. v Harkovu. Drinov se je porodil l. 1838. v Panagjurištu (v severni Traciji), kjer je preživel mlada leta. Leta 1858. se je Drinov preselil v Rusijo in je dovršil višje nauke na moskovski univerzi. Drinov se je posvetil proučevanju bolgarske in jugoslovanske zgodovine; plod teh študij sta temeljita spisa: „Istorija bolgarskoj cerkvi“ in „O proishozdenji bolgarskago naroda“. Po izdaji teh spisov je Drinov odpotoval v Prago, kjer je občeval s Stojanovom, Žinzafom in Bončovom, s katerimi je leta 1869. ustanovil v Brajlovu znano „Bolgarsko literarno društvo“. Leta 1873. je bil Drinov poklican za profesorja slavistike na harkovsko univerzo. Nekoliko let pozneje je vojska za svobodo Bolgarije poklicala Drinova k državnemu delu. Knez Dundukov - Korsakov je imenoval Drinova izpočetka za sofijskega podgenerala in pozneje za ministra prosvete. Kot učni minister je Drinov ustanovil uekoliko srednjih šol in se je trudil, da stolno mesto bolgarske kneževine postane Sofija, in ne Tirnovo, ki so mu avstrijski diplomatje dajali prednost. L. 1881., ko je Aleksander Battenberg odpravil Bolgarsko konstitucijo, so ponudili Drinovu mesto predsednika državnega sveta, a Drinov je ponudbo odklonil. Ko je bila ruska okupacija končana, se je vrnil Drinov v Harkov, kjer je bil profesor na univerzi do svoje smrti. Iz njegovih znanstvenih spisov razun že omenjenih, imenujemo: „Južnije slavjani i Bizantija v X. věkě“, „Zaselenje Balkanskago polustrova Slavjanami“, „Novyj cerkovno-slavjanskij pamjatnik s upominanjem o slavjanskijh pervoučiteljah“ in dr. Poleg tega je Drinov pisal v razne ruske časnike, dalje v češki „Časopis českého musea“ in Jagičev „Archiv“.

Fr. Št.

Prof. Jožef Myslbek, novi rektor umetniške akademije v Pragi, je znan češki kipar. Rojen je bil od revnih staršev l. 1848. v Pragi. Njegova kiparska dela cenijo tudi v tujini, kar pričajo razna inozemska odlikovanja. Krasno delo Myslbekovo „Umirajoči Kristus“ je v cerkvi „Sacré Coeur“ na Montmartru v Parizu; tudi več kipov v dunajski državni zbornici je delo njegovega dleta.

Sestdesetletnica dra. Jaromíra Čelakovskega. 21. marca je obhajal dr. Jaromir Čelakovský, vseučiliški profesor v Pragi, svojo šestdesetletnico. Porodil se je 21. marca 1846 v Vratislavi, kjer je bil njegov oče, slavni češki buditelj in pesnik, profesor slavistike Jaromir Čelakovský ima v stroki češke pravne zgodovine najbolj odlično mesto; Čelakovský je pa tudi politik in časnikar. Zlasti velike zasluge ima za češko „Osrednjo Matico šolsko“ in „Svaz osvětový“. Jaromir Čelakovský se je prav zgodaj udeležil češkega političnega življenja. Deloval je v uredništvu „Národních Listů“ in l. 1878. je postal

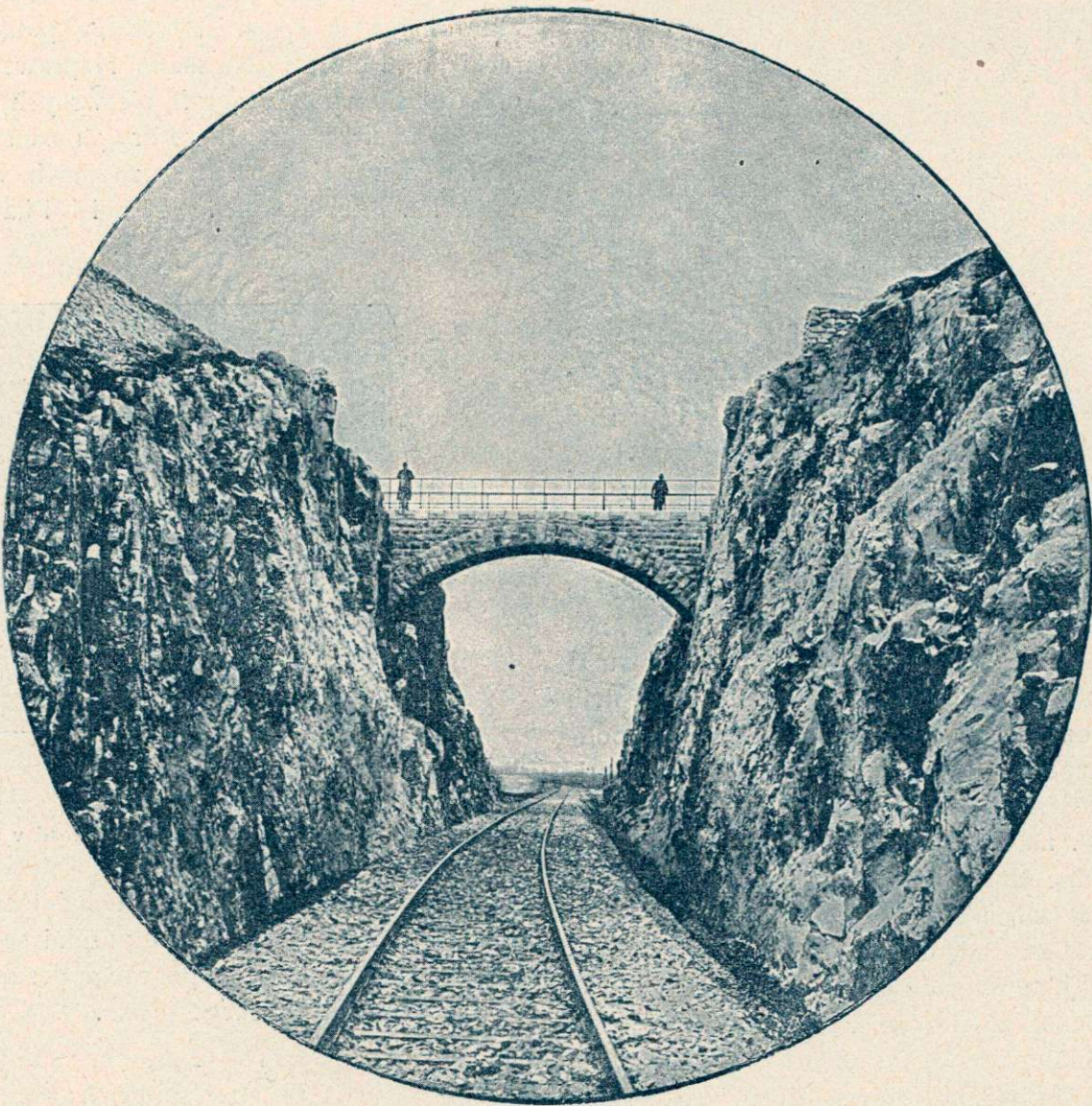
IVAN BILC.

deželni poslanec. L. 1879. je vstopil v državni zbor obenem z Mladočehi Gregrom, Sladkovským, Tilšrom, Trojanom in Adámkom. Njegova znanstvena delavnost je zelo velika. Glavna njegova dela spadajo v stroko češke pravne zgodovine. Izdal je spise „Sbírka pramenů práva městského království českého“, „O domácích a cizích registrech české a jiných zákonských dvorních kancelářích“, „Povšechné dějiny právní“.

Dr. Josef Štolba, notar v Pardubicah in češki pisatelj, je 3. majnika dovršil šestdeset let. Štolba je

spisal mnogo povesti, potopisov in dramatičnih del. L. 1870. je objavil svojo prvo povest „Danajský dárek“. Ko je postal urednik humorističnega lista „Paleček“, je spisal za ta list mnogo večjih in manjših humoresk. Senzačen uspeh je imela l. 1879. njegova ameriška povest „Prales“, objavljena v „Květích“. Zbirke njegovih povesti imajo naslov: „Novelly“, „Humoresky“, „Z dramát života“, „Americké povídky“. Samostalno je Štolba izdal povesti „Z pražského zátíší“, „Osud“, „Prales“. Češko književnost je Štolba obogatil tudi z dobrimi in prav izvirnimi

trudom pridobil eno izmed prvih mest. Kakor mnogo drugih čeških odličnih umetnikov, je prišel tudi Liebscher na umetniško pot le slučajno. Od svojega očeta je bil določen k uradniški službi. Obolel je na živcih in se zato odpeljal v južne kraje, kjer se je v njem v razkošni sceneriji vzbudila davna ljubezen do slikarstva tako, da je sklenil posvetiti se umetnosti. Nekaj časa je bil Liechtenfelsov učenec na Dunaju, kjer je že začel slikati imenitne pokrajine. Liebscher je bil v prvi vrsti ilustrator, izpod katerega fine roke je izšla dolga vrsta ilustracij. Zlasti je prispeval v

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: MOSTIČ PRED OPČINSKIM PREDOROM.

potopisi, ki so polni šale, dovtipov in zanimivih epizod. Izmed njegovih potopisnih knjig imenujemo: „Klepy z cest“, „Za oceanom“, „Za polární kruh“, „Na půdě moři urvané“. Največ uspeha je Štolba dosegel s svojimi dramatičnimi spisi; njegova veselo-igra „Vodní družstvo“ je popularna in se igra na vseh čeških odrih.

Fr. Št.

Karel Liebscher, češki pokrajinski slikar, je umrl dne 20. aprila v Pragi. Ime K. Liebschera je v ozki zvezi z razvojem češkega slikarstva, zlasti pokrajinskega, v katerem si je pokojnik z velikim

imenitno delo Ottovega založništva „Čechy“ in v Šimáčkovo delo „Hrady a zámky české“, na katerega stranicah se nahajajo kabinetski izdelki njegove ilustratorske spretnosti. Popularen je postal po dioramatu „Hájení Karlova mostu proti Švédům“, ki ga je izdelal skupno s svojim bratom Adolfom Liebscherjem.

Jos. Humpal-Zemanová. 23. aprila je v Pragi umrla češka pisateljica in urednica Jos. Humpal-Zemanová, navdušena oznanjevalka ženske emancipacije. V Ameriki je izdajala „Ženské Listy“. Izdala

je knjigo „Amerika v pravém světle“, prevela je življenjepis gluhomutaste Amerikanke Helene Keller ter je urejevala list „Šťastný domov“.

Prof. Antoni Kalina. Znanstveni svet, ne samo poljski ampak slovanski vobče je zadela velika izguba s smrtjo prof. A. Kaline, ki je po dolgi bolezni umrl dné 4. majnika v 60. letu svoje starosti. Kot redni in dolgoletni profesor primerjalne filologije slovanskih jezikov na lvovski univerzi je bil Kalina jasna zvezda lvovske univerze, ki je razsvetljevala celo Slovanstvo, katero je rajni temeljito poznal, prepotoval, znanstveno proučil in v svojih delih popisal. — Prof. A. Kalina je bil rodom iz Poznanskega, iz tiste krepke in delavne generacije, ki je v začetku avtonomne dobe poslala Galiciji veliko mož, ki so zdaj v njenih prvih službah. Rojen je bil 23. majnika 1846. v Krempu pod Ostrovom; gimnazijo je študiral v Ostrovu in Šremu, filologijo na univerzah v Vroclavu in Berolinu; v Hallu je postal doktor modroslovja. L. 1873. je šel v Prago, kjer se je posvetil proučevanju slovanskih jezikov in primerjalnega indoevropskega jezikoslovja. Da bi svoje študije izpopolnil, je potoval po Češkem, Moravskem in Ogrskem in je proučeval češki in slovaški jezik. Iz Češke je Kalina odpotoval v Belgrad, kjer je celo leto študiral jezik in književnost srbsko pod vodstvom prof. Daničiča in Novakoviča, nakar je potoval po Srbiji, Bosni in Hercegovini. L. 1876. nahajamo Kalino v Peterburgu, kjer proučava ruski jezik in obenem preiskava v peterburških arhivih shranjene spominke staropoljskega jezika. Na podlagi spisa o zgodovini poljskih samoglasnikov v primeri k drugim slovanskim jezikom se je habilitiral Kalina l. 1877. na lvovski univerzi kot zasebni docent primerjalne slovnice slovanskih jezikov. Ali docentura ni bila cilj njegovih študij. L. 1883. je Kalina odpotoval na Bolgarsko, pozneje pa v Rumelijo in Turčijo, da bi proučil jezik bolgarski. L. 1888. je Kalina postal izredni in l. 1892. redni profesor primerjalne filologije slovanskih jezikov na lvovski univerzi. — Prof. Kalina je spisal dolgo vrsto raznih znanstvenih spisov v jeziku poljskem, češkem, srbskem, latinskem in francoskem. Izmed poljskih del imajo veliko znanstveno vrednost: „Żywot św. Wojciecha wobec historii (1874)“, „O liczebnikach w języku staropolskim (1876)“, „Rozbiór krytyczny pieśni Bogarodzica“, „Historja języka polskiego“, „Studja nad historją języka bolgarskiego“, „Anecdota paleopolonica“ itd. Prof. Kalina ima tudi velike zasluge za poljsko stenografijo; bil je predsednik poljskega narodopisnega društva v Lvovu in urednik njegovega glasila „Lud“.

Dr. Roman Pilat. Nedavno je umrl v Lvovu dr. R. Pilat, profesor poljskega jezika in slovstva na lvovski univerzi. Zadnja leta je živel v pokoju zbok

bolezni. Porodil se je leta 1846. v Lvovu kot sin Stanislava Pilata, udeleženca listopadove poljske vstaje in predsednika narodnega sveta l. 1848. Pilat je poprej študiral pravo, pozneje se je posvetil izključno le študiju slovstvene zgodovine. Ko je postal doktor modroslovja, se je habilitiral l. 1871. kot zasebni docent poljskega jezika in slovstva na lvovskem vseučilišču. Pet let pozneje je Pilat postal izredni in l. 1878. redni profesor. Pilat je začel književno delovati kot sotrudenik lista „Tygodnik naukowo-literacki“ in „Dziennik literacki“. L. 1872. je izdal obširno delo o politični književnosti štiriletnega zbora in pozneje poleg raznih filologično-gramatičnih razprav je spisal: „Początek publicystyki literackiej w Polsce“, „Nieznana rozprawa Mickiewicza o Karpińskim“, „Autografi pierwszych trzech ksiąg Pana Tadeusza“ in mnogo drugih, ki so bili objavljeni v „Kwartalniku historycznym“ in v „Pamiętniku Tow. im. Mickiewicza“. Vsi spisi Pilatovi se odli-

J. Myslbek,

novi ravnatelj Akademije umetnosti v Pragi.

kujejo po posebni vestnosti, temeljitosti in kritični analizi. V njegovi literarni zapuščini se je našel rokopis obširne zgodovine poljskega pesništva in znanstvena slovnica poljskega jezika. Fr. Št.

Antoni Stepanovič Arenskij. Pred nedavnim je v Finlandiji umrl vsled tuberkuloze ruski skladatelj A. S. Arenskij. Smrt Arenskega je velika izguba za rusko glasbeno umetnost, ki se itak ne more ponášati z mnogimi talenti. Talentu Arenskega je ugajala sfera intimnih, nežnih, ženskih čuvstev. On je bil solnce, ki je sipalo žarke nežnih čuvstev v ženske duše. Koliko ženskih ročic si prelistuje z največjo hvaležnostjo njegove neštivilne romance! Romance Arenskega, kakor „Poezija“, „Ugasnul denj“, „Orel“, „Razbitaja vaza“, nikoli ne izginejo iz spomina ruskega naroda. V romancah se Arenskij izraža svobodneje nego v operah (Rafael, „Son na Volgě“, „Nalj i Damejanti“). Arenskij se je porodil 30. junija 1861

v Novgorodu v muzikalni družini. Njegov oče je bil zdravnik in je igral na violončel, mati pa je bila izvrstna pianistinja. Ko je bil Arenskij 7 let star, je že sedel za klavirjem in v 10. letu je že kazal svojo skladateljsko nadarjenost. Žel je velikih uspehov; že kot konservatorist je dobil zlato medalijo za kantato „Gozdni car“ in za koncertno ouverturo. Nekoliko let je bil profesor kompozicijske teorije na moskovskem konservatoriju, potem je šest let vodil pevsko kapelo v Petrogradu do l. 1901. Od tega časa ni sprejel več zaradi šibkega zdravja javne službe, a komponiral tem pridneje. Čez eno leto ga je že morila prsna bolezen, a on je še v bolezni dokončal godbo za Shakespearjevo dramo „Vihar“. Smrt ga je dohitela letos v njegovi zimski vili v Teriokah. Po svoji lirski nadarjenosti se je bližal Antonij S. Arenskij najbolj glasbenim delom Čajkovskega. Najlepša njegova dela so orkestralna spremljanja nekaterih „Pesni v prozi“ Turgenjeva in balet po motivih „Egiptovskih noči“. Razen treh oper je zapustil Arenskij nad 100 bleščečih skladb za piano, mnogo romanc, balad in dve simfoniji. Njegova dela se odlikujejo po mojstrski tehniki in žarni melodioznosti. — Padel je mlad talent, komaj so se razvile kipeče moči...

Jakov Gregorjevič Gurevič. 16. marca je naglo umrl bivši ravnatelj gimnazije in realnega učilišča v Peterburgu J. G. Gurevič, izvrsten vzgojeslovec in pisatelj. Porodil se je leta 1843. in ko je dovršil študije na zgodovinsko-filološkem oddelku peterburške univerze, je bil nekaj časa profesor v Novgorodu in potem v Peterburgu. L. 1883. je ustanovil zasebno gimnazijo in realno učilišče, ki ima iste pravice kakor državni zavodi. Izpod peresa Gureviča je izšlo precej spisov, kakor n. pr. „Istorija Grecii i Rima“, „Istoričeskaja hrestomatija po novoj i novjšej istorii“, „Istoričeskaja hrestomatija po ruskoj istorii“. Od l. 1890. je Gurevič izdajal in uredoval vzgojeslovni mesečnik „Russkaja Škola“.

Viktor Aleksandrovič Krylov, najplodovitejši in do najnovejšega časa i najpopularnejši ruski dramatik, je umrl dne 14. marca l. 1906. v Moskvi, svojem rodnem mestu, kjer je študiral tehniko, kjer je prvič nastopil kot literat in zlasti dramatik in kjer je postal tako priljubljen in vpliven pri občinstvu, da mu je moral neutrudno sestavljati repertoire izvirnih in prevedenih iger. Njegovih dram in komedij je sedaj nad sto. Največ jih je napravljenih hitro, za trenutno potrebo, a marsikatera je tudi resna in se peča z najvažnejšimi vprašanji. Zlasti drame iz prvih let dramatičnega delovanja Krylova rešujejo resne kulturne spore („V duhu časa“, „V gluhi Sibiriji“, „Zemci“). Velik literaren ugled si je pridobil Krylov s svojim romanom „Stebri“, v katerem ostro, a pravično razpravlja razmerje nekaterih „stebrov države“ do kmetov precej po njihovi osvoboditvi (roman je izšel eno leto pozneje, l. 1862.). Prevel je tudi v

gladkih verzih Lessingovega „Modrega Natana“. Krylov je bil tudi kritik in literarni historik ter je dolgo vrsto let skrbno zasledoval razvoj francoskega in nemškega gledišča. Umrl je star 68 let. Ugasnil je sredi najpridnejšega dela: zbiral je tvarino za veliko dramo iz časa Katarine II.

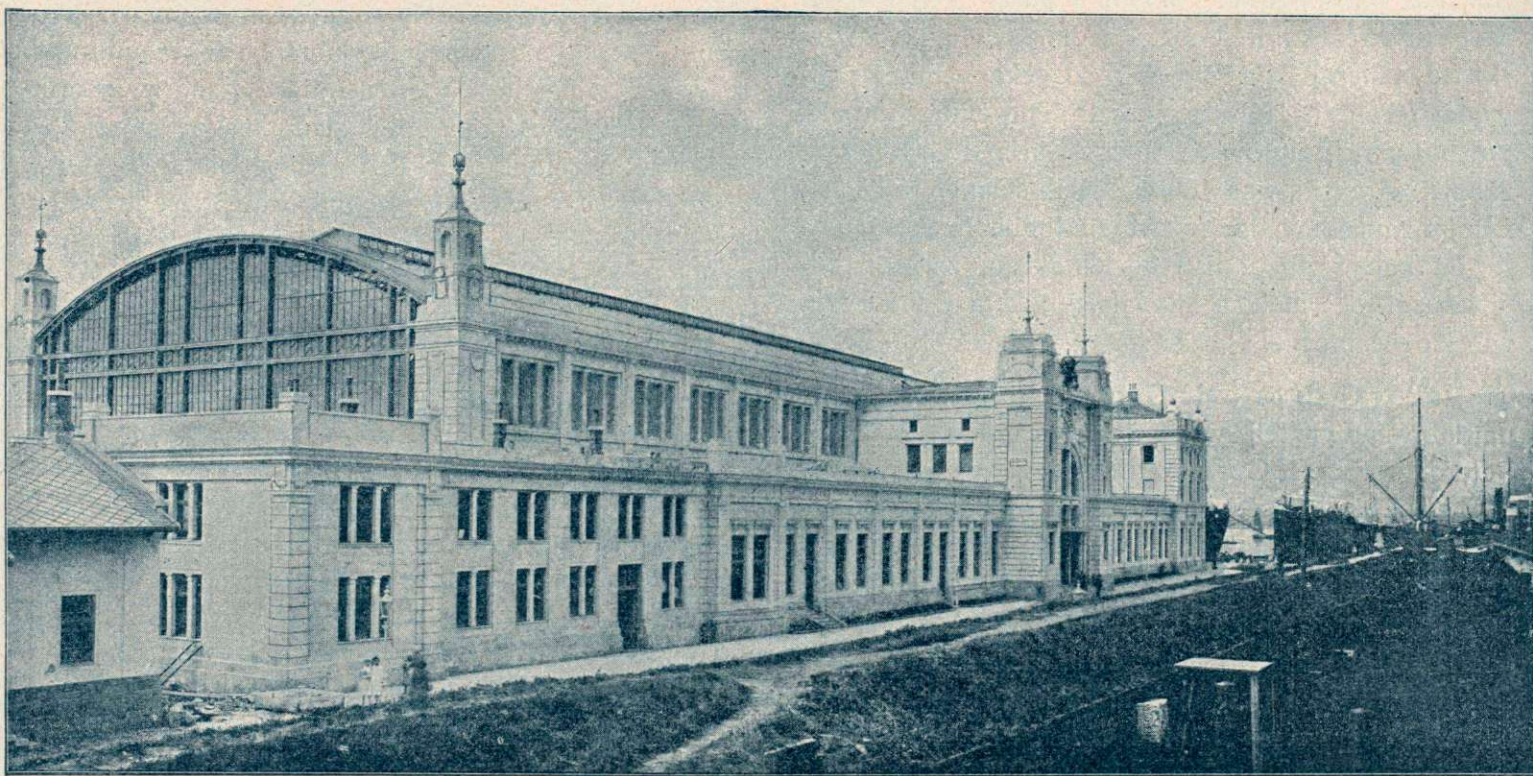
Klavdija Vladimirovna Lukaševič, obhaja letos petindvajsetletnico književne delavnosti. K. V. Lukaševič je mladinska pisateljica. Njene štiri povesti („Makar“, „Ptičnica“, „Agafja“, „Aksjutka - njanka“, „Rybka koljuška režvuška“) so dobile nagrado peterburškega „Frebelevskega društva“. Povesti Lukaševičeve zelo ugajajo ruski mladini; rajše jih čita nego proizvode Evgenije Tur, E. N. Vodovozove, Avenarius, Jurmana, Čistjakova in drugih ruskih mladinskih pisateljev. Njene povesti so med rusko mladino razširjene v enem in pol mil. iztisov; odlomki iz njih se nahajajo v vseh učnih knjigah, iz katerih se uči ruska mladina. — K. Vladimirovna se je porodila 11. decembra leta 1860. Ko je bila 8 let stara, je že pisala verze. Na začetku sedemdesetih let je vstopila v žensko gimnazijo v Peterburgu; na gimnaziji je izdajala rokopisni list „Zvezda“, ki so ga njene tovarišice zelo rade čitale. L. 1879. je dovršila gimnazijo in se je omožila s svojim učiteljem K. J. Lukaševičem. V letu 1881. je objavila v listu „Dětskoe čtenje“ pesem „Na smert Gosudarja Imperatora Aleksandra II“. Nedolgo potem se je družina Lukaševičeva preselila v Irkutsk, kjer je K. Vladimirovna delovala na vzgojeslovnem polju; bila je namreč nekoliko let učiteljica ruskega jezika in računoslovja. V Sibiriji je vdovela ter je morala s štirimi otroki živeti od male pokojnine. Da bi lažje živela, je služila na dan po 12 — 18 ur v raznih pisarnah, potem je ustanovila malo zasebno šolo in se je posvetila književnemu delu. Njeni spisi so največ raztreseni v listih: „Semja i Škola“, „Dětskoe Čtenie“, „Rodnik“, „Igrušečka“, „Dětskij Otdyh“ i. dr. Pisateljica je še polna moči in zdravja, je torej upanje, da še z mnogimi spisi obogati rusko književnost za mladino. F. Št.

Nadežda Ivanovna Merder. Dne 20. marca je umrla v Moskvi pisateljica N. Ivanovna Merder, ki je bolj znana pod psevdonimom „Severin“. Rojena je bila leta 1839., književno delovati je začela precej pozno. Njena prva povest „Ne v porjadjê veščeje“ je bila objavljena v „Otečestvennih Zapiskah“ 1877. Potem so se njeni romani, povesti in črtice vsako leto tiskale v listih: „Dělo“, „Niva“, „Russkaja Mysl“, „Věstnik Evropy“, „Russkij Věstnik“ i. dr. V svojih romanih in povestih opisuje najrajše mučno stanje emancipiranih ženskih, ki so sklenile s pomočjo omike in umetnosti samostalno živeti. Njih položaj v človeški družbi je navadno dvomljiv, kočljiv. Njen zlog je nemaren, ker je pisala prehitro, bolj na široko nego na globoko.

Kosta Hetagurov. Izmed vseh mnogoštevilnih gorskih rodov, ki bivajo na severnem Kavkazu, so

Osetinci najbolj omikani in v vsakem pogledu najbolj nadarjeni; oni edini so kristjani, dočim so vsi drugi fanatični muzulmani. Osetinci imajo že tudi precej svoje inteligence, ki se je olikala na ruskih višjih učnih zavodih in sedaj z vso vnemo širi prosveto in napredek med svojimi rojaki. Predvsem pa se osetinski omikanci trudijo ustanoviti narodno književnost, h kateri je dal podlago osetinski nadarjeni pesnik Kosta Hetagurov, ki je pred nedavnim umrl v samem srcu Osetije, v Alagiru. Umrli je v svojem materinskem jeziku napisal celo vrsto pesmi, ki se odlikujejo po izrednem, blestečem ritmu in globoki vsebini. Ves osetinski narod čita njegove pesmi in nekatere od njih so postale narodne, tako da se pojejo v vsaki ose-

littéraire et artistique" (Paris. Redaction et administration: 50, rue Molitor.) Namen temu mesečniku je, da v francoskem jeziku seznanja zapadni svet s slovanskimi narodi in državami ter da podaje Slovanom neko skupno glasilo. — V. A. Francev je v Varšavi izdal spis „k bi o g r a f i j i Fr. Miklošiča“. (Iz materialov dlja istoriji slavjanskoj filologiji. V arhivu ruskega učnega ministrstva je namreč našel V. A. Francev pismo Miklošičevo knezu Širinskemu - Šihmatovu v latinskem jeziku od marca 1851. leta, v katerem prosi Miklošič kneza, naj nese carju izvod njegove knjige „Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti“. Minister se je obrnil do znanstvene akademije z vprašanjem, kakšna je znanstvena vrednost Miklošičeve knjige.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: KOLODVOR TRST-SV. ANDREJ.

tinski vasi. Hetagurov je spisal tudi nekoliko razprav v ruskem jeziku o položaju in razmerah osetinske narodnosti, ki so bile objavljene v „S. Pet. Vedomostih“.

Razne stvari. Izšla je knjiga profesorja Nikolajevske akademije generalnega štaba v Peterburgu P. A. Gejsmana: „Vvedenje v istoriju rusko-tureckoj vojny 1877—1878. g.“ in prvi zvezek obširnega dela „Russko-tureckaja vojna v Evropskoj Turčiji“. — Z bolgarsko novejšo zgodovino se bavi knjiga M. V. Jurkeviča (M. Gorjunina): „Dvadcatipjatilêtnije itogi knjažestva Bolgariji (1879—1904)“, ki ima mnogo zemljevidov, kartogramov in ilustracij. — V Parizu je začel izhajati mesečnik „La Revue Slave politique,

Odgovor, ki ga je sestavil Vostokov, se je glasil, da je Miklošičevo delo nepopolno in da gradivo, ki ga je rabil, ni bogato, da manjka primerov iz spomenikov in da prevodi staro-slovenskih besed na latinski in grški jezik niso točni. Vendar sodi Vostokov, da je knjiga vredna, da se nese carju. Minister je že sestavil pismo, da sporoči Miklošiču, da se mu prošnja izpolni, a iz neznanih vzrokov je ostala stvar „bez proizvodstva“. Francev sodi, da je Miklošičeva prošnja v zvezi z netaktnim in nevednostnim člankom Hankovim „Slovanská mluvovêda“ („Časopis česk. Musea“ 1850), naperjenim proti novim delom Miklošičevim, kateremu je očital, da je porabil neobjavljene spise Kopitarjeve. L.

DVE STARI PESMI.¹⁾

Blischoje se tisti zhasi
Katire sen jest sam,
Preshli bodi tisti spasi
Ka ih je Franzos delau nam
Boh bo skorei ta preusitnost
U ponisnost spreobemu
Teh saurashnikau Ferbishnost
Pred usem Folkam odkreu.

Poglei Vauk sam olatzni
Ti klauz nadaushnih Ludi
Kulku dobizka dan danashni
Stoih Rok pokaschesh ti
Kolku so toje Modrosti
Temu Svetu nuzale
Sdei boje toje Madrosti
Kugle is Sglave spukale.

Raitenga bres Birta striti
Tista nikdar navela
Ti si je otu narediti
Raitenga bres Boga
Ti biu mogu sposnati
De sche en Zäsar schivi
Ta je Bog katirga bati
Se imaje use Stvari.

Kai se zhe rezhti Krale umariti
Sdei bosh Franzos sposnau ti
Ka te bu Kugla spekla Uriti
De bash ratau Wertaglau
Takrat bodesh riku Vivat
Ka sche vi Republika
Ka bode Kri sazhelda schvigat
Koker Voda is Ribnika.

Sche schivi tisti Krali
Ka sih mislu ti konzhat
Oni bode teb metali
Tardi Zhesen odsad
Lepu boda pozhastili
Toje Mozh inu Oblast
Stem Zhernim Purflem pokadili
Boda toje Uruzha mast.

Turk, Englendar sta na raishi
Sraven Mashkavitarje
Sdi je Zesar per karaishi
Ushugat Vas vi Puntari
Bonaparta sdei upraschaite
Zhe vas mure branti vezh
Kunshti hitru ukup sbirate
Al use puide pad Mezh.

Leti sa vam naredili
Ene prau dobre gostje
Vam boda vampe nalili
Kir ste uselei lazhni bli
Sa spisho vam boda dali
Stardga Svinza Knidelne
Is Sablam boda sekali
Is vashiga Mesa Nudelne.

Flinte, Kugle al Patrone
Tistu bode sa Mandelne
Bumbe, Stuke al Kanone
Tistu bode kladenmu sa Kafe
Ti Studenze tekozhe
Baste vidli akul vas
Nei le pije ta katir ozhe
Soje Kri nasrauje Vas.

¹⁾ V zapuščini rajnega g. Namreta, župnika v Šmartnem pod Šmarno goro, je našel gospod Mihael Terček, sedaj dekan v Šmarji pod Ljubljano, ličen rokopis, ki je bil spisan, kakor kažeta papir in vsebina, v dobi Napoleonovega padca. Narečje je škojeloško; „pesnik“, ki ni bil izbirčen v izrazih in jako okoren v obliki, ni bil duhovskega stanu, sicer bi bil vsaj latinski citat pravilno zapisal. Priobčujemo to pesem, ker kaže mišljenje na Kranjskem v tistih časih. Druga pesem je varianta znane pesmi o Lavdonu, ki jo je naš Ločan — morda kak dobrovoljen „šomašter“ — po svoje prikrojil.

Straschen Ogen jen Kartazhe
Use letu bu kvam dashlu
Gvishnu bude tud Uhlazhe
Od tega Vanke parshlu bu
Ta zhes boste usi sposnali
Kar stä strili le ta zhas
Koder ste ludbika konzhal
Tega kir je vischau vas.

Vi gardi Terani
Sdei se vam use prau godi
De odusheh ste sanizhvani
Jen zeu Svet zhes vas leti
Vi strashni gardi Berizhi
Blisha se shi tisti Dan
Parshli boste Uroke tizhi
Vasha Mozh poide na stran.

Boh dei mozh Franzu Zesarju
Usem tem katir snim dershi
Deb skorei tem Franzusam Norzam
Muhe spudil is glau
De na bo nigdar schelu
Frajost gliha jemat
Tu prau prau sposnat
Finis opus Koronat.

Laudan, Laudan shje Voiska sbrau
On sam navi kam bi je djau
On raita jet pod beli Grad
Pod belim Gradam u raune Pole.

Pod belim Gradam obstai
Tulk de ih komei Semle dershi
Utem ta Turshki Basha perleti
Sche tak mi prau jen odgavari.

Al si parshu sam Saize lavit
Al si parshu mene zhastit,
Jest nisen parshu Saize lavit
Tud nisen parshu tebe zhastit.

Sdrobnim Purflem te bam kodiu
Svenzhinim Kuglim te bam Skrafiu
Zesarske Flinte pukaje
Turshke Scheni se jokaje.

Zesarske Sable se bliskaje
Ti mladi Turki se stiskaje
Zesarske Bumbe bumbaje
Is Turzhije ih ulazhije.

Spod beliga Grada tezhe Kri
Deb lohku letil Malni tri
Zesarjeu je biu bili Grad
Zesarjeu je biu inu Zesarjeu bu.

She ta bili Grad je sashanzan biu
Inu saschanzan bu polei
Vander ga je le Laudan da biu
Le pima ga en glashk al dva
Na srauje naschiga Laudana
Le pima ga nagleima ga
Na srauje naschiga Vaivada.

